

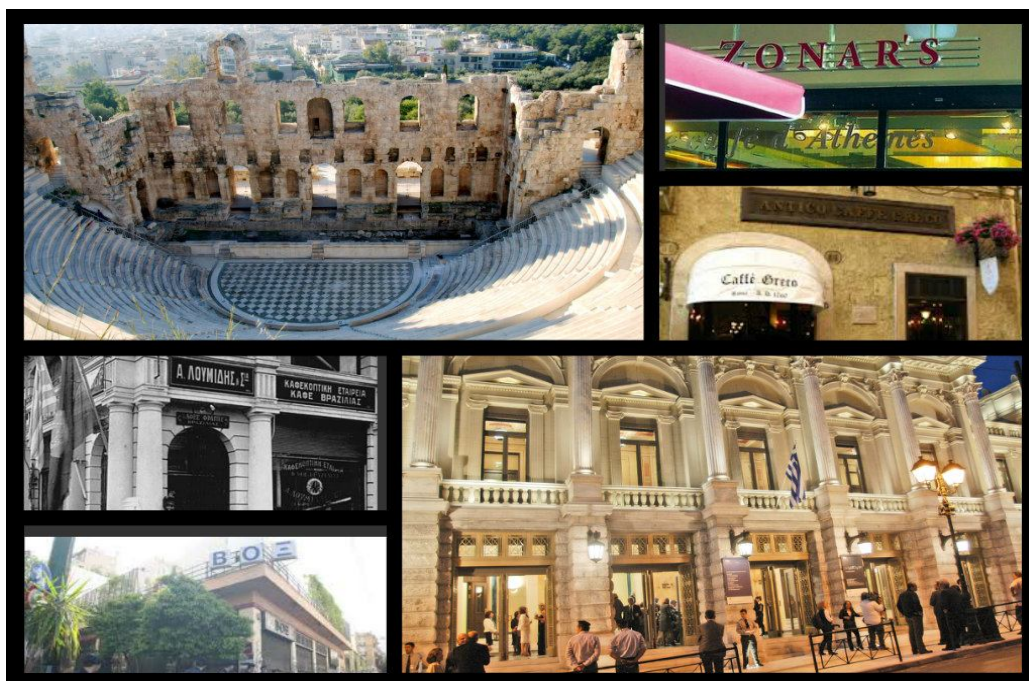

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

Π.Μ.Σ

Εφαρμοσμένη Γεωγραφία και Διαχείριση του Χώρου

Κατεύθυνση: Ανάπτυξη και Διαχείριση του Ευρωπαϊκού Χώρου

Θέμα: «Διατηρητέες αστικές χρήσεις: η περίπτωση των πολιτιστικών λειτουργιών στις ελληνικές πόλεις»

Επιβλέπουσα: Δρ. Καλλιόπη Σαπουντζάκη
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια: Ελένη Σ. Γιαννέκου
(Α.Μ.: 28204)

Αθήνα
Φεβρουάριος 2013

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Ευχαριστίες _____ σελ. 1

Εισαγωγή _____ σελ. 2

Abstract _____ σελ. 5

Κεφάλαιο 1^ο: Η Διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς

- 1.1 Ιστορική και Θεωρητική προσέγγιση προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς _____ σελ. 6
- 1.2 Διεθνείς Αρχές προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς _____ σελ. 12
- 1.3 Πολιτική προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ευρώπη _____ σελ. 17
 - 1.3.1 Παραδοσιακά καφενεία στην Ευρώπη _____ σελ. 22
- 1.4 Διαχείριση Ιστορικών Κέντρων: γενικές αρχές και κατευθύνσεις _____ σελ. 26

Κεφάλαιο 2^ο: Ειδικοί όροι και περιορισμοί χρήσης: διατηρητέα και διαχείριση ιστορικών κέντρων στο ελληνικό θεσμικό πλαίσιο

- 2.1 Ισχύον πλαίσιο προστασίας στην Ελλάδα _____ σελ. 30
- 2.2 Φορείς που εμπλέκονται _____ σελ. 33
 - 2.2.1 Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (τόρα Υ.ΠΕ.ΚΑ) _____ σελ. 33
 - 2.2.1.α Κριτήρια χαρακτηρισμού διατηρητέων του ΥΠΕΚΑ _____ σελ. 34
 - 2.2.2 Υπουργείο Μακεδονίας και Θράκης _____ σελ. 38
 - 2.2.3 Υπουργείο Αιγαίου και Νησιωτικής πολιτικής _____ σελ. 40
 - 2.2.4 Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού (τόρα Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού) _____ σελ. 41
- 2.3 Διαδικασία εφαρμογής χαρακτηρισμού διατηρητέων _____ σελ. 42
- 2.4 Χρήση, Επαναχρησιμοποίηση και Αξιοποίηση Μνημείου _____ σελ. 45
 - 2.4.1. Χρήση σε προστατευόμενους οικισμούς _____ σελ. 45
- 2.5 Ιστορικό Κέντρο Αθηνών: επεμβάσεις πολιτιστικού χαρακτήρα _____ σελ. 46

Κεφάλαιο 3^ο: Διατηρητέες αστικές χρήσεις πολιτιστικών λειτουργιών στον ελληνικό χώρο

3.1	Γενικά	σελ.50
3.2	Υπαίθριοι κινηματογράφοι	σελ. 50
	Ιστορική αναδρομή	σελ. 50
3.2.1	Κινηματογράφος Μπομπονιέρα	σελ. 52
3.2.2	Κινηματογράφος Θησείον	σελ. 56
3.2.3	Κινηματογράφος Αμαρυλλίς	σελ. 59
3.2.4	Κινηματογράφοι ΒΟΞ, ΡΙΒΙΕΡΑ, ΕΚΡΑΝ	σελ. 59
3.2.5	Υπαίθριοι κινηματογράφοι Θεσσαλονίκης (Ναταλί, Αλεξ, Αίγλη)	σελ. 60
3.2.6	Σύγχρονοι θερινοί κινηματογράφοι (Village Cool)	σελ. 63
3.3	Παραδοσιακά καφενεία	σελ. 64
	Ιστορική αναδρομή	σελ. 64
3.3.1	Καφενείο Zonar' s	σελ. 66
3.3.2	Καφενείο Δεξαμενή	σελ. 67
3.4	Θέατρα	σελ. 69
3.4.1	Εθνικό Θέατρο	σελ.69
3.5	Ωδεία	σελ. 71
3.5.1	Ωδείο Ηρώδη του Αττικού	σελ.71
3.5.2	Ρωμαϊκό Ωδείο Κω	σελ. 72
	Επίλογος	σελ. 74
	Βιβλιογραφία	σελ. 79
	Παράρτημα	σελ. 83

Ευχαριστίες

Από τη θέση αυτή θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτρια της παρούσας διπλωματικής εργασίας κ. Καλλιόπη Σαπουντζάκη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια στην Εφαρμοσμένη Γεωγραφία με έμφαση στον Προγραμματισμό του Χώρου και την Προστασία από Φυσικές Καταστροφές, για την καθοδήγηση και την πολύτιμη βοήθειά της, καθώς και για την αμέριστη υπομονή που επέδειξε μέχρι την ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας.

Επίσης, τα εκάστοτε μέλη της Γενικής Συνέλευσης Ειδικής Σύνθεσης του Τμήματος Γεωγραφίας του Χαροκοπείου Πανεπιστημίου για την άμεση ανταπόκριση, ένδειξη κατανόησης από μέρους τους και έγκριση των παρατάσεων που αιτήθηκα.

Παράλληλα, όλους τους φίλους με τους οποίους συζήτησα τους προβληματισμούς μου σχετικά με την εργασία και στήριξαν την προσπάθειά μου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το άτομο για να αναγνωρίσει τον εαυτό του σαν αναπόσπαστο μέρος του αστικού περιβάλλοντος και να ενταχθεί σ αυτό, χρειάζεται «μορφές» και «εντυπώσεις» που να δημιουργούν συναισθηματική σχέση, από την οποία να αναδεικνύεται η ιστορική συνέχεια, στην οποία η πόλη οφείλει την ταυτότητά της. Αυτή η ταυτότητα που κάνει κάθε πόλη ή οικισμό ξεχωριστό, οι αρμόδιοι φορείς προστασίας, οφείλουν να την διατηρούν και να την αναδεικνύουν, στα πλαίσια της αναπτυξιακής διαδικασίας, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα φιλικό και λειτουργικό περιβάλλον για τους χρήστες.

Με την παρούσα εργασία προσεγγίζουμε το ζήτημα της διατήρησης αστικών χρήσεων πολιτιστικού χαρακτήρα. Επειδή η εκπόνηση μελετών που άπτονται θεμάτων προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς έχει πολλές διαστάσεις και απαιτεί ένα ευρύ γνωσιολογικό πεδίο ώστε να καλυφθούν ετερογενείς τομείς, θέτουμε συγκεκριμένα όρια στην μελέτη του εν λόγω θέματος και περιορίζουμε το πεδίο έρευνας μέσα από τον θεσμό των διατηρητέων κτηρίων και το θεσμικό πλαίσιο προστασίας των ιστορικών τόπων και μνημείων.

Στην Ελλάδα η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι αρμοδιότητα κυρίως δύο υπουργείων: του υπουργείου Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής (ΥΠΕΚΑ πρώην ΥΠΕΧΩΔΕ) και του υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού (Υ.ΠΑΙ.Θ.ΠΑ πρώην ΥΠΠΟΤ). Επομένως, εξετάζουμε το νομοθετικό πλαίσιο των διατηρητέων χρήσεων μέσα από: α) την πολιτική προστασίας για διατηρητέα κτήρια ως ειδικός όρος και περιορισμός χρήσεων στα διατηρητέα- γι αυτό και συχνά αναφέρονται τα κτήρια- (αρμόδιο υπουργείο το ΠΕ.ΚΑ) καθώς και β) την πολιτική προστασίας μνημείων/ιστορικών τόπων [αρμόδιο υπουργείο το Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού (τομέας Πολιτισμού)].

Πέραν αυτού, επειδή η γενική κατεύθυνση της πολιτικής προστασίας για τον πολιτισμό ακολουθεί ένα **ολοκληρωμένο πρόγραμμα προστασίας** και οι στόχοι είναι πιο διευρυμένοι, εξετάζουμε τον παράγοντα διατήρησης της χρήσης πολιτιστικών λειτουργιών στα πλαίσια του χωροταξικού και πολεοδομικού αστικού σχεδιασμού και σχετικών προγραμμάτων διαχείρισης και ανάπλασης των ιστορικών κέντρων/τόπων που μεταξύ άλλων έχουν ως στόχο την ανάδειξη της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας τους. Και αυτό γιατί οι αστικές πολιτιστικές χρήσεις αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της αστικής κουλτούρας και της τοπικής ταυτότητας

των πόλεων. Είναι σαφώς συνδεδεμένες με την ιστορική πόλη που χαρακτηρίζουν και διαμορφώνονται από τα κοινωνικά σύνολα.

Βεβαίως, για μια πιο ολοκληρωμένη μελέτη του θέματος, χρήσιμη θα ήταν και η αναφορά στο θεσμικό και νομικό πλαίσιο άλλων ευρωπαϊκών χωρών καθώς η Ελλάδα είναι ενταγμένη στην Ευρωπαϊκή Ένωση και επηρεάζεται από την φιλοσοφία και τις σχετικές κατευθύνσεις της κοινότητας. Εντούτοις, επειδή το υλικό που έχουμε στην διάθεση μας δεν είναι επαρκές για να καλύψει το ιδιαίτερο ζήτημα των διατηρητέων αστικών, πολιτιστικών χρήσεων σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, θα προσπαθήσουμε μέσα από μια γενική παρουσίαση προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς κάποιων ευρωπαϊκών χωρών να εξάγουμε χρήσιμα συγκριτικά συμπεράσματα επί της ουσίας πάντα του θέματος μας.

Στόχος της εργασίας είναι να μελετήσει την έννοια και το περιεχόμενο της πολιτικής για διατηρητέες, αστικές, πολιτιστικές χρήσεις και ειδικότερα: (α) την έννοια της διατηρητέας αστικής χρήσης στην Ελλάδα και τον άλλο Ευρωπαϊκό χώρο, (β) τους λόγους και τα κριτήρια βάσει των οποίων λαμβάνεται απόφαση σχετικού χαρακτηρισμού, (γ) το σχετικό θεσμικό πλαίσιο, (δ) τις διαδικασίες εφαρμογής και τα εμπόδια που αντιμετωπίζονται και (ε) τα αποτελέσματα αυτής της αστικής πολιτικής στο αστικό περιβάλλον/πολιτισμό, την αστική κοινωνία και οικονομία.

Μέσα σε αυτά τα όρια, η μέθοδος που ακολουθούμε είναι η νομική προσέγγιση του θέματος με την μελέτη των νομοθετικών διατάξεων που εφαρμόζουν τα δύο υπουργεία. Το υλικό μας βοηθά να αναλύσουμε την πολιτική του ελληνικού κράτους για την διατήρηση των αστικών χρήσεων πολιτιστικού χαρακτήρα. Παράλληλα, η εργασία θα αξιοποιήσει ως μελέτες περίπτωσης κτήρια και χώρους, εντός ελληνικών πόλεων, που διατηρούν έως και σήμερα την αρχική τους, πολιτιστική λειτουργία ως θέατρα, κινηματογράφοι και καφεενεία, εντοπίζοντας τις αδυναμίες και τα ζητήματα που αναφύονται στην πράξη.

Τη βασική οργανωτική διάρθρωση της εργασίας συνιστούν τέσσερα κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η ιστορική και θεωρητική προσέγγιση προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς με αναφορά στις διεθνείς αρχές προστασίας. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναφερόμαστε στους κύριους φορείς προστασίας στην Ελλάδα εξετάζοντας το νομοθετικό τους πλαίσιο και την διοικητική πρακτική χαρακτηρισμού για διατηρητέες αστικές πολιτιστικές χρήσεις. Στο επόμενο κεφάλαιο, μέσα από τις μελέτες περιπτώσεων, παρουσιάζεται μια σύντομη ιστορική αναδρομή της εν λόγω χρήσης καθώς και η σημασία διατήρησης της. Επιπλέον εξετάζεται με ποιο τρόπο αυτή η χρήση επιβιώνει, το ρόλο του κράτους, της ιδιωτικής πρωτοβουλίας στην διατήρηση αυτή και μελετά τα αποτελέσματα

αυτής. Το τελευταίο κεφάλαιο, συμπεριλαμβάνει μια κριτική ανάλυση του θέματος, προβληματισμούς και προτάσεις.

Για την μελέτη του θέματος, εκτός από την βιβλιογραφική ανασκόπηση, η συλλογή στοιχείων κατευθύνθηκε στις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες και φορείς, όπως το ΥΠΕΚΑ, το ΥΠΠΟΠ και ο Ρυθμιστικός Οργανισμός Αθήνας χωρίς ωστόσο καμίας ουσιαστικής βοήθειας. Οι πληροφορίες ήταν αποσπασματικές ενώ μας παρέπεμπαν στους ανωτέρους, διευθυντές, οι οποίοι λόγω υποχρεώσεων δεν ευκαιρούσαν αλλά και πάλι μας παρέπεμπαν κάπου αλλού.

Abstract

The purpose of the present thesis is to examine the issue of identifying and preserving cultural urban uses in Greece. Throughout our research, we study the current policy implemented for cultural urban uses and more specifically: a) the concept of preserving cultural urban uses in Greece and Europe, b) the criteria on which such a characterization is being given, c) the relevant institutional framework, d) the procedures being followed as well as the obstacles encountered, e) the results of the implemented policy on urban culture, society and economy.

Due to the fact that cultural heritage requires a wide epistemic field to cover heterogeneous areas, we specifically limited our study within the institutional framework for the protection of historical sites and monuments. Furthermore, we examined heritage preservation in the context of spatial and urban planning that aims to the regeneration and renewal of historical centers/sites but at the same time highlighting their unique characteristics.

Considering the above, our research is based on the law policy applied by the ministry of Environment Energy and Climate Change and the Ministry of Education and Religious Affairs, Culture and Sports. Theaters, cinemas and traditional coffee shops located in Greek cities will be used as an example to determine whether their cultural urban usage is preserved until today and how modern life and society affects their original purpose and characteristics over time.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

1.1 Ιστορική και θεωρητική προσέγγιση προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς

Ανατρέχοντας στην παγκόσμια ιστορία, παρατηρούμε ότι οι κοινωνίες στις διάφορες ιστορικές περιόδους είχαν διαφορετική συμπεριφορά ως προς την αποθησαύριση και την προστασία των πολιτιστικών αξιών, ώστε να διακρίνονται εποχές δημιουργικές και εποχές συντηρητικές¹.

Κατά την κλασική περίοδο τα μνημεία και τα έργα τέχνης δεν κρίνονται άξια συντήρησης, αντίθετα ιδιαίτερη σημασία προσδίδεται στην τοποθεσία όπου είχαν κατασκευαστεί. Προκειμένου λοιπόν να διατηρήσει η εν λόγω τοποθεσία τη λειτουργικότητα και το συμβολικό της χαρακτήρα κατεδαφίζονταν τα υπάρχοντα κτίσματα και κατασκευάζονταν στη θέση τους νέα, που ανταποκρίνονταν στις σύγχρονες ανάγκες και δυνατότητες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Ακρόπολη των Αθηνών, που υπέστη πολλές επεμβάσεις μέχρι την καταστροφή της από τους Πέρσες και την πλήρη ανοικοδόμησή της μετά τα Μηδικά².

Εικ. 1.1: Κάτοψη της Ακρόπολη των Αθηνών σήμερα

¹ Χ. Μπούρας, «Αποκατάσταση των μνημείων Ι, Η αντίληψη για τη διατήρηση των μνημείων ανά αιώνες», ΕΜΠ Σπουδαστήριο Ιστορίας Αρχιτεκτονικής, Αθήνα 1982, σελ 8.

² Σ. Κοντοράτος, «Η προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Καταβολές και χαρακτήρας μιας ιδεολογίας», περιοδικό Αρχιτεκτονικά θέματα, αριθ. 9, 1975, σελ 86.

Κατά τα Ελληνιστικά χρόνια παρατηρείται έντονος θαυμασμός για τα μνημειακά έργα του 5^{ου} και 6^{ου} αιώνα π.Χ. και διαφαίνεται μια πρώτη τάση για τη συντήρησή τους. Την ίδια περίοδο αυτή έκδηλο είναι το ενδιαφέρον για τη συλλογή και τη διαφύλαξη των αρχαιοτήτων με αποτέλεσμα την ίδρυση στην Αλεξάνδρεια του πρώτου «Πανεπιστημίου», της Βιβλιοθήκης και του «Μουσείου» όπου συγκεντρώνεται πληθώρα έργων τέχνης.

Η συντηρητική αντιμετώπιση του παρελθόντος συνεχίζεται και κατά τη ρωμαϊκή περίοδο, στη διάρκεια της οποίας η διατήρηση ταυτίζεται με την αντιγραφή φημισμένων έργων τέχνης κυρίως της αρχαϊκής και κλασικής εποχής, τα οποία διατίθενται στο εμπόριο και σε μεγάλες ιδιωτικές συλλογές. Στα ύστατα χρόνια της περιόδου, οι ρωμαίοι αυτοκράτορες, προκειμένου να περισώσουν τα αρχιτεκτονικά μνημεία της επικράτειάς τους από τις συνεχείς καταστροφές που προκαλούσαν οι βαρβαρικές επιδρομές, καθιστούν τη διαφύλαξή τους δημόσια υπόθεση και προβαίνουν στη θέσπιση διαταγμάτων που αφορούν την προστασία τους.

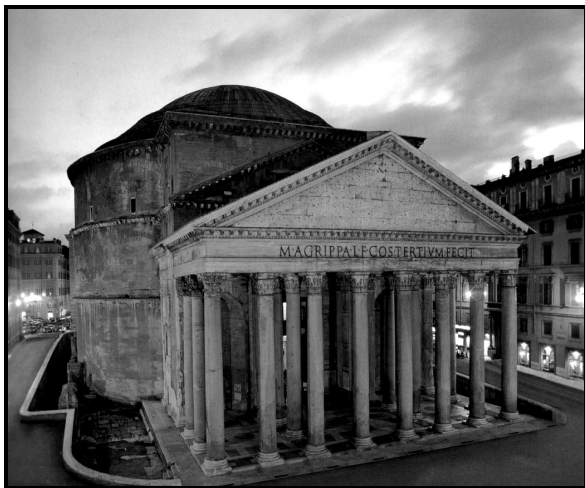
Η περίοδος που ακολουθεί σηματοδοτείται από την εξασθένηση της εκφραστικότητας των έργων, αφού εγκαταλείπονται τα ελληνικά πρότυπα και κάνει την εμφάνισή της η κατεξοχήν ρωμαϊκή αρχιτεκτονική που χαρακτηρίζεται από ογκώδη οικοδομήματα, δείγματα του αυτοκρατορικού μεγαλείου. Έτσι, παρά τα σχετικά διατάγματα, κυρίως στις επαρχιακές πόλεις, ισοπεδώνονται μεγάλες οικοδομικές περιοχές προκειμένου να ανεγερθούν σύγχρονα έργα. Χαρακτηριστική είναι η κατεδάφιση του τείχους της Θεσσαλονίκης και η επέκταση της πόλης ανατολικά, για την κατασκευή του Γαλεριανού συγκροτήματος και του Ιπποδρόμου³. Αναφορικά με τις επεμβάσεις στα ίδια τα μνημεία, η έννοια της διατήρησης ταυτίζεται, για τους Ρωμαίους, με αυτή της ανακαίνισης.

Η παλαιοχριστιανική εποχή που διαδέχεται την παραπάνω περίοδο έντονης δημιουργίας, χαρακτηρίζεται από μία προσπάθεια εδραίωσης της νέας πίστης, στο βωμό της οποίας καταστρέφονται σημαντικά έργα τέχνης αφού θεωρούνται προσβλητικά για το νέο δόγμα. Ανάλογη είναι η αντιμετώπιση της τέχνης του παρελθόντος και κατά τη διάρκεια του Βυζαντίου, όπου η εμφάνιση νέων τεχνοτροπιών και αρχιτεκτονικών ρυθμών που εκφράζουν τα σύγχρονα ιδεώδη δεν αφήνουν περιθώρια για τη φροντίδα των μνημείων της αρχαιότητας. Η αδιαφορία και η εγκατάλειψη τους συνεχίζεται και κατά την πρώιμη μεσαιωνική περίοδο.

³ Γ. Π. Καραδέδος, «Προστασία Μνημείων και Συνόλων, Ιστορία και εξέλιξη της προστασίας μνημείων και συνόλων», τεύχος 2, ΑΠΘ τμήμα Αρχιτεκτόνων – τομέας Β', Θεσσαλονίκη 1991-1992, σελ. 17

Οι επόμενοι τέσσερις αιώνες αποτελούν μια εξαιρετικά παραγωγική περίοδο στο χώρο της τέχνης και χαρακτηρίζονται από τα αριστουργήματα του ρωμανικού και γοτθικού ρυθμού⁴. Η αδιάφορη στάση απέναντι στα δημιουργήματα των προγενέστερων εποχών διατηρείται, ενώ για να καλυφθούν οι ανάγκες που προέκυψαν από την επέκταση των πόλεων κάποια από τα εγκαταλελειμμένα μνημεία χρησιμεύουν για τη λατόμευση οικοδομικών υλικών.

Η περίοδος της Αναγέννησης σηματοδοτείται από μία μεγάλη στροφή στην αρχαιότητα και μία προσπάθεια αναβίωσης των κλασικών ελληνορωμαϊκών τρόπων ζωής και τέχνης (ουμανιστική παιδεία). Η αρχαιολατρία αυτή επηρεάζει και την καθολική εκκλησία που επιχειρεί αν προστατέψει τα μνημεία με ποινές. Το 1462 ο πάπας Πίος ο Β' θέσπισε αυστηρές ποινές για όσους κατέστρεφαν ή λεηλατούσαν τις αρχαιότητες.⁵ Ακόμα, εκείνη την περίοδο, πολλά ρωμαϊκά μνημεία ανακαινίζονται για να φιλοξενήσουν νέες χρήσεις, όπως το Μουσολείο του Αδριανού μετατρέπεται σε οχυρωμένη κατοικία των παπών και το Πάνθεον σε ναό από το Ραφαήλ⁶.

Εικ. 1.2: Το Πάνθεον και το Μουσολείο του Ανδριανού στη Ρώμη.

Σημαντική είναι η καλλιτεχνική δραστηριότητα και κατά την εποχή του μπαρόκ, η οποία εκφράζεται με ογκώδεις κατασκευές που φέρουν μνημειώδεις προσόψεις αλλά και με αλλοιώσεις σε προϋπάρχοντα κτίρια. Πεποίθηση των δημιουργών της συγκεκριμένης περιόδου είναι ότι τα προγενέστερα έργα υστερούν των σύγχρονων, και εκφράζεται μέσω του τρόπου αντιμετώπισής τους. Τα μνημεία με εκτεταμένες φθορές είτε κατεδαφίζονται, ώστε να

⁴ Βλ. Γιαννέκου Έλενα, *Από τον συμβολισμό στον Νατουραλισμό: Η ερμηνεία του κόσμου από τον μεσαιωνικό καλλιτέχνη*, Πτυχιακή Εργασία, Βιβλιοθήκη Τμήματος Μεθοδολογίας, Ιστορίας & Θεωρίας των Επιστημών του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, 2007.

⁵ Howard P., *Heritage management, interpretation, identity*, London 2003, σελ. 33-34

⁶ Κνιθάκης Ι, «Οι διεθνείς αρχές των αναστηλώσεων σήμερα», περιοδικό Αρχιτεκτονικά θέματα, αριθ 9, 1975, σελ 105

κατασκευαστούν νέα, είτε δέχονται συμπληρώσεις και επεμβάσεις σε βαθμό που να μην είναι πλέον αναγνωρίσιμα. Γενικά, όμως, τα αρχιτεκτονικά έργα άλλων εποχών υποτιμώνται και υποβιβάζονται, όπως έγινε με την μετατροπή του τζαμιού της Κόρδοβας σε εκκλησία⁷.

Κατά το 18^ο και 19^ο αιώνα αναπτύσσεται μία νέα τάση θαυμασμού για την αρχαιότητα και εδραιώνονται οι βάσεις για την επιστημονική μελέτη της αρχαίας τέχνης. Οι ανασκαφές πληθαίνουν και η ανακάλυψη της Πομπηίας ανοίγει το δρόμο για το Νεοκλασικισμό και τη συντήρηση των μνημείων. Η ύπαρξη της γαλλικής επανάστασης όμως, στα τέλη του 18^{ου} αιώνα συνοδεύεται από μία αρνητική συμπεριφορά απέναντι στα κατάλοιπα του παρελθόντος. Πολλά από αυτά καταστρέφονται ενώ άλλα υφίστανται σοβαρές φθορές, ανάμεσα στα οποία συγκαταλέγεται και η Παναγία των Παρισίων. Μία νέα επανάσταση στα μέσα του επόμενου αιώνα, η βιομηχανική, θα προξενήσει σοβαρό πλήγμα στην αρχιτεκτονική κληρονομιά. Η νέα πολεοδομική οργάνωση των αστικών κέντρων οδήγησε στην καταστροφή μεγάλου αριθμού ιστορικών μνημείων.

Εικ. 1.3: Ανασκαφές Πομπηίας, ολική άποψη της πόλης.

Καθοριστικό στοιχείο για την αφύπνιση του αισθήματος ότι τα μνημεία πρέπει να διασωθούν, υπήρξε η ανάπτυξη της εθνικής συνείδησης στον 19^ο αιώνα, ο Ρομαντισμός και

⁷ Γ. Π. Καραδέδος, όπ. π. , σελ. 21.

ειδικά για την Ελλάδα, ο φιλελληνισμός.⁸ Άλλοι μελετητές υποστήριξαν ότι η έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς ανάγεται στην Γαλλική Επανάσταση και στη συλλογική συνειδητοποίηση ότι οι παλιές ιδιοκτησίες, κινητές και ακίνητες, της βασιλικής εξουσίας, της Εκκλησίας και των ευγενών δεν έπρεπε να καταστραφούν αλλά να διατηρηθούν ως περιουσία νεοσύστατου έθνους και ως εθνικά μνημεία.⁹

Η Γαλλία, η Αγγλία και η Ιταλία είναι οι χώρες που τον 19^ο αιώνα πρωτοστατούν στο θεωρητικό, πολιτικό, νομικό και τεχνικό επίπεδο σχετικά με την συντήρηση, διατήρηση ιστορικών μνημείων¹⁰. Στην Γαλλία, το 1837, συγκροτήθηκε η “Comite Special des Arts et Monuments”, στην οποία οφείλεται η πρώτη απογραφή και οργανωμένη ανασυγκρότηση μητρώου παραδοσιακών κτηρίων και κατεστραμμένων μνημείων που απαιτούν προστασία¹¹. Στην Αγγλία, το 1877, στο πλαίσιο του Arts and Crafts Movement και του κινήματος των Προ-Ραφαηλιτών, ο William Morris, ίδρυσε εταιρεία προστασίας αρχαίων κτιρίων¹². Έτσι, καθιερώνεται για πρώτη φορά η διατήρηση και προστασία κτηρίων σε επίπεδο χώρας.

Τον ίδιο αιώνα ξεκίνησαν τα πρώτα βήματα προς την κατεύθυνση της σύγχρονης αντίληψης για την αναστήλωση (restoration) και αναπτύχθηκαν διαφορετικές πρακτικές σχετικά με τον τρόπο αναστήλωσης για την προστασία των αρχιτεκτονικών κτιρίων.

Περίπου στα 1840 καθορίστηκαν οι αρχές της *στυλιστικής αναστήλωσης* που είχε κύριο εκφραστή της τον Eugene Viollet – le – Duc (1817 – 1879). Ο ίδιος ανέλαβε τις περισσότερες από τις οργανωμένες εργασίες αναστήλωσης μνημείων στη Γαλλία, υπήρξε και συγγραφέας ενός εγχειριδίου και άλλων κειμένων που προσφέρουν πολύτιμες μαρτυρίες και προώθησαν σημαντικά τη συστηματική συντήρηση. Πίστευε ότι η συντήρηση ενός οικοδομήματος δεν σήμαινε απλώς και μόνο την υποστύλωση ή την επιδιόρθωσή του σε μία κατάσταση πληρότητας και υποστήριζε την καθαρότητα της μορφής/στυλ (purism) του μνημείου που πρέπει να είναι απαλλαγμένη από τυχόν μεταγενέστερες επεμβάσεις.

Η πρακτική αυτή δεν ήταν ούτε ρεαλιστική ούτε αντικειμενική και οδηγούσε στην αφαίρεση κάθε αυθεντικότητας. Έτσι μπορεί να πει κανείς, ότι η αποκατάσταση των μνημείων δεν αποτελούσε μία επιστήμη αλλά μία τέχνη, όπου η δεξιοτεχνία του συντηρητή βάραινε περισσότερο από το ίδιο το μνημείο. Παρόλο αυτά η συμβολή του στην ιστορία της

⁸ Λάββας Γ., Πολιτιστική κληρονομιά, βασικές έννοιες, ιδεολογία, διεθνείς συμφωνίες, Αθήνα 1993 σελ. 13

⁹ Jokilehto J., A history of architectural conservation, London 1999 σελ. 18

¹⁰ Η έννοια του ιστορικού μνημείου διαμορφώνεται στην Ευρώπη τον 15^ο αιώνα. Έκτοτε, «αρχαιοδίφες», όπως, π.χ. ο John Leland στην Αγγλία επισκέπτονται μνημεία, τα καταγράφουν, τα μελετούν και τα αποτυπώνουν σε σχέδια.

¹¹ Βλ. Θεόδωρος Δελλαγραμμάτικας, *Αστική ανάπτυξη και ιστορικό κέντρο: πέντε ευρωπαϊκά παραδείγματα*, Διάλεξη-Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα, 2004, Εθνική Βιβλιοθήκη Μετσόβιου Πολυτεχνείου, Διάλεξη 2004/137.

¹² Βλ. ενδεικτικά Paul Thompson, *The Work of William Morris*, Oxford University Press, 1993³.

συντήρησης είναι σημαντική γιατί έδωσε μία πολιτιστική βάση και επιστημονικό κύρος σε κάτι που μέχρι τότε εξαρτιόταν από τη τυχαία ιδιωτική προσπάθεια.

Στην Αγγλία το πρόβλημα της συντήρησης γεννήθηκε με την μεγάλη ανάπτυξη της εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής τον 19^ο αιώνα και την απότομη ανάπτυξη που πήραν οι πόλεις με την βιομηχανική επανάσταση. Κεντρική φυσιογνωμία της σχολής της *ρομαντικής αναστήλωσης* ήταν ο John Ruskin (1819-1900), κοινωνιολόγος, συγγραφέας και κριτικός τέχνης. Σύμφωνα με την θεωρία του, κάθε δημιουργήμα, το μνημείο έχει τον κύκλο ζωής του, που ολοκληρώνεται με την γέννησή του, την ανάπτυξη, την ωριμότητα, τα γηρατειά και τον θάνατο. Κατά τον ίδιο τρόπο, το έργο τέχνης είναι δημιουργία που ανήκει μόνον στον δημιουργό της και εμείς μπορούμε να επέμβουμε θαυμάζοντας τα ερείπια συνεισφέροντας στην παρακμή τους, αλλά δεν μπορούμε να τα αγγίξουμε γιατί δεν μας ανήκουν. Θεωρεί την αναστύλωση των μνημείων διακοπή της μοιραίας τους κατάληξης.

Μία νέα εποχή εγκαινιάζεται στον τομέα των αναστυλώσεων με τον αρχιτέκτονα Camillo Boito (1836-1912), ο οποίος προσπαθώντας να συγκεράσει τις ακραίες θέσεις των παραπάνω σχολών υιοθετεί τη βασική αρχή πως ένα μνημείο πρέπει να αναστηλώνεται μόνο όταν απαιτείται διαφορετικά πρέπει μόνο να συντηρείται. Έθεσε τα θεμέλια της *επιστημονικής αναστήλωσης*. Ακόμα, με τις θέσεις που διατύπωσε το 1883 σε συνέδριο των «μηχανικών και αρχιτεκτόνων» στη Ρώμη έθεσε τις θεωρητικές βάσεις για την προστασία του κληροδοτημένου πολιτιστικού πλούτου. Η αναστήλωση της εκκλησίας Santi Maria e Donato στο Μυράνο και της Porta Ticinese στο Μιλάνο το 1861 είναι έργα του Camillo Boito. Επίσης, υποστηρικτής της σχολής του C. Boito ήταν ο Gustavo Giovanni (1873-1947), ο οποίος συνέφερε ουσιαστικά για την σύνταξη της Χάρτας των Αθηνών το 1931 που αποτελεί το πρώτο διεθνές κείμενο σε θέματα προστασίας μνημείων¹³.

Η χάρτα των Αθηνών σε συνδυασμό με τα καταστροφικά αποτελέσματα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, έφεραν εκ νέου στο προσκήνιο το θέμα της προστασίας της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, κάτι το οποίο είχε ξεκινήσει να προβάλλεται στο συνέδριο των Αθηνών το 1931. Πλέον, η Ευρώπη και άλλοι διεθνείς οργανισμοί θα παίζουν πρωταρχικό ρόλο σε τούτο τον τομέα.

¹³ Το περιεχόμενο του Χάρτη των Αθηνών αποτελείται από δέκα άρθρα. Συγκεκριμένα στο άρθρο 4 αναφέρεται στις αναστηλώσεις και προτείνει την χρήση των αυθεντικών μελών και την περιορισμένη χρήση νέων μελών τα οποία όμως θα πρέπει να είναι αναγνωρίσιμα. Τέλος σε εργασίες διατήρησης προτείνει την στενή συνεργασία αρχαιολόγων και αρχιτεκτόνων και ενθαρρύνει την συνεργασία κρατών και ανταλλαγής πληροφοριών σε θέματα διατήρησης.

1.2 Διεθνείς αρχές προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς

Οι εκτεταμένες καταστροφές που προκάλεσε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος στα οικιστικά σύνολα, καθιστούν επιτακτική την ανάγκη θέσπισης μιας νομοθεσίας, που να προασπίζει την αρχιτεκτονική κληρονομιά της ανθρωπότητας. Στη συνολική θεώρηση του προβλήματος συνεισφέρει σημαντικά η ίδρυση και η δραστηριότητα διεθνών και ευρωπαϊκών οργανισμών. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα την ενιαία αντιμετώπιση σε θέματα προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς και την διαμόρφωση των σύγχρονων αξιών προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Βασικός παράγοντας θα αποτελέσει η διεύρυνσή του αντικειμένου προστασίας¹⁴.

Το 1945 ιδρύεται η UNESCO (United Nations Educational, Scientific, Cultural Organization), και με πρωτοβουλία της διατυπώνεται την ίδια χρονιά η «Συνθήκη της Χάγης». Βασική αρχή της συνθήκης είναι ότι τα πολιτιστικά αγαθά αποτελούν κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας και χρήζουν ενιαίας προστασίας. Ανάλογη είναι και δράση του Συμβουλίου της Ευρώπης, το οποίο συγκροτήθηκε από δέκα κράτη – μέλη το 1949 και μέσω της «Διακήρυξης του Gubbio» το 1960 προβαίνει στη διατύπωση των αρχών διάσωσης και εξυγίανσης των ιστορικών κέντρων και την αναγνώρισή τους ως ζητήματα εθνικής κλίμακας.

Σε μια σειρά συνεδρίων, που λαμβάνουν χώρα τα επόμενα χρόνια, θίγονται τα ειδικότερα προβλήματα της συντήρησης και της αποκατάστασης. Το «Α' Διεθνές Συνέδριο Αρχιτεκτόνων και Τεχνικών Ιστορικών Μνημείων», που πραγματοποιείται το 1957 στο Παρίσι, τονίζει την ανάγκη επιστημονικής κατάρτισης¹⁵, όσον αφορά στη σύνταξη και υλοποίηση των μελετών αποκατάστασης, ενώ το 1961, με απόφαση του Saint Jacques – de – Compostelle, υπογραμμίζεται η απαίτηση εκπόνησης μελετών που θα ξεκινούν από τα πρώτα στάδια του χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού¹⁶.

Το «Β' Διεθνές Συνέδριο Αρχιτεκτόνων και Τεχνικών των Ιστορικών Μνημείων» φιλοξενήθηκε στη Βενετία το 1964 και οδήγησε στη σύνταξη του νέου καταστατικού χάρτη

¹⁴ Στην Χάρτα των Αθηνών το 1933, στο άρθρο 7 προτείνεται να γίνεται σεβαστός ο χαρακτηρισμός και η φυσιογνωμία των πόλεων κυρίως κοντά στα αρχαία μνημεία, για τα οποία το περιβάλλον πρέπει να είναι αντικείμενο ιδιαίτερης φροντίδας. Ύστερα από την κατάρτιση του Χάρτη της Βενετίας, η έννοια του ιστορικού μνημείου δεν καλύπτει μόνο το μεμονωμένο αρχιτεκτονικό έργο αλλά και την αστική ή την αγροτική τοποθεσία που μαρτυρεί ένα ιδιαίτερο πολιτισμό ή ένα ιστορικό γεγονός. Αυτό ισχύει όχι μόνο για τις μεγάλες δημιουργίες αλλά και για τα μικρά έργα που με τον καιρό απέκτησαν πολιτιστική σημασία (άρθρο 1).

¹⁵ Οι νέες αντιλήψεις για μια νέα προσέγγιση στηρίζονται στην διεπιστημονική συνεργασία γεωγράφων, ιστορικών, λαογράφων, ανθρωπολόγων, κοινωνιολόγων, αρχιτεκτόνων και οικονομολόγων και σε διαφορετική αντιμετώπιση του περιβάλλοντος χώρου. Βλ. William M. FISHELEZ, *Historical Landscapes: an international preservation perspective, Landscape Planning*, Elsevier Scientific Publishing Company, Amsterdam, 1988, σελ. 94.

¹⁶ Ν. Καλογήρου, Μ. Νομικός, Γ. Παλάσκας, Ν. Παπαμίχος «Ο σχεδιασμός της επανάχρησης, η μεθοδολογία των επεμβάσεων στα ιστορικά οικιστικά σύνολα της Μακεδονίας», εκδόσεις ΤΕΕ/ΤΚΜ, Θεσσαλονίκη 1990, σελ. 21.

για τη συντήρησή¹⁷ και αποκατάστασή¹⁸ των μνημείων. Ο «Χάρτης της Βενετίας», που βρίσκεται σε ισχύ ακόμη και σήμερα, αποτελεί το βασικό οδηγό σε θέματα προστασίας, συντήρησης και διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, συνυπογράφηκε από δεκαεπτά κράτη και συνοψίζει τις γενικές αρχές που αφορούν στη διαχείριση των μνημείων. Εκφράστηκε ακόμα η απαίτηση, οι αρχές αυτές να στηρίζονται σε κοινή συμφωνία και να διαμορφώνονται πάνω σε γενικό πρόγραμμα¹⁹.

Η επόμενη χρονιά (1965), χαρακτηρίζεται από τη σύσταση του ICOMOS (International Council of Monuments and Sites), ενός διεθνή μη κυβερνητικού οργανισμού, που είχε ως στόχο τη συνεργασία, σε διεθνές επίπεδο, των ειδικών επιστημόνων και την ανάπτυξη κοινής πολιτικής για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Η δράση του οργανισμού αυτού συνεχίζεται μέχρι και σήμερα, με τη συγκρότηση διεθνών επιτροπών για τη μελέτη ειδικών θεμάτων και τη διενέργεια συνεδρίων.

Το συνέδριο του Άμστερνταμ το 1975, κορωνίδα του ευρωπαϊκού έτους αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, με τη συναίνεση 25 ευρωπαϊκών χωρών αναγνωρίζει την αρχιτεκτονική κληρονομιά της Ευρώπης ως μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς όλου του κόσμου και θέτει τις προϋποθέσεις για μια ολοκληρωμένη προστασία. Με την αντίστοιχη διακήρυξη, εντάσσονται στα προς διατήρηση μνημεία, πέρα από τα μεμονωμένα κτίρια και το περιβάλλον τους, οικιστικά σύνολα και συνοικίες πόλεων, με ιδιαίτερο πολιτιστικό και ιστορικό ενδιαφέρον και η διατήρησή τους τίθεται στο πλαίσιο της ευρύτερης κοινωνικής πολιτικής, σε διευρωπαϊκή κλίμακα.

Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στη «Σύμβαση της Γρανάδας» που αφορά στη προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και υπογράφηκε το 1985, ύστερα από πρωτοβουλία του Συμβουλίου της Ευρώπης. Η σύμβαση αυτή θέτει συγκεκριμένες υποχρεώσεις στις χώρες που την προσυπογράφουν και έχει δεσμευτικό χαρακτήρα αναφορικά με την πολιτική προστασίας την οποία θα ακολουθήσουν, αφού πρέπει να συντονίζεται σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Με την Σύμβαση της Γρανάδας καθιερώνεται η αρχή της *ολοκληρωμένης προστασίας*²⁰ που είχε διατυπωθεί στην Διακήρυξη του Άμστερνταμ. Τα συμβαλλόμενα κράτη υποχρεούνται να

¹⁷ Σύμφωνα με τη Χάρτα της Βενετίας η συντήρηση είναι μια συνεχής και μόνιμη φροντίδα για τη διατήρηση των μνημείων, η ηπιότερη και αποτελεσματικότερη επέμβαση με το χαμηλότερο κόστος. Άρθρο 4.

¹⁸ «Η διαδικασία της αποκατάστασης είναι μια επέμβαση υψηλής εξειδίκευσης που επιβάλλεται να γίνεται κατ' εξαίρεση. Έχει ως στόχο να διατηρήσει και να αποκαλύψει τις αισθητικές αξίες του μνημείου και βασίζεται στο σεβασμό της αρχικής του υπόστασης και των αυθεντικών του στοιχείων. Σταματάει στο σημείο που αρχίζουν να υπάρχουν υποθέσεις. Πέρα από αυτό το σημείο οποιαδήποτε εργασία, που ενδεχόμενα θα θεωρηθεί απαραίτητη για αισθητικούς ή τεχνικούς λόγους, θα πρέπει να διαχωρίζεται από την αρχική αρχιτεκτονική σύνθεση και να φέρει τη σφραγίδα της εποχής μας. Θα πρέπει να είναι εύκολα αναγνωρίσιμη». Άρθρο 9.

¹⁹ Ι. Κνιθάκη, «Οι διεθνείς αρχές των αναστηλώσεων σήμερα», περιοδικό Αρχιτεκτονικά θέματα, αριθ 9, 1975, σελ. 21

²⁰ Σύμβαση της Γρανάδας, Άρθρο 10, παρ.1.

ακολουθούν μια πολιτική ολοκληρωμένης προστασίας, η οποία θα θέτει βασικούς στόχους των πολεοδομικών και χωροταξικών σχεδίων και ανάλογων ρυθμιστικών σχεδίων, την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς αφενός και αφετέρου την ένταξη και προσαρμογή του αρχιτεκτονικού πλούτου στην σύγχρονη ζωή της πόλης. Επιπλέον ορίζεται η έννοια της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και η οποία αποτελείται από τρία διακριτά μέρη²¹:

A. τα μνημεία: κάθε κατασκευή ιδιαίτερα σημαντική λόγω του ιστορικού, αρχαιολογικού, καλλιτεχνικού, επιστημονικού, κοινωνικού ή τεχνικού της ενδιαφέροντος, συμπεριλαμβανομένων των εγκαταστάσεων ή διακοσμητικών στοιχείων που αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα τους.

B. τα αρχιτεκτονικά σύνολα: ομοιογενή σύνολα αστικών ή αγροτικών κατασκευών, σημαντικών λόγω του ιστορικού, αρχαιολογικού, καλλιτεχνικού, επιστημονικού ή τεχνικού τους ενδιαφέροντος, συναφή μεταξύ τους ώστε να σχηματίζουν ενότητες, που να μπορούν να οριοθετηθούν τοπογραφικά.

Γ. οι τόποι: σύνθετα έργα του ανθρώπου και της φύσης εν μέρει κτισμένα, τα οποία αποτελούν εκτάσεις τόσο χαρακτηριστικές και ομοιογενείς, ώστε να μπορούν να οριοθετηθούν τοπογραφικά και τα οποία είναι σημαντικά λόγω του ιστορικού, αρχαιολογικού, καλλιτεχνικού, επιστημονικού, κοινωνικού ή τεχνικού τους ενδιαφέροντος.

Σημαντική κρίνεται και η αναφορά στη «Διεθνή Χάρτα για την προστασία των ιστορικών πόλεων», η οποία συντάχθηκε στα πλαίσια της Γενικής Συνέλευσης στην Ουάσιγκτον το 1987, που επιμελήθηκε το ICOMOS. Στο κείμενό της ορίζεται το αντικείμενο της προστασίας, επισημαίνονται οι αρχές και οι στόχοι επεμβάσεων καθώς και τα όργανα εφαρμογής των σχετικών προγραμμάτων.

Αξίζει να επισημανθεί το άρθρο 128 της Συνθήκης του Μάαστριχτ που υπογράφηκε το 1992 και ορίζει ως ένα από τα πεδία ενδιαφέροντος της ευρωπαϊκής κοινότητας τη «διατήρηση και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς ευρωπαϊκής σημασίας». Έτσι, για πρώτη φορά η δράση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας σε θέματα προστασίας αποκτά θεσμική υπόσταση.

Τέλος, η συνθήκη της Λισαβόνας (Άρθρο 167), που τέθηκε σε ισχύ τον Δεκέμβριο του 2009, απαιτεί από την Ένωση να συμπεριλάβει τον πολιτισμό και σε άλλες πολιτικές της²²

²¹ Σύμβαση της Γρανάδας, Άρθρο 1.

²² Κυρίως σε πολιτικές διεθνών σχέσεων, περιφερειακής ανάπτυξης, εκπαίδευσης και απασχόλησης. http://ec.europa.eu/culture/our-policy-development/european-agenda-for-culture/mainstreaming-within-the-commission_en.htm π.χ η επιτροπή του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) ζητά από τις αρχές των κρατών μελών της να προωθήσουν την πολιτιστική ανάπτυξη των φτωχότερων περιφερειών, ώστε να τις βοηθήσουν στην ανάδειξη της ταυτότητας της, να προσελκύσουν τουρισμό και να δημιουργήσουν νέες θέσεις εργασίας. Τέτοια ευρωπαϊκά προγράμματα είναι το URBAN I & II (1996-2004) και το URBACT (2003-2013).

έτσι ώστε να ενισχύσει την διαπολιτισμικό σεβασμό και να προωθήσει την πολυμορφία των πολιτισμών της.

Σήμερα, είναι υποχρέωση των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης να μεριμνούν για την προστασία της πολιτιστικής τους κληρονομιάς, και να ακολουθούν ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα διαχείρισης στα πλαίσια της βιωσιμότητας των πόλεων και των ιστορικών τους κέντρων. Τα προγράμματα διαχείρισης της εθνικής κληρονομιάς παύουν να είναι απαραίτητα και μόνο τεχνικά (π.χ. αισθητικές παρεμβάσεις). Οι στόχοι είναι περισσότερο διευρυνμένοι και έχουν μια κοινωνική διάσταση με σκοπό την ανάπτυξη της τοπικής πολιτιστικής ταυτότητας, την ενθάρρυνση της συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας ώστε να γνωρίσει την αξία της πολιτιστικής της κληρονομιάς, και την προώθηση της τοπικής οικονομικής ζωής μέσα από την πολιτιστική κληρονομιά²³. Η συμμετοχή και η ανάμειξη των κατοίκων είναι ουσιαστική για την επιτυχία του προγράμματος διαχείρισης και θα πρέπει να ενθαρρύνεται²⁴. Η κοινότητα πρέπει να πειστεί ότι μια πόλη μπορεί να έχει ευκαιρίες ανάπτυξης χωρίς διατάραξη της ταυτότητας και αναγνωρισιμότητά της.

Για παράδειγμα, το πρόγραμμα «Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης», φέρνει στο προσκήνιο της Ευρώπης και του κόσμου την τοπική πολιτιστική ταυτότητα της πόλης. Κάθε χρόνο δύο πόλεις-από διαφορετικές χώρες της ΕΕ- ορίζονται Ευρωπαϊκές Πολιτιστικές Πρωτεύουσες. Ο τίτλος αυτός σηματοδοτεί για τις πόλεις μια μοναδική ευκαιρία να γιορτάσουν την ευρωπαϊκή τους ταυτότητα, να βελτιώσουν τη συνεργασία τους με εθνικές και ξένες αρχές και γενικά να κάνουν την πολιτιστική τους ζωή πιο ζωντανή και ελκυστική,

²³ Σύμφωνα με την σωστή παρατήρηση σύγχρονων ερευνητών, με την εξαφάνιση των τοπικών βιομηχανιών και τις περιοδικές πολιτικές και οικονομικές κρίσεις, ο πολιτισμός είναι όλο και περισσότερο η οικονομία των πόλεων: η βάση των τουριστικών πλεονεκτημάτων τους και το ανταγωνιστικό τους σημείο αιχμής. Βλ. Clark T. N., Lloyd R., Wong K. K., Jain P., *Amenities drive urban growth*, Journal of Urban Affairs, 24, 2002, σελ 493 κ. εξ.

²⁴ Η Εταιρεία Ανάπτυξης της Γειτονιάς (BOM) εκπόνησε και εφάρμοσε οικονομικά προγράμματα σε συνδυασμό με εκπαίδευση, συμμετοχή, πολιτιστικά προγράμματα κλπ, με έμφαση πάντα στο να ακούγεται η φωνή των κατοίκων, στην κινητοποίηση τους και στην αξιοποίηση των ικανοτήτων τους. Το πρόγραμμα για την αναγέννηση της βορειοανατολικής περιοχής Αμβέρσας, την πιο υποβαθμισμένη περιοχή της πόλης, αναπτύχθηκε κάτω από τη γενική ευθύνη της Εταιρείας BOM, χάρη στη χρηματοδότηση που λήφθηκε στο πλαίσιο του Third Anti-Poverty Programme (DGV-1989-94) και του αστικού πιλοτικού έργου Urban Pilot Project (UPP-1994-96). Στην Εταιρεία BOM δόθηκε μεγάλη ελευθερία και αυτονομία σε μια σειρά των καινοτόμων πρωτοβουλιών στη βορειοανατολική Αμβέρσα, ενώ η πόλη περιόρισε το ρόλο της σε αυτό του φορέα παροχής υπηρεσιών, που κινητοποιεί τα κεφάλαια της ΕΕ.

Αυτό που πέτυχε η Εταιρεία BOM ήταν η προσέλκυση μεγαλύτερης προσοχής για την ανάπτυξη από την Δημοτική Αρχή, καθώς επίσης και από τους οικονομικούς συνεργάτες του. Αναδείχθηκε ως «πρότυπο συμμαχίας» (model alliance) και ένα μοντέλο πρωτοβουλίας «από κάτω προς τα πάνω» (*bottom-up*). Αναφέρεται ως «μια από την πιο εμπνευσμένη, πολυδιάστατη και κοινωνικά καινοτόμο πρωτοβουλία προγραμμάτων για την ανάπτυξη της γειτονιάς».

διοργανώνοντας διάφορες εκδηλώσεις στις πόλεις αυτές καθ' όλη τη διάρκεια του έτους και σε όλους τους πολιτιστικούς τομείς²⁵.

Ένα άλλο παράδειγμα είναι το πρόγραμμα «Πολιτισμός» της ΕΕ., που καθιερώθηκε το 2002 απονέμοντας το βραβείο πολιτιστικής κληρονομιάς της ΕΕ/Βραβεία Europa Nostra. Το βραβείο ανταμείβει τα καλύτερα έργα διαφύλαξης της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ευρώπη, αυξάνοντας την προβολή τους μεταξύ των επαγγελματιών, των υπεύθυνων για τη λήψη αποφάσεων και του ευρέος κοινού. Αποσκοπεί στην προώθηση υψηλών προτύπων και δεξιοτήτων υψηλής ποιότητας στον τομέα της διαφύλαξης μνημείων, στην τόνωση της διασυνοριακής κινητικότητας μεταξύ επαγγελματιών του εν λόγω τομέα και στην ενθάρρυνση της εφαρμογής σχεδίων σχετικών με την πολιτιστική κληρονομιά σε όλη την Ευρώπη

Το βραβείο μπορούν να το διεκδικήσουν υποψήφιοι από τις 37 χώρες που συμμετέχουν στο πρόγραμμα «Πολιτισμός» της ΕΕ [τα 27 κράτη μέλη της ΕΕ, καθώς επίσης χώρες του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (Λιχτενστάιν και Νορβηγία), υπό προσχώρηση και υποψήφιες για ένταξη στην ΕΕ χώρες (Κροατία, Τουρκία, Ισλανδία, πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, Μαυροβούνιο) και πιθανές υποψήφιες χώρες (Σερβία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη και Αλβανία)].

Για να είναι επιλέξιμα για το βραβείο, τα σχέδια πρέπει να έχουν ολοκληρωθεί κατά τη διάρκεια των δύο προηγούμενων ετών. Οι νικητές επιλέγονται από ειδικές, ανεξάρτητες κριτικές επιτροπές σε τέσσερις κατηγορίες:

- Διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς
- Έρευνα
- Ειδικές υπηρεσίες διαφύλαξης της πολιτιστικής κληρονομιάς από άτομα και/ή ομάδες
- Εκπαίδευση, κατάρτιση και ευαισθητοποίηση.

²⁵ Περισσότερες πληροφορίες για το πρόγραμμα και τις πρακτικές εφαρμογές του, υπάρχουν στην ιστοσελίδα της Ε.Ε http://ec.europa.eu/culture/our-programmes-and-actions/capitals/european-capitals-of-culture_en.htm

1.3 Πολιτική προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ευρώπη

Στο Ηνωμένο Βασίλειο τα διατηρητέα κτίρια δηλώνονται στο κράτος με την πρωτοβουλία των ιδιωτών. Ο χαρακτηρισμός τους ως διατηρητέα γίνεται από τη Γραμματεία της Κυβέρνησης αλλά και από τις τοπικές αρχές, όταν το οικοδόμημα παρουσιάζει αρχιτεκτονικό και ιστορικό ενδιαφέρον. Ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κάθε οικοδομήματος, υπάρχουν διαφορετικές βαθμίδες κατάταξής τους. Τα κτίσματα πριν από το 1840 ανακηρύσσονται αυτόματα διατηρητέα, ενώ στα κτίσματα από το 1840 – 1939 προτιμούνται εκείνα που εμφανίζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον.²⁶

Η συντήρηση των διατηρητέων μνημείων γίνεται με τη χρηματοδότηση της κυβέρνησης προσφέροντας παράλληλα φοροελαφρύνσεις σε αυτούς που τα διαχειρίζονται. Οι εργασίες συντήρησης σε διατηρητέα κτήρια θα πρέπει να εγκρίνονται από τις πολεοδομικές αρχές, προκειμένου να μην αλλοιωθεί ο ιστορικός τους χαρακτήρας (αυτό ισχύει και για τις προστατευόμενες περιοχές).

Για την πίστωση και κατανομή σχετικών κονδυλίων είναι υπεύθυνο το Υπουργείο Πολιτισμού, Επικοινωνίας και Αθλητισμού. Ο δημόσιος ανεξάρτητος οργανισμός English Heritage (Αγγλική Κληρονομιά) συνεπικουρεί το υπουργείο και είναι οι φορείς που είναι υπεύθυνοι για την διάκριση, κατηγοριοποίηση και ένταξη των μνημείων σε καταλόγους.

Για οποιαδήποτε επέμβαση σε μνημείο καθώς και την παροχή αδειών υπεύθυνη είναι η τοπική αυτοδιοίκηση.

Εικ. 1.4: Το Derwent Valley Mills ήταν φημισμένο εργοστάσιο κλωστοϋφαντουργίας, το οποίο σήμερα λειτουργεί ως μουσείο.

²⁶ Για παράδειγμα ένα το κτήριο είναι γνωστού αρχιτέκτονα,. Βλ. εγχειρίδιο SECHURBA, «Από τον πολιτισμό και την ιστορία προς τη βιώσιμη ανάπτυξη, εξασφαλίζοντας το μέλλον, προστατεύοντας το παρελθόν», σελ. 6-9

Στην Ισπανία η πολιτιστική κληρονομιά προστατεύεται από το *Νόμο περί Ιστορικής Κληρονομιάς* (1985). Στην περίπτωση αυτή, κάθε αυτόνομη κοινότητα θεσπίζει τις δικές της διατάξεις και τοπικούς νόμους για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και ενεργεί αυτόνομα έως ένα βαθμό καθώς βάσει του Συντάγματος, η πολιτιστική ιδιοκτησία είναι μέρος της εθνικής κληρονομιάς όλου του κράτους. Το κόστος της συντήρησης καλύπτεται μέσω επιχορηγήσεων με ένα ποσοστό από το σύνολο του κόστους των δημόσιων έργων. Οι εργασίες διατήρησης δεν επιτρέπουν την αλλοίωση του χαρακτήρα των οικοδομημάτων καθώς και του περιβάλλοντα χώρο που καλύπτουν αυτά²⁷. Κάθε δήμος/κοινότητα είναι υποχρεωμένος να συντάξει Ειδικό Σχέδιο Προστασίας για τα μνημεία που «χρηρίζουν προστασίας» και έχουν ενταχθεί στο *Γενικό Μητρώο Αγαθών Πολιτιστικού Ενδιαφέροντος*.

Εικ. 1.5: Ιστορικό κτίσμα όπου στεγάζεται η Εθνική Βιβλιοθήκη της Ισπανίας.

Στην Δανία, προκειμένου ένα οικοδόμημα να υπαχθεί στο νόμο για την Προστασία και τη Διατήρηση κτιρίων και περιφερειών των πόλεων, θα πρέπει να έχει ηλικία άνω των πενήντα ετών, ενώ εξαίρεση μπορούν να αποτελέσουν νεώτερα οικοδομήματα εξαιτίας των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους. Υπάρχουν δύο φορείς οι οποίοι είναι υπεύθυνοι για τη διαχείριση αυτών των μνημείων, ο Δήμος ο οποίος φέρει ευθύνη για τα μνημεία τοπικής σημασίας και ο Οργανισμός Κληρονομιάς ο οποίος προστατεύει τα μνημεία εθνικής σημασίας.

Ακόμα, τα προστατευόμενα κτίρια χωρίζονται σε δύο κατηγορίες: στα «κτίρια τα οποία χρηρίζουν προστασία» και στα «διατηρητέα κτίρια»²⁸. Στα μεν πρώτα προστατεύεται μόνο η εξωτερική τους όψη, ενώ στα δεύτερα η προστασία αφορά ολόκληρο το κτίσμα. Για

²⁷ Εγχειρίδιο SECHURBA, «Από τον πολιτισμό και την ιστορία προς τη βιώσιμη ανάπτυξη, εξασφαλίζοντας το μέλλον, προστατεύοντας το παρελθόν», σελ. 6-9

²⁸ Εγχειρίδιο SECHURBA, «Από τον πολιτισμό και την ιστορία προς τη βιώσιμη ανάπτυξη, εξασφαλίζοντας το μέλλον, προστατεύοντας το παρελθόν», σελ. 6-9

ενδεχόμενες τροποποιήσεις στο κτίριο καθώς και στο χώρο που τον περιβάλλει απαιτείται άδεια από τον Οργανισμό Κληρονομιάς.

Ο Δήμος έχει την δυνατότητα να συμπεριλάβει στο Περιφερειακό Σχέδιο τα χαρακτηρισμένα κτήρια ή περιοχές. Το Περιφερειακό Σχέδιο, εκτός των άλλων, ορίζει ποια κτίρια πρέπει να προστατευθούν καθώς και την χρήση της περιοχής και των κτηρίων της.

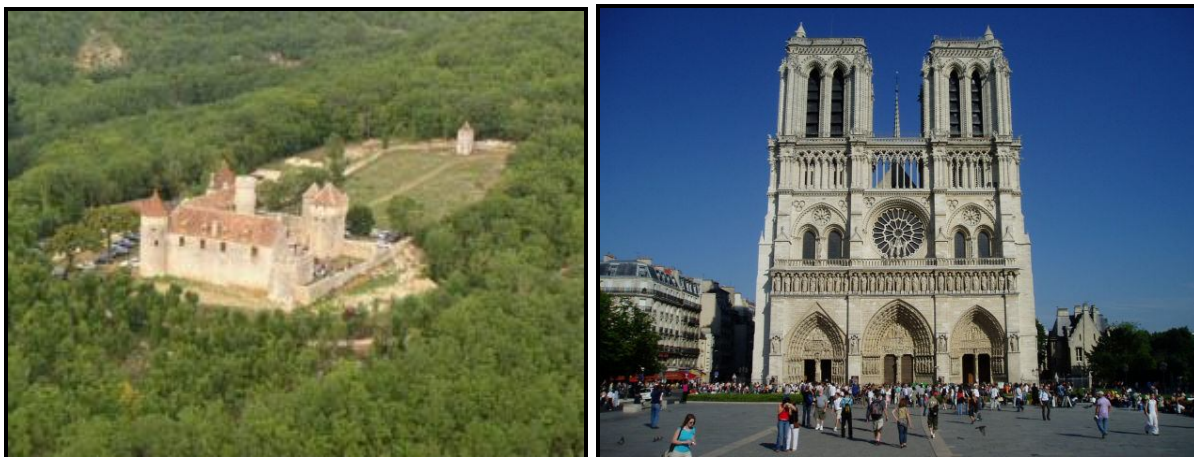
Το 1998, ιδρύεται στη Δανία το Υπουργείο Αστικών Υποθέσεων με στόχους τη στήριξη των πόλεων ως κέντρα ανάπτυξης και την ανάπτυξη ελκυστικών και βιώσιμων πόλεων με καλές συνθήκες διαβίωσης και επιχειρηματικής δραστηριότητας και ερευνητική στήριξη.

Εικ. 1.6: Το κάστρο του Κρόνμποργκ είναι ένα από τα διατηρητέα μνημεία της Δανίας, το οποίο έχει αναγνωρισθεί από την UNESCO.

Στη Γαλλία, το αρμόδιο υπουργείο και κεντρικός φορέας διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι από το 1977 το Υπουργείο Πολιτισμού και Επικοινωνιών. Η γαλλική πολιτιστική κληρονομιά διαχειρίζεται από τις τοπικές αρχές οι οποίες υποστηρίζονται από τις νομαρχίες και τις περιφέρειες. Η Περιφερειακή Διεύθυνση Πολιτιστικών Θεμάτων (Directions Regionales des Affaires Culturelles- DRAC), είναι υπεύθυνη για την εφαρμογή, υπό την αιγίδα του νομάρχη της περιοχής, πολιτιστικής πολιτικής που έχει καθοριστεί από την Κυβέρνηση.

Προκειμένου να συντηρηθούν τα διατηρητέα μνημεία οι τοπικές αρχές πραγματοποιούν συμβάσεις Σύμπραξης Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα (ΣΔΙΤ), όπου ιδιωτικοί φορείς αναλαμβάνουν τα έξοδα συντήρησης και διατήρησης των οικοδομημάτων με ιστορικό χαρακτήρα. Ακόμα όταν ιδιώτες αναλαμβάνουν τη συντήρηση το κράτος τους προσφέρει φοροαπαλλαγές και επιστροφή του κόστους συντήρησης.

Εικ. 1.7: Διατηρητέα κτίσματα στη Γαλλία: α) Κάστρο νότια της Γαλλίας, β) Μητροπολιτικός ναός Παναγίας των Παρισίων.

Στη Γερμανία η διαχείριση και διαφύλαξη των πολιτιστικών αγαθών αποτελεί ευθύνη των 16 κρατιδίων, όπου κάθε κρατίδιο εφαρμόζει τις δικές του διατάξεις περί διατήρησης²⁹. Ακόμα και σε αυτή τη περίπτωση ευνοείται η συνεργασία δημοσίου και ιδιωτικού τομέα, προκειμένου το δημόσιο να συντηρήσει την πολιτιστική κληρονομιά και να επαναχρησιμοποιηθούν ως μουσεία, γραφεία και εμπορικά καταστήματα.

Στη Γερμανία, η αστική πολιτική εστιάζει στην ενίσχυση του εσωτερικού και των κέντρων των πόλεων για τις αναπτυξιακές τους λειτουργίες λαμβάνοντας υπόψη τη διατήρηση των ιστορικών πόλεων και μνημείων, ακόμη και στη λήψη μέτρων για αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων, ενώ οι πόλεις δεν είναι αυτομάτως δικαιούχοι προγραμμάτων αστικής ανάπτυξης αλλά πρέπει να ανταγωνιστούν τις υπόλοιπες πόλεις σε κάθε πρόγραμμα.

²⁹ Δρ. Σταματίου Ε., «Διατηρητέα κτίσματα: πόσο εφικτή και συμφέρουσα η επιχείρηση προστασίας τους από τους ιδιώτες;» σελ. 5

Εικ. 1.8: Διατηρητέο κτίσμα αποτελεί το δημαρχείο της Φρανκφούρτης (Römer) στη Γερμανία.

Εικ. 1.9: Reichstag, διατηρητέο κτίσμα στο Βερολίνο όπου βρίσκεται η έδρα του γερμανικού κοινοβουλίου.

1. 3. 1. ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ/ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΦΕΝΕΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

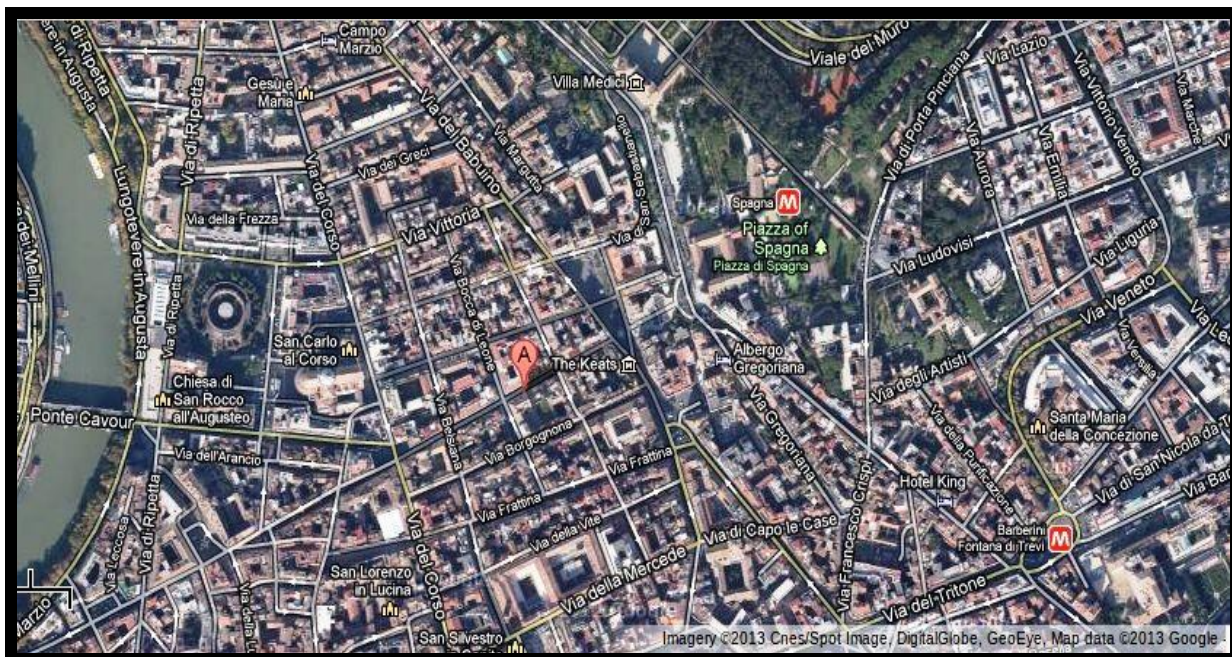
Ακολουθεί η παρουσίαση μερικών από των γνωστών ιστορικών καφενείων στην Ευρώπη που λειτουργούν διατηρώντας το αρχικό χαρακτήρα τους και το ύφος τους. Η Ευρώπη φαίνεται να στηρίζει και να αναδεικνύει τα παραδοσιακά της καφενεΐα σε πόλους πολιτιστικής αλλά και τουριστικής έλξης ακόμη και σήμερα.

➤ Antico Caffè Greco (Ρώμη)

Είναι ένα ιστορικό καφενείο-ορόσημο που λειτούργησε για πρώτη φορά το 1760 στην οδό Via dei Condotti στην Ρώμη είναι ένα από τα πιο γνωστά café της Ιταλίας και από τα πρώτα που άνοιξαν στην χώρα. Ιστορικές προσωπικότητες όπως οι Stendhal, Goethe, Bertel Thorvaldsen, Mariano Fortuny, Byron, Franz Liszt, Henrik Ibsen, Hans Christian Andersen, Felix Mendelssohn, David Reynolds και η Maria Zambrano Alarcon έπιναν τον καφέ τους εκεί. Σήμερα παραμένει ένα καταφύγιο για τους συγγραφείς, πολιτικούς, καλλιτέχνες και τους αξιόλογους ανθρώπους στη Ρώμη. Επιπλέον, ο εσωτερικός του χώρος παραμένει διακοσμημένος με έργα τέχνης (πίνακες ζωγραφικής, γλυπτά) πολλά από τα οποία φιλοτεχνήθηκαν από τους θαμώνες του.

Εικ. 1.10: Εσωτερική και εξωτερική άποψη του Caffè Greco σήμερα

Χάρτης Antico Cafe Greco, Via dei Condotti, Ρώμη, Ιταλία

➤ Giubbe Rosse Café (Φλωρεντία)

Βρίσκεται στην πλατεία Piazza della Repubblica στην Φλωρεντία και λειτούργησε για πρώτη φορά το 1900. Αποτέλεσε ένα σημαντικό χώρο όπου καλλιεργήθηκε και διαμορφώθηκε η ιταλική λογοτεχνία του 20 αιώνα. Ποιητές όπως Ardengo Soffici, Giovanni Papini, Eugenio Montale, Filippo Tommaso Marinetti, Giuseppe Prezzolini και πολλοί άλλοι συναντήθηκαν και έγραψαν σε αυτό το λογοτεχνικό καφενείο. Εδώ ήταν ο χώρος που άνθισε το φουτουριστικό κίνημα στην Ιταλία. Το Ciubbe Rosse Café αποτελεί ακόμη τόπο συγκέντρωσης διανοούμενων της ιταλικής κοινωνία. Επιπλέον, διοργανώνονται λογοτεχνικές/καλλιτεχνικές εκδηλώσεις με την συμμετοχή γνωστών καλλιτεχνών (νέων και παλαιότερων) αλλά και λογοτεχνικοί διαγωνισμοί συμβάλλοντας στην διατήρηση του ιδιαίτερου ύφους του. Η πολιτιστική δραστηριότητα του καφενείου είναι πραγματικά αξιοσημείωτη για την πόλη της Φλωρεντίας και συμβάλλει στην ανάδειξη και διατήρηση της πολιτιστικής της κληρονομιάς. Ωστόσο, η σημερινή εικόνα του ιστορικού καφενείου οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στους κατά καιρούς ιδιοκτήτες του³⁰, οι οποίοι αναγνώρισαν την ιστορική σημασία του καφενείου και δεν αλλοίωσαν τον χαρακτήρα του. Αντιθέτως, το ανέδειξαν σε πολιτιστικό και τουριστικό πυρήνα της πόλης.

³⁰ Σημερινός ιδιοκτήτης είναι ο Fiorenzo Smalzi, εκδότης σημαντικών ιταλών ποιητών.

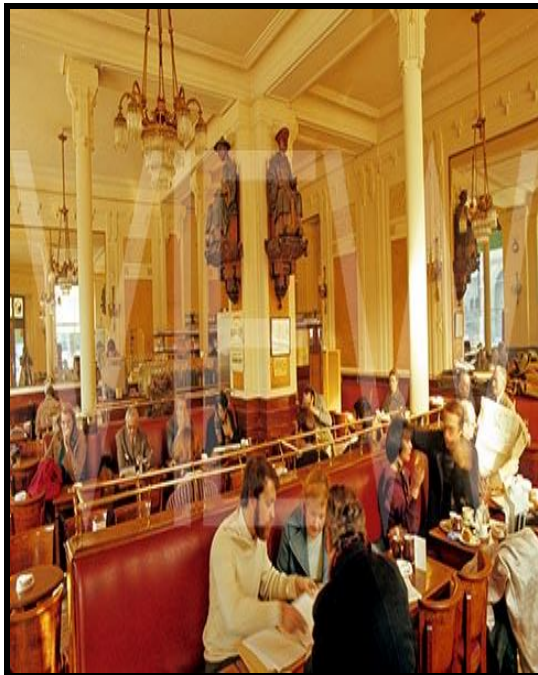
Εικ. 1.11: Εσωτερική και εξωτερική άποψη του Ciubbe Rosse Café σήμερα

Χάρτης Giubbe Rosse Café, Φλωρεντία, Ιταλία

➤ Café Les Deux Magots (Παρίσι)

Το Les Deux Magots Café είναι φημισμένο ιστορικό καφενείο στην περιοχή Saint-Germain-des-Pres του Παρισιού. Άνοιξε το 1884 και καθιερώθηκε ως λογοτεχνικό στέκι, το οποίο επισκέπτονταν τακτικά καλλιτέχνες όπως οι Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoir, Pablo Picasso, Albert Camus και ο Ernest Hemingway. Από το 1933 και κάθε χρόνο εξακολουθεί να διοργανώνει διαγωνισμό λογοτεχνίας γαλλικών μυθιστορημάτων.

Εικ. 1.12: Εσωτερική και εξωτερική άποψη του Les Deux Magots Café σήμερα

Χάρτης Les Deux Magots, Παρίσι, Γαλλία

1.4 Διαχείριση Ιστορικών Κέντρων ³¹

Ακριβής ορισμός για το «ιστορικό κέντρο» δεν υπάρχει. Ο όρος «ιστορικό κέντρο» αναφέρεται σε ένα σύνολο μνημείων και κατοικιών γύρω από το οποίο αναπτύχθηκε ιστορικά η πόλη. Συνήθως τα συναντάμε στον πυρήνα των μητροπόλεων αλλά και τα κέντρα μικρότερων πόλεων και περιλαμβάνει αρχαία, μεσαιωνικά, αναγεννησιακά ή και πιο πρόσφατα μνημεία, όπως βιομηχανικά. Τα ιστορικά κέντρα έχουν φτιαχτεί από ένα ιστό κτηρίων και δρόμων από διαφορετικές εποχές και έχουν δημιουργήσει ποικίλα πολιτιστικά και αστικά στρώματα. Με το πέρασμα των αιώνων έχουν ακονίσει τον αστικό τους χαρακτήρα. Σηματοδοτούν σημαντικές περιόδους του τόπου και μαρτυρούν την ιστορική συνέχεια και εξέλιξη του πολιτισμού³².

Οι χώροι αυτοί προσδιορίζονται χωροταξικά και εμφανίζουν συγκεκριμένα πολιτιστικά χαρακτηριστικά:

Α. *απτά πολιτιστικά στοιχεία*. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται κτίσματα τα οποία συνδέονται με προσωπικότητες ή ιστορικά γεγονότα

Β. *μη απτά πολιτιστικά στοιχεία*. Τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά της κατηγορίας αυτής ανάγονται στην ταυτότητα του ιστορικού κέντρου, στις παραδοσιακές συνήθειες των κατοίκων των γειτονιών του και γενικότερα όσα στοιχεία υποδηλώνουν το ύφος της πολιτιστικής ζωής που διαμορφώθηκε στο πέρασμα του χρόνου.

Οι ιστορικές αστικές περιοχές, μικρές ή μεγάλες, οι πόλεις και τα ιστορικά κέντρα ή τετράγωνα, μαζί με το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον πέρα από ιστορικά ντοκουμέντα, οι περιοχές αυτές, εμπεριέχουν τις αξίες της *αστικής κουλτούρας*. Τα ιστορικά κέντρα έχουν πλούσιο και πολυδιάστατο νόημα γιατί ακριβώς έχουν την ιδιότητα να ερμηνεύονται και να επανερμηνεύονται συνεχώς και επομένως κάθε επισκέπτης έχει την δυνατότητα να αντιληφθεί ό, τι τον ενδιαφέρει. Τα αστικά σύνολα μπορούν να αποκωδικοποιηθούν από τα άτομα τα οποία κινούνται σε αυτά, αφήνοντάς τα να οδηγηθούν σε συμπεράσματα τα οποία σχετίζονται με τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά, τις κοινωνικές ιεραρχίες, τους κανόνες και τις αρχές της ευρύτερης ομάδας στην οποία εντάσσονται³³.

³¹ Όπως ορίζεται από την UNESCO αλλά και από άλλα διεθνή όργανα «η διαχείριση των ιστορικών πόλεων και των αστικών περιοχών νοείται να σημαίνουν εκείνα τα απαραίτητα βήματα για την προστασία, διαχείριση, αποκατάσταση τέτοιων περιοχών και πόλεων αλλά επίσης και η ανάπτυξη τους και η αρμονική προσαρμογή τους στην σύγχρονη ζωή».

³² *Πολιτισμός* είναι η ενότητα των υλικών και μη υλικών δημιουργημάτων της ανθρώπινης κοινωνίας. Είναι, δηλαδή, συνδυασμός επιτευγμάτων, αξιών, επιστημονικής και τεχνολογικής ανάπτυξης και βεβαίως η σε κάθε περίπτωση ειδική μορφή του πνευματικού, υλικού και κοινωνικού βίου ενός έθνους.

³³ Βλ. G.J. Ashworth, *The conserved European city as cultural symbol: the meaning of the text*, in Graham, B. (ed), *Modern Europe, place, culture, identity*, p. 261- 286, London: Arnold, 1998 και T.J. Barnes & J.S Duncan.

Τα ιστορικά κέντρα των πόλεων στην Ευρώπη κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, αντιμετώπισαν πολλά προβλήματα: δημογραφικά, κοινωνικά, οικονομικά περιβαλλοντικά. Τα προβλήματα αυτά είναι δυνατόν να ομαδοποιηθούν ως εξής:

1. Μετακίνηση κατοίκων των ιστορικών κέντρων προς τα προάστια. Εγκατάλειψη κατοικιών και συνεχής επιδείνωση της κατάστασής τους.
2. Συγκέντρωση λαθρομεταναστών, μεταναστών και περιθωριακών ομάδων. Καταστροφική χρήση κτηρίων και καταλήψεις κτηρίων
3. Αύξηση εγκληματικότητας.
4. Ρύπανση και ηχορύπανση.
5. Υπερσυγκέντρωση συγκεκριμένων δραστηριοτήτων (όχλησης και εμπορίου).
6. Κυκλοφοριακό αδιέξοδο και άναρχη στάθμευση αυτοκινήτων
7. Μαζικός τουρισμός

Το σύνολο των προβλημάτων επέτεινε την ανάγκη συστηματικής μελέτης της αστικής μορφολογίας δεδομένου ότι οι μεταβαλλόμενες κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες είχαν ως αποτέλεσμα την καταστροφή σημαντικών κτηρίων³⁴ και παράλληλα οδήγησαν στην συνειδητοποίηση *κρίσης ταυτότητας* των ιστορικών κέντρων. Η συνειδητοποίηση αυτή εκφράζεται παραστατικά από τον William Fishelz³⁵, ο οποίος υποστήριζε πως αν χάσουμε τους που αντιπροσωπεύουν τον πολιτισμό μας και την παράδοση μας, θα έχουμε χάσει ένα σημαντικό μέρος του εαυτού μας και των ριζών μας στο παρελθόν. Η Francoise Choay προσδιορίζει ως κοινωνικό αίτημα την αξιοποίηση των ιστορικών κέντρων με βάση αυστηρά κριτήρια σεβασμού παραδόσεως ιστορικής συνέχειας, ανθρώπινης κλίμακας και προστασίας.

Το ιστορικό κέντρο και η ιστορική γειτονιά εντάσσονται πλέον στην ιστορική κληρονομία. Ο αστικός σχεδιασμός και η πολιτική αστικής αναπλάσεως (*urban renewal*) εντάσσονται οργανικά στο πλαίσιο της ιστορικής κληρονομιά και της ιστορικής εξέλιξης των πόλεων. Η εικόνα του ιστορικού κέντρου και η διατήρηση, συντήρηση, αξιοποίηση και προβολή των σημαντικών μνημείων και κτηρίων είναι απαραίτητη προϋπόθεση:

A. για την ανάδειξη της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας του

B. για την διαφοροποίηση του.

Writing worlds: discourse, text and metaphor in the representations of the landscape, p.1-17, London: Routledge, 1992.

³⁴ Υπολογίζεται ότι σε ολόκληρη την Ευρώπη μόνον την τελευταία τριακονταετία γκρεμίστηκαν περισσότερα ιστορικά κτήρια από όσα καταστράφηκαν κατά την διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

³⁵ William M. Fishelz, *Historical Landscapes: an international preservation perspective*, Landscape Planning, Elsevier Scientific Publishing Company, Amsterdam, 1988, σελ. 102. Ο Fishelz επιμένει στην επαγγελματική ευθύνη των χωροτακτών να διασφαλίσουν την τακτοποίηση αυτών των χώρων και την κατάλληλη αξιοποίηση ώστε να παραμείνουν σύμβολα της παγκόσμιας κληρονομιάς της ανθρωπότητας.

Για την διατήρηση και ανάδειξη του ιστορικού κέντρου εκπονούνται και εφαρμόζονται προγράμματα αστικού σχεδιασμού (urban planning) και αστικής ανάπλασης³⁶ (urban renewal) με διεθνείς και ευρωπαϊκούς φορείς να επιτελούν ένα σταθερό έργο, προσανατολίζοντας και ωθώντας τις κυβερνήσεις προς αυτή την κατεύθυνση. Οι οδηγίες του ICOMOS για την διατήρηση των ιστορικών κέντρων/πόλεων αναφέρουν ότι για να είναι αποτελεσματική η διαχείριση τους θα πρέπει να είναι αναπόσπαστο κομμάτι της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής ανάπτυξης και της αστικής και περιφερειακής ανάπτυξης σε κάθε επίπεδο και θα πρέπει να στοχεύουν στην αρμονική σχέση μεταξύ της ιστορική αστικής περιοχής και της πόλης ως ολότητα. Επιπλέον, η πολιτική προστασίας της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς όπως διατυπώθηκε στην συνθήκη του Άμστερνταμ τονίζει την ανάγκη ένταξης της πολιτιστικής κληρονομιάς στα χωροταξικά και περιφερειακά σχέδια των κρατών μελών της. Με βάση τις γενικές οδηγίες της UNESCO, για τον σχεδιασμό της διαχείρισης ιστορικών πόλεων θα πρέπει να προηγούνται διεπιστημονικές μελέτες. Τα σχέδια διαχείρισης θα πρέπει να συμπεριλαμβάνουν και να καταδεικνύουν όλους τους σχετικούς παράγοντες όπως η αρχαιολογία, η ιστορία, η αρχιτεκτονική, οι τεχνικές, η κοινωνιολογία και τα οικονομικά. Και αυτό γιατί ο σχεδιασμός πρέπει να ενσωματώνει το δυναμικό του χώρου (αυλό και υλικό) στο σχήμα ευρύτερης ιστορικής διατηρήσεως και συντηρήσεως³⁷.

Οι ποιότητες και τα χαρακτηριστικά που πρέπει να προστατεύονται και να συντηρούνται ώστε να μην χάνεται ο ιστορικός χαρακτήρας της πόλης είναι όλα εκείνα τα υλικά και πνευματικά στοιχεία που εκφράζουν αυτόν τον χαρακτήρα, ειδικά:

- Σχέσεις μεταξύ κτηρίων, πρασίνου και ανοικτών χώρων
- Η τυπική μορφή, εσωτερική και εξωτερική των κτηρίων όπως ορίζονται από την κλίμακα, το σχήμα, το στυλ, την κατασκευή, τα υλικά, το χρώμα και την διακόσμηση
- Η σχέση μεταξύ της πόλης ή αστικής περιοχής με τον περιβάλλοντα χώρο, φυσικό και ανθρωπογενή/τεχνητό
- Τις ποικίλες λειτουργίες που η πόλη ή η αστική περιοχή έχει επιτελέσει με την πάροδο του χρόνου

³⁶ Οι αναπλάσεις ιστορικών κέντρων πρόκειται για διαδικασίες που εκτείνονται σε μεγάλο βάθος χρόνου, που συνδυάζουν πολλές ενέργειες και τακτικές, και τη δράση πολλών φορέων. Τα χαρακτηριστικά αυτών των ρυθμίσεων είναι η μεγάλη κλίμακα παρεμβάσεων, η ενεργός συμμετοχή του δημοσίου τομέα στο σχεδιασμό και στην εκτέλεση των προγραμμάτων και η ίδρυση για το σκοπό αυτό δημοσίων επιχειρήσεων. Βλ. Στεφάνου Ι., Χατζοπούλου Α., Νικολαΐδου Σ., Αστική ανάπλαση – πολεοδομία, δίκαιο, κοινωνιολογία, ΤΕΕ, Αθήνα, 1995, σελ. 41-43.

³⁷ W. D Meinig, *The Interpretation of Ordinary Landscapes*, Oxford University Press, New York. 1979, σελ. 255.

Οποιαδήποτε απειλή στα χαρακτηριστικά αυτά θα διακινδύνευε την αυθεντικότητα της ιστορικής πόλης ή της αστικής περιοχής. Για παράδειγμα, εάν παραμεληθεί το περιβάλλον μιας περιοχής μπορεί ένα σημαντικό μνημείο να χάσει, λιγότερο ή περισσότερο τον χαρακτήρα του και τις αναφορές του. Σε πολλές περιπτώσεις, όπως παρατηρεί εύστοχα ο Leonardo Benevolo³⁸, τα «αρχαία» κτήρια στις νέες πόλεις χάνουν το νόημα τους, «απομακρύνονται» και γίνονται «μνημεία» διακεκριμένα από το αστικό περιβάλλον. Επομένως, η κατάλληλη αστική συντήρηση μεταλλάσσει τα ιστορικά κέντρα σε κεντρικά σημεία πολιτιστικής δραστηριότητας, κάνοντας τα κάτι περισσότερο από μόνο κατοικήσιμα.

Ο σχεδιασμός πολιτικών σχετικά με τη συντήρηση, την αποκατάσταση και την επαναχρησιμοποίηση είναι εξαιρετικά σύνθετος και απαιτεί πολλά έτη για να καταλήξει σε αποτελέσματα. Ο σεβασμός του παρελθόντος παράλληλα με την προσαρμογή στις σύγχρονες ανθρώπινες και κοινωνικές/οικονομικές απαιτήσεις είναι μια σταθερή πρόκληση για την πόλη.

Μέθοδοι και εργαλεία (γενικές οδηγίες UNESCO)³⁹

1. Για τον σχεδιασμό της διαχείρισης ιστορικών πόλεων θα πρέπει να προηγούνται διεπιστημονικές μελέτες. Τα σχέδια διαχείρισης θα πρέπει να συμπεριλαμβάνουν και να καταδεικνύουν όλους τους σχετικούς παράγοντες όπως η αρχαιολογία, η ιστορία, η αρχιτεκτονική, οι τεχνικές, η κοινωνιολογία και τα οικονομικά. Τα προγράμματα διαχειρίσεις θα πρέπει να στοχεύουν στην αρμονική σχέση μεταξύ της ιστορικής αστικής περιοχής και της πόλης ως ολότητα. Επίσης, θα πρέπει να καθορίζουν πια κτίρια πρέπει να διατηρηθούν, ποια κάτω από συγκεκριμένες περιστάσεις και ποια κάτω από ειδικά εξαιρετικές περιπτώσεις. Πριν από κάθε παρέμβαση οι υπάρχουσες συνθήκες στην περιοχή θα πρέπει λεπτομερώς να καταγραφούν. Το πλάνο διαχείρισης θα πρέπει να υποστηριχτεί και από τους κατοίκους της ιστορικής περιοχής.

2. Η συνεχής συντήρηση είναι κρίσιμη για την επιτυχή διαχείριση της ιστορικής πόλης ή της αστικής περιοχής

³⁸ Βλ. Leonardo Benevolo, *Η πόλη στην Ευρώπη*, μετ. Άννα Παπασταύρου, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1992, σελ 287.

³⁹ Βλ. Charter for the Conservation of Historic and Urban Areas

3. Οι όποιες λειτουργίες και δραστηριότητες θα πρέπει να είναι συμβατές με τον χαρακτήρα της ιστορικής πόλης. Η προσαρμογή αυτών των περιοχών στη σύγχρονη ζωή απαιτεί την προσεκτική εγκατάσταση ή τη βελτίωση των εγκαταστάσεων δημόσιων υπηρεσιών.

4. Η βελτίωση της κατοικίας πρέπει να είστε ένα από τα βασικά αντικείμενα της συντήρησης.

5. Όταν είναι απαραίτητο να κατασκευαστούν τα νέα κτήρια ή να προσαρμοστούν τα ήδη υπάρχοντα, το υπάρχον χωρικό σχεδιάγραμμα πρέπει να γίνει σεβόμενο, ειδικά από την άποψη του μεγέθους κλίμακας και μερών. Η εισαγωγή των σύγχρονων στοιχείων σε αρμονία με τα περίχωρα δεν πρέπει να αποθαρρυνθεί δεδομένου ότι τέτοια χαρακτηριστικά γνωρίσματα μπορούν να συμβάλουν στον εμπλουτισμό μιας περιοχής.

6. Η κίνηση μέσα στην ιστορική πόλη θα πρέπει να ελέγχεται και περιοχές παρκαρίσματος θα πρέπει να σχεδιαστούν με τέτοιο τρόπο που να μην καταστρέφουν τον ιστορικό ιστό ή το περιβάλλον του. Οι μεγάλοι δρόμοι που σχεδιάζονται από αστικούς και περιφερειακούς παράγοντες δεν πρέπει να διαπερνούν την ιστορική πόλη, αλλά αντίθετα να συντελούν στην βελτίωση της πρόσβασης σ αυτούς.

7. Οι ιστορικές πόλεις θα πρέπει να προστατεύονται από φυσικές καταστροφές και ενοχλήσεις όπως η ρύπανση και η δόνηση προκειμένου να προστατευθεί η κληρονομιά και για την ασφάλεια και την ευημερία των κατοίκων.

8. Ειδική εκπαίδευση θα πρέπει να παρέχεται σε όσες ειδικότητες συμμετέχουν στο πρόγραμμα διαχείρισης.

9. Η διαχείριση σε μια ιστορική πόλη ή αστική περιοχή απαιτεί προνοητικότητα, συστηματική προσέγγιση και πειθαρχία. Η αυστηρότητα και η ακαμψία θα πρέπει να αποφεύγονται καθώς μεμονωμένες περιπτώσεις μπορεί να παρουσιάσουν συγκεκριμένα προβλήματα

10. Για την ενθάρρυνση της συμμετοχής των κατοίκων ένα γενικό ενημερωτικό πρόγραμμα πρέπει να προωθηθεί, ξεκινώντας από τα σχολεία.

ΕΙΔΙΚΟΙ ΟΡΟΙ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΧΡΗΣΗΣ: ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΑ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2.1 Ισχύον πλαίσιο προστασίας στην Ελλάδα

Το ελληνικό κράτος, λόγω του πλούσιου αρχιτεκτονικού αποθέματος, που φιλοξενεί στην επικράτειά του, από τα πρώτα χρόνια της ίδρυσής του καλύπτει νομικά τη διατήρηση εξεχόντων μνημείων της κλασικής και βυζαντινής περιόδου. Η έντονη οικοδομική δραστηριότητα, που παρατηρείται στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, οδηγεί στην καταστροφή πολλών ιστορικών κτιρίων, αλλά και τη δημιουργία αυτών, που συνθέτουν σήμερα τη νεότερη πολιτιστική κληρονομιά. Ουσιαστικά, μετά το 1975, στο πνεύμα διεθνών και ευρωπαϊκών συμβάσεων, υπήρξε μια ιδιαίτερη αφύπνιση στο ζήτημα της προστασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος και σε επίπεδο κεντρικού και τοπικού κράτους και σε επίπεδο μη κυβερνητικών οργανώσεων.

Τα μνημεία της Ελλάδας θα πορευτούν ουσιαστικά απροστάτευτα μέχρι το 1932 και την ψήφιση του νόμου 5351 «περί αρχαιοτήτων». Κύριο αντικείμενο προστασίας είναι τα αρχαία μνημεία και εκείνα της αρχαιότητας εποχής του χριστιανισμού και του μεσαιωνικού ελληνισμού, καθώς επίσης και τα παλαιότερα του 1830 καλλιτεχνικά και ιστορικά μνημεία και οικοδομήματα. Μερικά χρόνια αργότερα με τον 1469/1950 «περί προστασίας ειδικής κατηγορίας οικοδομημάτων και έργων τέχνης μεταγενέστερων του 1830», επεκτείνεται η προστασία, διευρύνοντας το αντικείμενο σε α) οικοδομήματα και μνημεία μεταγενέστερα του 1830, τα οποία χαρακτηρίζονται ως έργα τέχνης ή έχουν ιστορική σπουδαιότητα και β) σε τόπους ιστορικούς και ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. Οι δύο αυτοί νόμοι θα αποτελέσουν το βασικό πλαίσιο προστασίας για είκοσι πέντε περίπου χρόνια.

Τα άρθρα των παραπάνω νόμων επικεντρώνουν την προσοχή σε μεμονωμένα οικοδομήματα. Δεν αφορούν στο επίπεδο οικισμού και δεν επιβάλλουν συγκεκριμένες πολεοδομικές επεμβάσεις σε ιστορικές περιοχές. Έτσι, δεν είναι σε θέση να αποτρέψουν την συστηματική καταστροφή του μνημειακού πλούτου που συντελείται κατά την περίοδο 1950 – 1975. Η αστικοποίηση οδηγεί στην πυκνή δόμηση των πόλεων, την απομόνωση των μνημείων από το ιστορικό τους περιβάλλον ή ακόμα και την πλήρη καταστροφή τους, προκειμένου να δώσουν τη θέση τους στο προϊόν της αντιπαροχής, την πολυκατοικία.

Η παραπάνω ζοφερή περίοδος λήγει με τη θέσπιση του Νέου Συντάγματος το 1975. Το ελληνικό Σύνταγμα του 1975 όπως αναθεωρήθηκε το 1985 και το 2001, καθιερώνει ως ευθύνη του κράτους την προστασία των μνημείων και του πολιτιστικού περιβάλλοντος στα πλαίσια της αειφόρου ανάπτυξης. Το άρθρο 24 παρ1 προβλέπει ότι «η προστασία του πολιτιστικού και φυσικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και το δικαίωμα των πολιτών» και ορίζει ότι το κοινό συμφέρον υπερβαίνει το ατομικό, αναφορικά με τα πολιτιστικά αγαθά και το φυσικό περιβάλλον. Επίσης επισημαίνει την υποχρέωση της πολιτείας να λαμβάνει προληπτικά και κατασταλτικά μέτρα για την διαφύλαξη των παραδοσιακών οικισμών και μνημείων. Η εξασφάλιση της πρακτικής εφαρμογής αυτού του άρθρου επιχειρείται με τη θέσπιση του νόμου 360/1976 «περί χωροταξίας και περιβάλλοντος» που προβαίνει στην διατύπωση συγκεκριμένων μέτρων προστασίας.

Ο νόμος 2742/1999 «Χωροταξικός σχεδιασμός και αειφόρος ανάπτυξη» είναι το βασικό έγγραφο για τον στρατηγικό σχεδιασμό σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο και προβλέπει τη διατήρηση και προστασία του φυσικού και πολιτιστικού αποθέματος της χώρας, μέσω της δημιουργίας του Εθνικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (άρθρο 6) και 12 Περιφερειακά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για 12 διοικητικές περιφέρειες (άρθρο 8). Το 2008 εγκρίθηκε από την Βουλή το νέο γενικό πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΦΕΚ 128Α).

Με τον Ν2508/1997 «Σχετικά με τη βιώσιμη ανάπτυξη των πόλεων και των οικισμών» καθορίζει τις γενικές αρχές, τις διαδικασίες και τα μέσα για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Επιπλέον, προβλέπεται η δημιουργία ρυθμιστικών σχεδίων για την μητροπολιτικά κέντρα (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Βόλο, Καβάλα, Ιωάννινα, Λάρισα, Ηράκλειο), που έχουν ως στόχο την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος των πόλεων, καθώς και ιστορικές τους και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς.

Το 1977, το Υπουργείο Δημοσίων Έργων, με τη σύσταση της Διεύθυνσης Παραδοσιακών Οικισμών και Περιβάλλοντος και την έκδοση μίας σειράς σχετικών διαταγμάτων, επιχειρεί μία αποτελεσματικότερη ενασχόληση με τα θέματα της προστασίας των μνημείων. Παράλληλη, είναι και η δράση του Υπουργείου Πολιτισμού μέσω της Διεύθυνσης Νεωτέρων Μνημείων και Λαϊκού Πολιτισμού, που καταβάλλει προσπάθεια ομαδοποίησης των προς διατήρηση μνημείων. Η ίδρυση του Υπουργείου Χωροταξίας, Οικισμού και Περιβάλλοντος, με το νόμο 1032/80, αρχικά δημιουργεί μια σύγχυση, αφού υπάρχει επικάλυψη μεταξύ αρμοδιοτήτων του και των αντίστοιχων των παραπάνω φορέων. Για καλύτερη διευθέτηση των προβλημάτων, μεταφέρονται ορισμένες αρμοδιότητες αποκλειστικά στο νεοσύστατο υπουργείο, το οποίο αποκτά το δικαίωμα χαρακτηρισμού

παραδοσιακών οικισμών και τμημάτων τους ως διατηρητέα, καθώς και θέσπισης όρων δόμησης, διαφορετικών από αυτούς που ορίζει ο Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός. Επίσης, με το άρθρο 4 του ΓΟΚ του 1985 δίνεται αποκλειστικά στο Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων⁴⁰ το δικαίωμα χαρακτηρισμού κτιρίων και οικισμών διατηρητέων καθώς και καθορισμού ειδικών όρων προστασίας⁴¹.

Σημαντική αναθεώρηση της νομοθεσίας αποτελεί ο νόμος 3028/2002 «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς». Ο νέος νόμος έχει διευρυμένο πεδίο εφαρμογής, αφού λαμβάνει μέριμνα και για την προστασία των νεώτερων μνημείων, έχοντας ως βασική αλλαγή μια νέα χρονολογική κλίμακα για τη διάκριση των προστατευόμενων αγαθών. Οι κατηγορίες αυτές είναι:

- Τα αρχαία μνημεία, που χρονολογούνται μέχρι το 1830,
- Τα νεώτερα μνημεία, που χρονολογούνται από το έτος 1830 και είναι προγενέστερα των εκάστοτε εκατό ετών και χαρακτηρίζονται μνημεία λόγω της αρχιτεκτονικής, πολεοδομικής ιστορικής ή επιστημονικής τους σημασίας,
- Τα σύγχρονα μνημεία που είναι μεταγενέστερα των εκάστοτε τελευταίων εκατό ετών και για τα οποία η προστασία εξειδικεύεται εφόσον υπάρχει ο όρος «ιδιαίτερη αξία».

Το υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πολιτισμού & Αθλητισμού (πρώην ΥΠΠΟΤ) και το υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας & Κλιματικής Αλλαγής (πρώην ΥΠΕΧΩΔΕ) είναι οι βασικοί φορείς προστασίας της πολιτιστικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Το υπουργείο Πολιτισμού διατηρεί την ευθύνη για την προστασία των μνημείων και αρχαιολογικών χώρων που χρονολογούνται έως το 1830 καθώς και σύγχρονα μνημεία και ιστορικούς τόπους. Από την άλλη, το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργεια και Κλιματικής Αλλαγής, ανέλαβε την ευθύνη για ένα σημαντικό μέρος της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς.

⁴⁰ Το 1985 τα υπουργεία Χωροταξίας, Οικισμού και Περιβάλλοντος και Δημοσίων Έργων συνενώθηκαν στο ΥΠΕΧΩΔΕ (τόρα ΥΠΕΚΑ)

⁴¹ Καλογήρου Ν., Νομικός Μ., Παλάσκας Γ., Παπαμίχος Ν., «Ο σχεδιασμός της επανάχρησης, η μεθοδολογία των επεμβάσεων στα ιστορικά οικιστικά σύνολα της Μακεδονίας», εκδόσεις ΤΕΕ/ΤΚΜ, Θεσσαλονίκη 1990,σελ. 18

2. 2 Φορείς που εμπλέκονται

2.2.1 Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής (Υ.ΠΕ.ΚΑ πρώην Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ.)

Το υπουργείο ΠΕ. ΚΑ. με το άρθρο 4 του Γενικού Οικοδομικού Κανονισμού του 1985 έχει το δικαίωμα να προστατεύει την πολιτιστική κληρονομιά μέσω του χαρακτηρισμού κτιρίων ως διατηρητέα. Ο φορέας αυτός είναι αρμόδιος για τον καθορισμό των όρων, περιορισμών και προϋποθέσεων δόμησης, ώστε να προστατεύεται το φυσικό, οικιστικό και πολιτιστικό περιβάλλον, καθώς και να εξυπηρετείται το κοινωνικό συμφέρον⁴².

Το 2000 έγινε τροποποίηση του ΓΟΚ (ν. 2831/2000) με σκοπό την εναρμόνισή του με τις γενικότερες κατευθύνσεις για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς που περιλαμβάνει το Σύνταγμα αλλά και οι διεθνείς συμβάσεις. Η τροποποίηση αυτή είχε ως αποτέλεσμα τη βελτίωση του θεσμικού πλαισίου και τη διεύρυνση της προστασίας του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος και σε παραδοσιακά στοιχεία ανθρωπογενούς περιβάλλοντος. Η προστασία δεν περιορίζεται σε μεμονωμένες κατασκευές, ή να αρχιτεκτονικά στοιχεία, αλλά επεκτείνεται και σε ομάδες των κτιρίων και αρχιτεκτονικά σύνολα, καθώς και με το περιβάλλον τους και το συνολικό τοπίο, ή στοιχείων του τοπίου (όπως φυσικοί σχηματισμοί, δέντρα, κ.λπ). Η προστασία τόσο του άμεσου όσο και του ευρύτερου περιβάλλοντος χώρου επιβάλλεται για λόγους λειτουργικούς, προβολής αυτού, καθώς επίσης και λόγω της ιδιαίτερης ιστορικής, πολεοδομικής ή αισθητικής σημασίας που ενδεχομένως να έχει. Ακόμη, κατατάσσει τα προς διατήρηση κτίρια σε κατηγορίες βάση κριτηρίων αξιολόγησης, διευρύνει τη διαδικασία ελέγχου των κατεδαφίσεων και διασφαλίζει την ανακατασκευή διατηρητέων κτιρίων που έχουν καταστραφεί από βίαιο συμβάν.

Επίσης, το υπουργείο ΠΕΚΑ προστατεύει ακόμα και εκείνα τα κτίσματα τα οποία δεν παρουσιάζουν κάποιο ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον. Η προστασία αυτή εφαρμόζεται λόγω της συνόρευσής τους με άλλα κτίσματα περισσότερο αξιόλογα που έχουν χαρακτηριστεί ως διατηρητέα ή βρίσκονται σε ζώνες γύρω από αυτά⁴³. Έτσι, η παρουσία τους συμβάλλει στην ανάδειξη της αρχιτεκτονικής φυσιογνωμίας των διατηρητέων κτιρίων και εν τέλει στη δημιουργία ενός ενδιαφέροντος αρχιτεκτονικά χώρου.

⁴² www.minenv.gr

⁴³ ΓΟΚ 2000, Άρθρο 4, παρ. 4 β) «...μπορεί να οριστούν ειδικοί όροι και περιορισμοί δόμησης και χρήσεις κατά παρέκκλιση από κάθε γενικοί η ειδική διάταξη και σε ακίνητα που είναι όμορα με τα διατηρητέα κτήρια ή σε ζώνες γύρω από αυτά, για την προστασία και ανάδειξη των διατηρητέων κτηρίων».

Η πολιτική προστασίας του Υ.ΠΕ.ΚΑ για την ανάδειξη των παραδοσιακών συνόλων και των ιστορικών τόπων έχει ως στόχο και την προστασία του αξιόλογου οικιστικού αποθέματος της χώρας. Στόχος είναι:

- Καταγραφή των αξιόλογων κτηρίων
- Η αποτελεσματική προστασία των Ιστορικών κτηρίων και των συνόλων
- Η υποδειγματική επισκευή και αποκατάσταση της αρχιτεκτονικής φυσιογνωμίας ώστε να αποκτήσουν την «χαμένη» ποιότητα τους υπόσταση και αισθητική.
- Η αποκατάσταση και αναβάθμιση την φυσιογνωμίας μετώπων ή γειτονιών.
- Η προστασία των χρήσεων ή επιλεκτική εισαγωγή νέων χρήσεων, για την δυναμική αναδιάρθρωση μιας υποβαθμισμένης περιοχής (συνεκτίμηση του ρόλου του πολιτισμού στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη).
- Προστασία του Παραδοσιακού Ιστού και της αρχιτεκτονικής φυσιογνωμίας μέσα από τον πολεοδομικό σχεδιασμό.

2.2.1.α Κριτήρια χαρακτηρισμού διατηρητέων του Υ.ΠΕ.ΚΑ

Η σπουδαιότητα της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς οδήγησε στην ανάγκη χάραξης πολιτικής της διατήρησης κτιρίων – μνημείων και συνόλων - μέσω μιας ολοκληρωμένης προστασίας. Για το σκοπό αυτό συστήθηκε επιτροπή επιστημόνων και ειδικών⁴⁴ με σκοπό τον καθορισμό και την υιοθέτηση ενιαίων κριτηρίων αξιολόγησης για την υπαγωγή κτιρίων στην κατηγορία των διατηρητέων. Η ανάγκη σύνταξης κριτηρίων προέκυψε από τη βούληση για μια όσο το δυνατόν αντικειμενική και διαφανή μέθοδο αξιολόγησης για τον καθορισμό του αντικειμένου προστασίας. Επιπλέον σημαντική είναι και η σύμβαση της Γρανάδας του 1975 που προωθεί υποχρεωτικά τη συνολική απογραφή των αντικειμένων προστασίας (άρθρα 11, 12). Η επιτροπή συμπέρανε ότι οι ιδιαιτερότητες των αρχιτεκτονημάτων προϋποθέτουν μια ισότιμη αξιολόγηση τόσο ως μεμονωμένων κτιρίων όσο και ως προς ένταξή τους στο οικιστικό σύνολο. Προκειμένου, λοιπόν, να υπάρξει μια ενιαία επιστημονική αντιμετώπιση ως προς το χαρακτηρισμό διατηρητέων κτιρίων και για την αποφυγή αντιφατικών γνωμοδοτήσεων, υιοθετήθηκαν τέσσερις αυτοτελείς θεωρήσεις⁴⁵.

⁴⁴ Η επιτροπή αυτή συστάθηκε τον Μάιο του 1991, από το ΥΠΕΚΑ (πρώην ΥΠΕΧΩΔΕ). Την επιτροπή αποτελούσαν δύο στελέχη του υπουργείου, ένας εκπρόσωπος του ΕΜΠ, ένας εκπρόσωπος του συλλόγου Αρχιτεκτόνων και ένας της ΚΕΔΚΕ. Η επιτροπή αυτή συστάθηκε προκειμένου να συντάξουν κάποια κριτήρια βάση των οποίων θα γίνεται ο χαρακτηρισμός των διατηρητέων. Τα κριτήρια αυτά συντάχθηκαν σύμφωνα με τον ΓΟΚ (αρθ. 4) και τις διεθνείς συμβάσεις.

⁴⁵ Υπουργείο ΠΕΧΩΔΕ, Διεύθυνση Πολ. Σχεδιασμού, Αρ. Πρωτ. οικ. 3293/273, Θέμα: Κριτήρια χαρακτηρισμού διατηρητέων (κτηρίων κλπ) σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 4 του ν. 1611/85 (ΓΟΚ), Αθήνα 29/01/1992.

Αυτές είναι α) η αρχιτεκτονική, β) η ιστορική, γ) η χρηστική και δ) η περιβαλλοντική θεώρηση.

- Αρχιτεκτονική θεώρηση (έμφαση στα αρχιτεκτονικά αισθητικά μορφολογικά και τυπολογικά κριτήρια).
- Ιστορική (συνδεδεμένο με πρόσωπα ή γεγονότα εθνικής ή τοπικής ιστορίας).
- Χρηστική (τεκμήριο συγκεκριμένης οικονομικής και πολιτισμικής περιόδου. Δημόσια κτήρια, βιομηχανικά).
- Περιβαλλοντική (ειδική θέση στο δίκτυο της πόλης, ειδική χρήση π.χ. αγορά,, παραδοσιακό σύνολο, γειτνίαση με μνημεία από άλλες περιόδους).

Η επιλογή και αξιολόγηση του διατηρητέου κτηρίου ή των συνόλων γίνεται με κριτήρια που βασίζονται στο πνεύμα των διακηρυγμένων αρχών και συμβάσεων προστασίας της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς (Καταστατικός Χάρτης Βενετίας, Διακήρυξη του Άμστερνταμ, Σύμβαση Παρισίων, της Γρανάδας) και σύμφωνα με το άρθρο 24 του Ελληνικού Συντάγματος.

Με τα κριτήρια αυτά εξετάζονται τα σύνολα ή τα κτήρια και εφόσον πληρούν μια ή περισσότερες των προϋποθέσεων προωθείται η Υπουργική Απόφαση χαρακτηρισμού αυτών ως διατηρητέων. Ταυτόχρονα μαζί με τον χαρακτηρισμό μπορεί να επιβάλλονται και ειδικότεροι όροι προστασίας και χρήσης. Για τα διατηρητέα έχουν θεσπισθεί και ειδικά κίνητρα εκ μέρους της πολιτείας. Τα κίνητρα είναι μια παρακίνηση της πολιτείας προκειμένου να διατηρηθεί η πολιτισμική κληρονομιά από τους πολίτες. Αυτά χωρίζονται σε δύο κατηγορίες⁴⁶:

- στα οικονομικά που αφορούν τις δανειοδοτήσεις επισκευών, τις επιδοτήσεις του επιτοκίου χορηγήσεων, τη μεταφορά του συντελεστή, τις φορολογικές ελαφρύνσεις, τις χρηματοδοτήσεις μέσω προγραμμάτων και
- στα διοικητικά που αφορούν ειδικές ρυθμίσεις δυνατοτήτων προσθήκης κατ' επέκταση, καθ' ύψος, δυνατότητα εξάπλωσης του ισχύοντος συντελεστή σε άλλο κτίριο στο ίδιο οικόπεδο. Τέλος κίνητρο μπορεί να θεωρηθεί και η δυνατότητα να μη ρυμοτομούνται τα διατηρητέα κτίρια και να παραμένουν ως έχουν.

⁴⁶ Βλ. επίσημος ιστότοπος ΥΠΕΚΑ <http://www.minenv.gr/#>

Οικονομικά κίνητρα

➤ Χρηματοδοτικά κίνητρα

Τα κίνητρα αυτά αφορούν τη χρηματοδότηση της πολιτείας στον ενδιαφερόμενο προκειμένου να πραγματοποιήσει συντήρηση στο διατηρητέο κτίσμα στο σύνολό του. Αντίθετα στην περίπτωση συντήρησης του κτίσματος κατά ένα μέρος του δεν προσφέρεται η χρηματοδότηση⁴⁷.

➤ Μεταφορά συντελεστή δόμησης

Αφορά την αξιοποίηση αναπτυξιακών δικαιωμάτων που δεν χρησιμοποιούνται στο διατηρητέο κτίσμα με πώληση του υπολειπόμενου συντελεστή δόμησης και την εξασφάλιση πρόσθετης χορηγίας στο κόστος συντήρησης με πώληση του χαρισμένου συντελεστή δόμησης. Αναλυτικότερα τα αναπτυξιακά δικαιώματα ενός διατηρητέου δεν χάνονται λόγω της διατήρησής του αλλά μπορούν να μεταφερθούν ή να πωληθούν σε άλλη περιοχή. Έτσι ο ιδιοκτήτης μπορεί να πουλήσει τ.μ. με σκοπό την αύξηση έως και 50% της χρηματοδότησης.

➤ Φορολογικά κίνητρα

Τα φορολογικά κίνητρα αφορούν τις φοροαπαλλαγές που μπορεί να πάρει ο ιδιοκτήτης ενός διατηρητέου κτίσματος το οποίο έχει συντηρηθεί σύμφωνα με τις Αρχές της Διατήρησης. Οι φορολογικές αυτές εκπτώσεις είναι:

- Απαλλαγή από το φορολογητέο εισόδημα του ιδιοκτήτη ολόκληρου του ποσού των δαπανών, με την προϋπόθεση ότι δεν ξεπερνά το αναγνωρισμένο κόστος συντήρησης, αφού αφαιρεθούν οι επιχορηγήσεις που θα δοθούν για την οικοδομή.
- Φοροαπαλλαγή των ενοικίων που εισπράττει ο ιδιοκτήτης ενός διατηρητέου κτίσματος.
- Απαλλαγή του διατηρητέου κτίσματος από το φόρο ακίνητης ιδιοκτησίας
- Επιστροφή μεταβιβαστικών τελών εφόσον το κτίσμα ήταν διατηρητέο όταν έγινε η μεταβίβαση και εφόσον η συντήρησή της συμπληρώθηκε μέσα σε 6 χρόνια από την ημερομηνία μεταβίβασης.

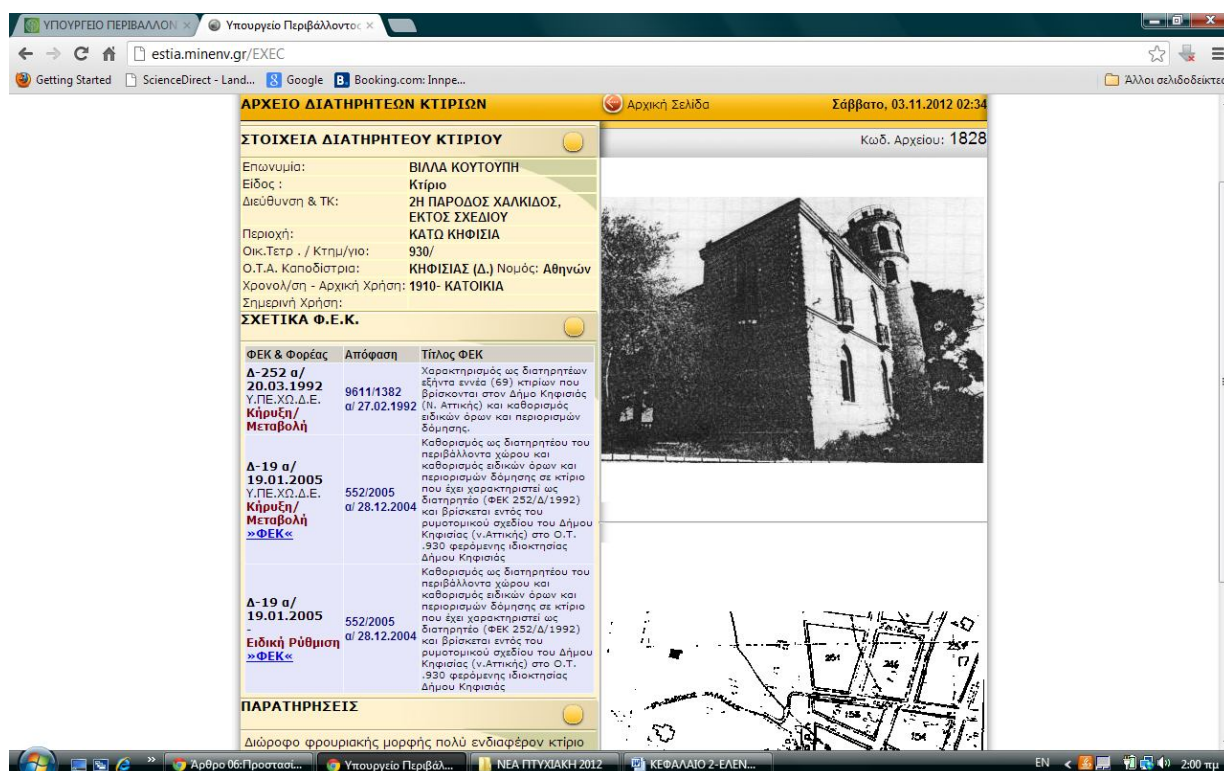
Τα παραπάνω κίνητρα δεν αποδείχτηκαν μέχρι σήμερα ικανά στοιχεία για την κινητοποίηση και αλλαγή της συμπεριφοράς των πολιτών απέναντι στα διατηρητέα. Για το

⁴⁷ <http://www.minenv.gr/5/56/g5610.html>

λόγο αυτό απαιτούνται πρόσθετα κίνητρα καθώς και ενίσχυση αυτών ώστε να μην θεωρείται ο χαρακτηρισμός ενός κτηρίου ως διατηρητέου, απαλλοτρίωση και δέσμευση, λαμβάνοντας υπ όψιν ότι σύμφωνα με το ισχύον νομικό πλαίσιο, έπειτα από τον χαρακτηρισμό κτηρίων ως διατηρητέων, απαγορεύεται η κατεδάφιση του και επομένως η αξιοποίηση του. Επιπλέον, ο ιδιοκτήτης επωμίζεται μια σειρά υποχρεώσεων σχετικά με την διατήρηση και συντήρηση του.

Στα πλαίσια της ευρωπαϊκής πολιτικής για την καταγραφή της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, το ΥΠΕΚΑ έχει δημιουργήσει και καταχωρήσει στην ιστοσελίδα του μια πολύτιμη βάση δεδομένων, με 9.567 διατηρητέα κτίρια και 824 παραδοσιακούς οικισμούς. Η βάση δεδομένων είναι ανοιχτή σε όλους τους χρήστες του διαδικτύου και επιτρέπει την αναζήτηση με βάση στοιχεία θέσης όπως η περιοχή και η οδός. Πρόκειται για ένα σημαντικό εργαλείο, τόσο για τη διάδοση του αρχιτεκτονικού πλούτου της χώρας, όσο και για τη διευκόλυνση της απρόσκοπτης πληροφόρησης των πολιτών σχετικά με το καθεστώς προστασίας ενός κτιρίου ή ενός οικισμού. Σύμφωνα με τα στοιχεία της βάσης δεδομένων, το μεγαλύτερο μέρος των διατηρητέων κτιρίων της χώρας βρίσκεται στον Δήμο Αθηναίων, στον οποίο υπάγονται 2.868 διατηρητέα κτίρια. Από αυτά, τα 550 βρίσκονται στην Πλάκα (που έχει παράλληλα ανακηρυχθεί παραδοσιακός οικισμός), τα 176 στο Θησείο, τα 141 στον Ψυρρή, 140 στο Μεταξουργείο (επίσης υπόκειται σε περιοριστικές ρυθμίσεις παραδοσιακού οικισμού) και 50 στο Μετς. Ανάμεσα στις πόλεις με μεγάλο αριθμό διατηρητέων κτιρίων είναι το Ναύπλιο με 352, η Πάτρα με 329 και τα Ιωάννινα με 111 διατηρητέα κτήρια

Δυστυχώς, στην πρακτική εφαρμογή το πρόγραμμα πρόσβασης είναι μάλλον δύσχρηστο. Η αναζήτηση διατηρητέων στην βάση δεδομένων με την χρήση φίλτρου είναι περίπλοκη. Το φωτογραφικό υλικό δεν είναι σημαντικό (κυρίως φωτογραφίζεται η εξωτερική όψη και σε μία μόνο λήψη) αλλά το πληροφοριακό υλικό αρκετά ικανοποιητικό.

Εικ. 2.1: Ηλεκτρονική Βάση Διατηρητέων κτιρίων ΥΠΕΚΑ

2.2.2 Υπουργείο Μακεδονίας - Θράκης

Η Διεύθυνση Περιβάλλοντος & Υποδομών, με αρμόδιο το τμήμα Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, είναι υπεύθυνη για τις περιφέρειες της Κεντρικής, Δυτικής και Ανατολικής Μακεδονίας. Ασκεί δε την αποστολή του κατ' αναλογία με το ΥΠΕΚΑ στα πλαίσια του Γενικού Οικοδομικού Κανονισμού. Επιπρόσθετα, υφίσταται συναρμοδιότητα με τη Διεύθυνση Παιδείας, Πολιτισμού και Κοινωνικής Προστασίας, με αρμόδιο το τμήμα Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Σύγχρονου Πολιτισμού. Τα δύο τμήματα συνεργάζονται για το χαρακτηρισμό κτιρίων ως διατηρητέων ή οικισμών ή τμημάτων αυτών ως παραδοσιακών, λόγω του ιδιαίτερου ιστορικού, λαογραφικού, πολεοδομικού, αισθητικού και αρχιτεκτονικού χαρακτήρα τους και στη θέσπιση όρων και περιορισμών δόμησης τους.

Η διαδικασία χαρακτηρισμού κτίσματος ως διατηρητέου προϋποθέτει την έγκριση από το ΥΜΑΘ έπειτα από μελέτη της Πολεοδομικής Αρχής και γνωμοδότηση της οικείας ΕΠΑΕ. Στο Υ.ΜΑ.Θ θα υποβάλλονται προς έγκριση μόνον οι αλλαγές χρήσεων διατηρητέων κτιρίων και οι περιπτώσεις ειδικών όρων δόμησης και χρήσης για κτίρια σε όμορα ακίνητα διατηρητέων κτιρίων καθώς και οι εξαιρετικές περιπτώσεις κτιρίων λόγω θέσης ή σπουδαιότητας. Επίσης, το Υ.ΜΑ.Θ μπορεί να καθορίζει και συμπληρωματικούς ειδικούς όρους και περιορισμούς

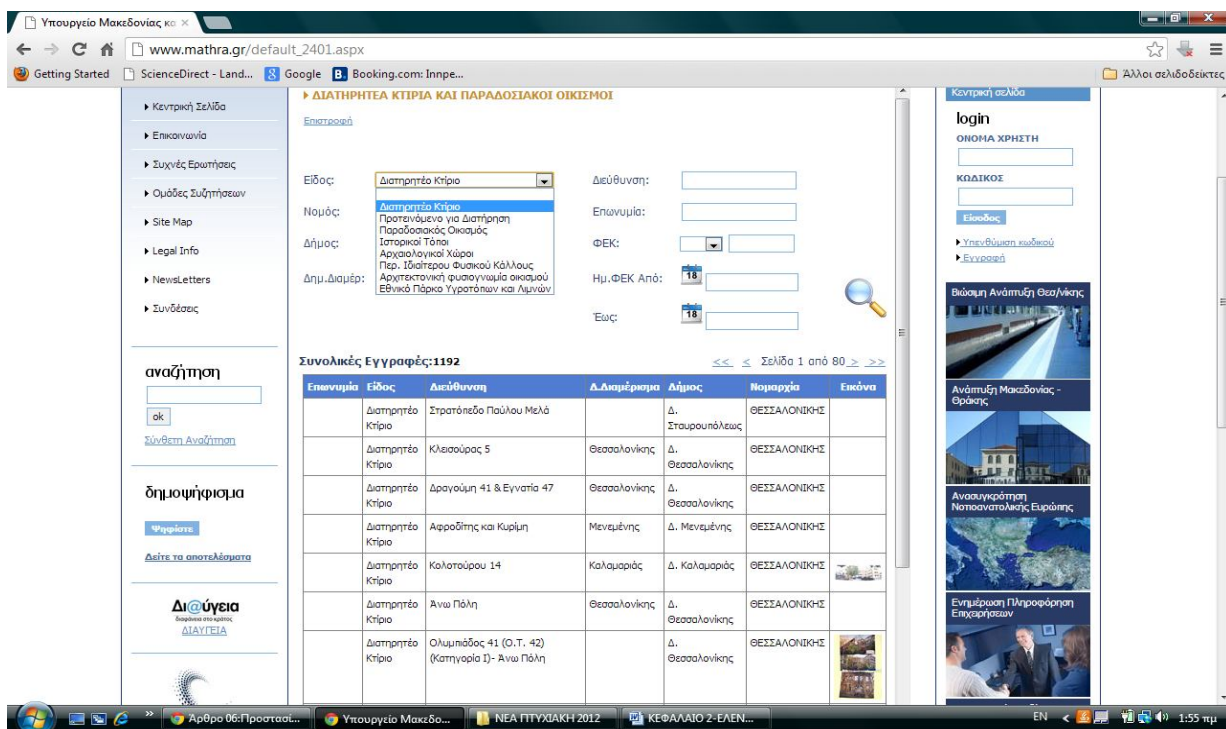
δόμησης ή χρήσης στα διατηρητέα κτίρια που έχουν κηρυχθεί με προηγούμενες αποφάσεις προκειμένου να αναδειχθεί το επιζητούμενο αποτέλεσμα από κάθε διατηρητέο κτίριο.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι με την πρόσφατη αναθεώρηση του ΓΟΚ '85 και τον Νέο Οικοδομικό Κανονισμό 2012 (άρθρο 6) για θέματα που αφορούν στην προστασία της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς σε όλη την ελληνική επικράτεια, για κάθε σχετικό κτήριο ή οικισμό, θα πρέπει να ζητείται η γνώμη του Κεντρικού Συμβουλίου της Αρχιτεκτονικής που συγκροτείται στην Αθήνα, στο Υπουργείο Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής. Αντίθετα το θεσμικό πλαίσιο του ΓΟΚ '85 (άρθρο 3) προέβλεπε διαδικασίες που στηρίζονταν σε μεγάλο βαθμό σε τοπικό επίπεδο, όπως η γνωμοδότηση της αρμόδιας ΕΠΑΕ, ενισχύοντας το ευρωπαϊκό πρότυπο της αποκεντρωμένης διοίκησης.

Οι χρήσεις σε ιστορικούς τόπους θα εγκρίνονται μόνον από την αρμόδια Εφορεία Νεότερων Μνημείων.

Το Υ.Μ.Α.Θ. διαθέτει ηλεκτρονική βάση δεδομένων⁴⁸ διατηρητέων κτιρίων και παραδοσιακών οικισμών όμοια με την αντίστοιχη του ΥΠΕΚΑ. Η βάση έχει ίδια φίλτρα αναζήτησης με την βάση του ΥΠΕΚΑ και περιέχει επιπλέον κατηγορίες δεδομένων όπως για χαρακτηρισμούς ιστορικών τόπων, ακόμη και κτίσματα προς διατήρηση και από αυτή την άποψη μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι πιο ολοκληρωμένη για ζητήματα πολιτιστικής κληρονομιάς. Η βάση μειονεκτεί όμως καθώς δεν αναφέρει τις αποφάσεις χαρακτηρισμό και τα ΦΕΚ που έχουν δημοσιευθεί. Δεν υπάρχει φωτογραφικό υλικό.

⁴⁸ http://www.mathra.gr/default_2401.aspx 25 Οκτωβρίου 2012.

Εικ. 2.3: Ηλεκτρονική Βάση Διατηρητέων κτιρίων ΥΜΑΘ

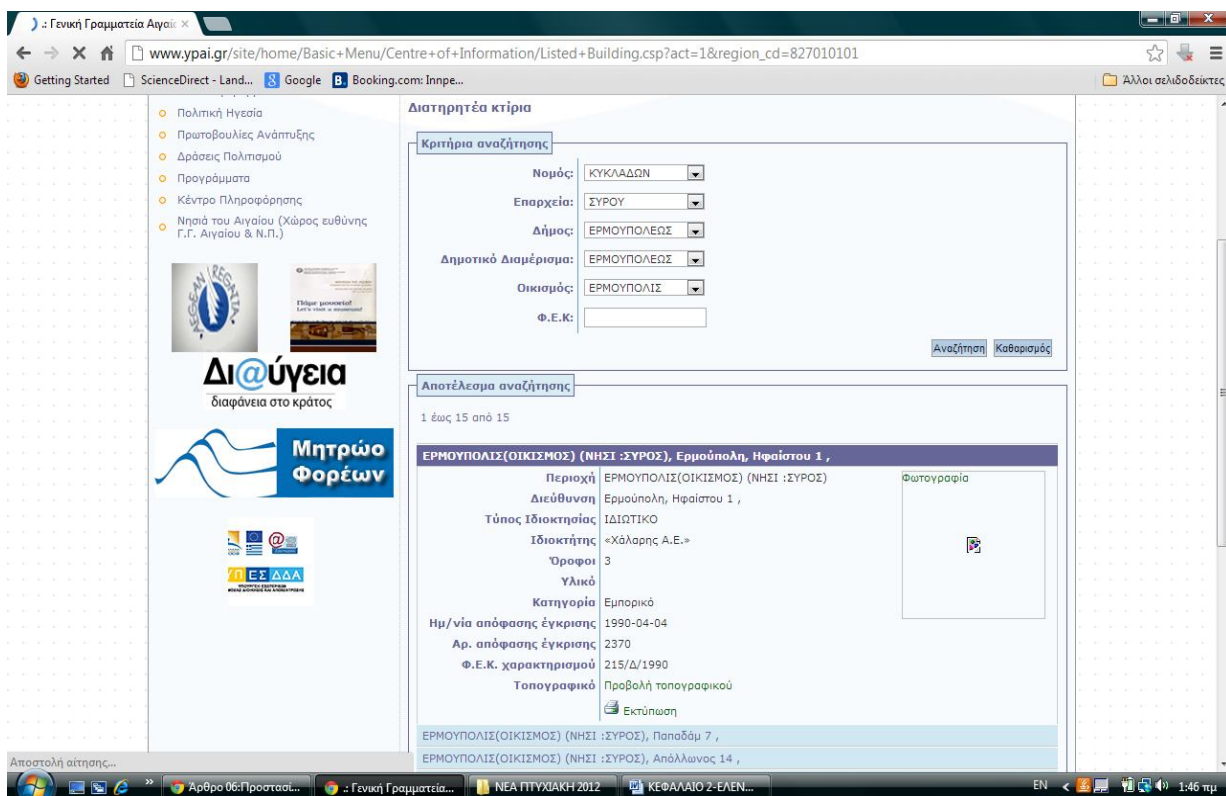
2.2.3 Γενική Γραμματεία Αιγαίου & Νησιωτικής Πολιτικής

Η Διεύθυνση Περιβάλλοντος⁴⁹ έχει την αρμοδιότητα κήρυξης οικισμών ως παραδοσιακών και τον χαρακτηρισμό κτιρίων και λοιπών οικιστικών στοιχείων ως διατηρητέων καθώς και τη θέσπιση όρων και περιορισμών δόμησης και χρήσης αυτών στις περιοχές ευθύνης τους.

Η Γενική Γραμματεία Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής διαθέτει ηλεκτρονική βάση δεδομένων διατηρητέων κτιρίων⁵⁰. Τα κριτήρια αναζήτησης είναι γεωγραφικά, δηλαδή κατά νομό, επαρχία, δήμο, δημοτικό διαμέρισμα, οικισμό και αριθμό χαρακτηρισμού ΦΕΚ. Η βάση περιέχει πληροφορίες για την ακριβή τοποθεσία του ακινήτου, τον αριθμό αίτησης εγκρίσεως, το ΦΕΚ χαρακτηρισμού καθώς και τοπογραφικό διάγραμμα ενώ δεν περιέχει φωτογραφικό υλικό.

⁴⁹ Αρμόδια τμήματα είναι το τμήμα Παραδοσιακών Οικισμών και το τμήμα Διατηρητέων Κτιρίων, Περιοχών Ιστορικού Ενδιαφέροντος και Φυσικού Κάλλους.

⁵⁰ <http://www.ypai.gr/site/home/Basic+Menu/Centre+of+Information/Listed+Building.csp> 25 Οκτωβρίου 2012.

Εικ. 2.4: Ηλεκτρονική Βάση Διατηρητέων κτιρίων Γεν. Γρ. Αιγαίου

2.2.4 Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού (Υ.ΠΑ.Θ.Π.Α πρώην ΥΠΠΟΤ)

Το υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού (Τομέας Πολιτισμού) δεν περιορίζεται μόνο στην προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, αλλά προστατεύει ισότιμα όλα τα πολιτιστικά αγαθά. Ως πολιτιστικά αγαθά ορίζονται τα ακίνητα μνημεία, οι αρχαιολογικοί χώροι, οι ιστορικοί τόποι, τα άυλα πολιτιστικά αγαθά καθώς και κινητά μνημεία⁵¹. Είναι επιφορτισμένο με την προστασία της νεότερης και σύγχρονης αρχιτεκτονικής κληρονομιάς μέσω της Διεύθυνσης Νεώτερης και Σύγχρονης Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς και των κατά τόπων Εφορειών Νεότερων Μνημείων και έχει χωρική αρμοδιότητα σε όλη την επικράτεια.

Οι διατάξεις του υπουργείου συνδέουν τα μνημεία με τον περιβάλλοντα χώρο τους, όπως συμβαίνει και με τις αντίστοιχες διατάξεις του υπουργείου Π.Ε.Κ.Α. Το ίδιο όμως δεν συμβαίνει και με τη δυνατότητα αποζημίωσης του ιδιοκτήτη, κάτι που δεν υφίσταται στα άρθρα του ΓΟΚ. Το υπουργείο Πολιτισμού προωθεί την ιδέα της «μουσειακής» διατήρησης των αρχαιολογικών χώρων και των μεμονωμένων μνημείων. Αυτό σημαίνει ότι το υπουργείο

⁵¹ www.yppo.gr

δίνει προτεραιότητα στην αποκατάσταση των μορφολογικών και αισθητικών στοιχείων των κτιρίων. Επιπλέον, το υπουργείο δεν έχει την αρμοδιότητα χαρακτηρισμού χρήσης των διατηρητέων κτηρίων που δεν ανήκουν στην αρμοδιότητα του. Ωστόσο για περιοχές (αρχαιολογικοί χώροι ή ιστορικοί τόποι) που βρίσκονται υπό την προστασία του όπως π.χ η Πλάκα, ενημερώνεται με επίσημο σχετικό έγγραφο του Υ.ΠΕ.ΚΑ για χαρακτηρισμούς κτηρίων ή ειδικών όρων χρήσεων αυτών και προϋποθέτει την έγκριση της αρχιτεκτονικής μελέτης ή της χρήσης του κτιρίου, σύμφωνα με την παράγραφο 10 του άρθρου 6 του ν.3028/2002.

Βάσει του Ν3028/2002 «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς» άρθρο 10, παράγραφοι 4 και 7, το υπουργείο Πολιτισμού, με υπουργική απόφαση, έπειτα από γνώμη του Συμβουλίου μπορεί να εγκρίνει ή όχι αλλαγή χρήσης σε ακίνητο μνημείο ή να επιβάλλει περιορισμό στην χρήση και τρόπο λειτουργίας του καθώς και στους όρους δόμησης του κατά παρέκκλιση από κάθε ισχύουσα διάταξη, οι οποίες δεν δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης. Επίσης στην παράγραφο 8 αναφέρεται ότι με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται ύστερα από πρόταση των Υπουργών Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής και Πολιτισμού και γνώμη των οικείων γνωμοδοτικών οργάνων, είναι δυνατόν να επιβάλλονται ειδικοί όροι δόμησης και χρήσης με σκοπό την προστασία του μνημείου.

2.3 Διαδικασία εφαρμογής χαρακτηρισμού διατηρητέων

Η διαδικασία χαρακτηρισμού των διατηρητέων που βρίσκονται στον αστικό χώρο ρυθμίζεται από τον ΓΟΚ σύμφωνα με το άρθρο 4⁵². Ο χαρακτηρισμός αυτός γίνεται με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής (πρώην Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ) που εκδίδεται ύστερα από αιτιολογημένη έκθεση της αρμόδιας υπηρεσίας του Υπουργείου και δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Ο χαρακτηρισμός των διατηρητέων έχει τη μορφή της υπουργικής απόφασης. Η υπουργική απόφαση αποτελεί μια πιο χαλαρή διοικητική πράξη, αφού δεν υποβάλλεται στον έλεγχο του Συμβουλίου της Επικρατείας και επομένως ο εκάστοτε υπουργός έχει τη διακριτική ευχέρεια να δεχθεί, να απορρίψει ακόμα και να επιβάλλει το χαρακτηρισμό κτηρίων ως διατηρητέα ή ακόμη και της χρήσης, όπως συνέβη και στην περίπτωση των θερινών

⁵² Τον Απρίλιο του 2012 η Βουλή ψήφισε τον Νέο Οικοδομικό Κώδικα με τον νόμο 4067/2012, (ΦΕΚ Α/9-04-2012). Αρμόδιο υπουργείο παραμένει το ΠΕΧΩΔΕ (τώρα ΠΕ.ΚΑ).

κινηματογράφων λεκανοπεδίου Αττικής.. Με την απόφαση αυτή μπορεί, επίσης, να καθορίσει ειδικούς όρους προστασίας και περιορισμούς δόμησης και χρήσης, κατά παρέκκλιση από τις διατάξεις του ΓΟΚ και από κάθε άλλη γενική ή ειδική διάταξη. Με την αναθεώρηση του ΓΟΚ το 2000 το ΥΠΕΚΑ, με υπουργική απόφαση μπορεί να χαρακτηρίζει ως διατηρητέα την χρήση ακινήτου με ή χωρίς κτίσματα εντός ή εκτός οικισμών⁵³. Το 2012, στην τελευταία αναθεώρηση του ΓΟΚ, ο *Νέος Οικοδομικός Κανονισμός* εισάγει την διατήρηση του ονόματος ή της επωνυμίας με την οποία η χρήση αυτή συνδέθηκε με το διατηρητέο χαρακτήρα της, ιστορικό, λαογραφικό ή άλλο⁵⁴. Κι αυτό διότι εκτός από την χρήση σε ορισμένες περιπτώσεις η ιστορική μνήμη συνδέεται ουσιαστικά με το συγκεκριμένο όνομα, ώστε χωρίς αυτό να είναι άνευ νοήματος η διατήρηση της χρήσης. Εδώ η διατήρηση του ονόματος είναι στοιχείο της διατήρησης της χρήσης

Η πρωτοβουλία για τον χαρακτηρισμό κτηρίου συνήθως αναλαμβάνεται από την πολεοδομική υπηρεσία, στην οποία ιδιοκτήτες προσφεύγουν για την έκδοση άδειας κατεδάφισης ή αίτησης αλλαγής χρήσης ακινήτου. Η σχετική διαδικασία μπορεί να ενεργοποιηθεί και με πρωτοβουλία του Τμήματος Παραδοσιακών Οικισμών του υπουργείου ΠΕ.ΚΑ, έπειτα από αυτοψία σε μια περιοχή και καταγραφή των αξιόλογων κτιρίων και εκτάσεων ή ακόμη και μετά από αίτηση του ιδιώτη – ιδιοκτήτη, που ενδεχομένως επιθυμεί να εκμεταλλευτεί τα κίνητρα που παρέχονται στους ιδιοκτήτες διατηρητέων κτηρίων (π.χ φοροαπαλλαγή).

Η αιτιολογική αυτή έκθεση του υπουργείου ΠΕ.ΚΑ. έχει ως σκοπό να ενημερώσει τους ενδιαφερόμενους με δύο τρόπους⁵⁵:

- με κοινοποίηση της αιτιολογικής έκθεσης σε αυτούς ή
- με ανάρτηση της στον οικείο δήμο και σχετική δημοσίευση με επιμέλεια του δήμου σε εφημερίδα, η οποία συνοδεύεται από πρόσκληση προς τους ενδιαφερόμενους να διατυπώσουν τυχόν αντιρρήσεις - ενστάσεις εντός είκοσι (20) ημερών από την ημερομηνία δημοσίευσης της πρόσκλησης.

Στην περίπτωση που ο δήμος δεν τηρήσει την παραπάνω διαδικασία, η διαδικασία χαρακτηρισμού συνεχίζεται νόμιμα μετά την πάροδο ενός μήνα από την αποστολή της έκθεσης στο δήμο.

Από τη δημοσίευση της αιτιολογικής έκθεσης για το χαρακτηρισμό έκτασης ως διατηρητέα και των ειδικών όρων δόμησης και χρήσης, αν υπάρχουν, απαγορεύεται κάθε

⁵³ Π.χ Διατήρηση χρήσης υπαίθριων κινηματογράφων του Λεκανοπέδιου Αττικής

⁵⁴ Π.χ. Καφεενείο Zonar's, Αθήνα, Ακαδημίας & Βουκουρεστίου 9.

⁵⁵ <http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=3416&lang=1&catid=1>

επέμβαση στην εν λόγω έκταση για χρονικό διάστημα ενός έτους ή τη γνωστοποίηση στην αρμόδια πολεοδομική υπηρεσία για τη μη περαιτέρω προώθηση της σχετικής διαδικασίας χαρακτηρισμού ή μέχρι τη δημοσίευση της σχετικής απόφασης⁵⁶. Οι οικοδομικές εργασίες που ενδεχομένως εκτελούνται στη προς χαρακτηρισμό έκταση με οικοδομική άδεια που εκδόθηκε πριν από την κοινοποίηση της αιτιολογικής έκθεσης θα πρέπει να διακοπούν. Όταν ολοκληρωθεί η προβλεπόμενη διαδικασία και η αστική έκταση κριθεί διατηρητέα, τότε το όποιο κόστος της οικοδομικής άδειας, καθώς και των εργασιών που έχουν προηγηθεί της διακοπής και αντιβαίνουν στους όρους κήρυξης της έκτασης ως διατηρητέου, επιβαρύνουν το Ειδικό Ταμείο Εφαρμογής Ρυθμιστικών Πολεοδομικών Σχεδίων⁵⁷. Με την εκδοθείσα απόφαση μπορεί, επίσης, να καθορίζονται ειδικοί όροι προστασίας και περιορισμοί δόμησης και χρήσης, κατά παρέκκλιση από τις διατάξεις του ΓΟΚ και από κάθε άλλη γενική ή ειδική διάταξη.

Το τελικό στάδιο της διαδικασίας αφορά στη σύνταξη της υπουργικής απόφασης χαρακτηρισμού του διατηρητέου ή της χρήσης για την οποία αρμόδια είναι η Διεύθυνση Νομοθετικού Έργου. Η Διεύθυνση Νομοθετικού Έργου ελέγχει το νομικό μέρος της απόφασης και δεν μπορεί να εκφράσει αντιρρήσεις ως προς την ουσία του θέματος παρά μόνο να διατυπώσει παρατηρήσεις, οι οποίες δεν είναι δεσμευτικές. Οι παρατηρήσεις αυτές μπορεί να στοχεύουν είτε στην επαρκέστερη προστασία ενός πολιτιστικού στοιχείου είτε στην προστασία της ιδιοκτησίας σε περιπτώσεις όπου η κήρυξη μιας χρήσης ως διατηρητέα δικαιολογείται πλημμελώς.

Το υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού (τομέας Πολιτισμού), για τον χαρακτηρισμό ακινήτου ως μνημείου ακολουθεί σε γενικές γραμμές παρόμοια διαδικασία με αυτή του ΥΠΕΚΑ, που αναλύεται παραπάνω. Έτσι, με υπουργική απόφαση, έπειτα από εισήγηση της οικείας υπηρεσίας και γνώμη του οικείου συμβουλίου⁵⁸ γίνεται ο χαρακτηρισμός.

⁵⁶ http://www.domiki.gr/kpn/text_2g/0_2.htm

⁵⁷ Γοκ Ν. 1577/1985, όπως τροποποιήθηκε με τον Ν. 2831/9-13-06-2000 (ΦΕΚ 140 Α'), σελ. 6-8

⁵⁸ Ν3028/2002, Άρθρο 6.

2.4 Χρήση, Επαναχρησιμοποίηση και αξιοποίηση μνημείου

Η αρχή της ήπιας χρήσης των μνημείων, της επαναχρησιμοποίησης και της απόδοση νέας χρήσης, κερδίζει συνεχώς την αποδοχή. Τα άρθρα 3 και 46 του Νόμου. 3028/2002 «Για την προστασία των αρχαιοτήτων και της πολιτιστικής κληρονομιάς εν γένει», προβλέπει την ενίσχυση και αποκατάσταση των μνημείων, καθώς και την ένταξή τους στη σύγχρονη κοινωνική ζωή. Έτσι, η πολιτική του Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού (τώρα Υ.ΠΑΙ.Θ.Π.Α) ευνοεί τη φιλοξενία επιλεγμένων πολιτιστικών εκδηλώσεων σε ορισμένα αρχαία θέατρα και ιστορικά κτίρια, με την προϋπόθεση να γίνονται σεβαστές οι αξίες που ενσωματώνονται στα μνημεία και ο ιδιαίτερος χαρακτήρας τους. Μνημεία που βρίσκονται σε κακή κατάσταση ή όταν πραγματοποιούνται σε αυτά προγράμματα αποκατάστασης δεν παρέχονται προς χρήση. Επιπλέον, η υλοποίηση ενός περιορισμένου αριθμού θεατρικών παραστάσεων και συναυλιών σε αρχαία θέατρα και αρχαιολογικούς χώρους ρυθμίζεται με υπουργική απόφαση (αρ. 25/4746/23.1.2004), η οποία ορίζει τους όρους υπό τους οποίους τα μνημεία μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τους οργανωτές των εκδηλώσεων.

Για λόγους προστασίας της κληρονομιάς, η πολιτική είναι προσανατολισμένη προς την περαιτέρω χρήση των κτιρίων, δεδομένου ότι η συνεχής χρήση συμβάλλει στην καλύτερη διατήρηση. Μια ιδιαίτερη προσπάθεια γίνεται για να διατηρήσει το μνημείο τις αρχικές λειτουργίες του ή να προτείνονται νέες χρήσεις που να είναι συμβατές με ιδιαίτερο χαρακτήρα του και την αρχιτεκτονική του. Αλλαγή της χρήσης γίνεται αποδεκτή, εφόσον η νέα χρήση που αποδίδεται στο μνημείο είναι κατάλληλη και δεν προσβάλλει τον χαρακτήρα του μνημείου. Οι νέες χρήσεις, που γίνονται αποδεκτές, τείνουν να συνδέονται με πολιτιστικές δραστηριότητες, όπως μουσεία, εκθεσιακά κέντρα, βιβλιοθήκες, αίθουσες διαλέξεων. Επίσης, τον τελευταίο καιρό, βιομηχανικές εγκαταστάσεις, μετατρέπονται σε μουσεία, όπως το Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης της Αθήνας (παλιό ζυθοποιείο), το Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης στη Θεσσαλονίκη (παλιός μύλος ύφανσης) και το Βιομηχανικό Μουσείο της Ερμούπολης Σύρου (πρώην βιομηχανικό κτήριο).

2.4.1. Χρήσεις σε προστατευόμενους οικισμούς

Ο καθορισμός ειδικών χρήσεων σε κάθε προστατευόμενο οικισμό, νομίμως προβλέπεται, από τα προεδρικά διατάγματα, τα οποία προσδιόρισαν τις χρήσεις σε οικισμούς του Ιστορικού Κέντρου της Αθήνας που κρίθηκε ότι χρήζουν προστασίας (Θησείο, Εξάρχεια, Μουσείο, Λόφο Στρέφη, ΜΕΤΣ, Πλάκα, Εμπορικό Τρίγωνο, Ψυρρή, Μεταξουργείο). Οι χρήσεις αυτές

και οι εν γένει περιορισμοί, διαφέρουν από οικισμό σε οικισμό. Οι εγκρίσεις για αλλαγές των χρήσεων ειδικά για το Ιστορικό Κέντρο των Αθηνών είναι αρμοδιότητα του Γραφείου Ιστορικού Κέντρου Αθηνών, το οποίο υπάγεται στο ΥΠΕΧΩΔΕ αλλά συνεργάζεται και με το ΥΠΠΟΤ. Την βασική άδεια για κάθε χρήση ή λειτουργία είναι αυτή που χορηγείται από τις αρμόδιες (κατά τον οργανισμό του) υπηρεσίες του ΥΠΕΧΩΔΕ, το οποίο έχει την καθοριστική αρμοδιότητα και ευθύνη ελέγχου της συμβατότητας των χρήσεων αυτών με την κατοικία και το περιβάλλον των προστατευομένων οικισμών.

Υπάρχουν ωστόσο περιπτώσεις, όπως στην περιοχή του Ψυρρή, που αντίθετα με τις προσδοκίες που καλλιεργήθηκαν με το Π.Δ. «Περί καθορισμού χρήσεων γης και ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης στην περιοχή Ψυρρή-Κέντρου (Ομόνοιας)», το Π.Δ. δεν εφαρμόστηκε με αποτέλεσμα την αλλοίωση του αστικού ιστού. Στου Ψυρρή, επισημαίνεται ότι το 1994 υπήρχαν έξι εστιατόρια και τέσσερα θέατρα, ενώ μόλις οκτώ χρόνια αργότερα υπήρχαν 107 καταστήματα εκ των οποίων τα 57 εστιατόρια και τα 15 μπαρ⁵⁹. Επίσης η περιοχή της Πλάκας στις δεκαετίες του '60 και '70 γνώρισε ανεξέλικτη μαζική τουριστική ανάπτυξη με αποτέλεσμα από περιοχή κατοικίας να μετατραπεί σε κέντρο αναψυχής. Το 1979 εφαρμόστηκε το πρόγραμμα αναβίωσης της Πλακάς⁶⁰ από το υπουργείο Πολιτισμού. Μεταξύ των άλλων, απομακρύνθηκαν τα θορυβώδη νυχτερινά κέντρα, αναστηλώθηκαν και αποκαταστάθηκαν κτήρια κ.α. Στην Πλάκα, παρ' όλο που επιτεύχθηκε η διάσωσή της ως ιστορικού πυρήνα και κατοικίας, δεν αποφεύχθηκε παντελώς ο κίνδυνος της εκδίωξης του ντόπιου πληθυσμού και της μονολειτουργικότητας του εμπορίου συγκεκριμένης κατηγορίας (τουριστικά είδη κυρίως), ώστε η περιοχή να μην αποκτήσει τελικά μια σχετική αυτονομία στη λειτουργία της ως γειτονιάς με έντονη πολιτισμική κληρονομιά.

2.5 Ιστορικό Κέντρο Αθηνών: Επεμβάσεις πολιτιστικού χαρακτήρα

Οι προσπάθειες για ένα συνεκτικό πολεοδομικό και χωροταξικό σχεδιασμό για την Ευρύτερη Περιοχή των Αθηνών ξεκίνησαν μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι προσπάθειες αυτές συνεχίστηκαν κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '60 και προς το τέλος της δεκαετίας

⁵⁹Κάρταλης Κώστας, Ιστορικό κέντρο της Αθήνας: ποσοτική τεκμηρίωση μιας συνεχούς υποβάθμισης, 26/01/2010 <http://www.skai.gr/news/opinions/article/>

⁶⁰ Το πρόγραμμα βασίστηκε σε μελέτη που εκπονήθηκε το 1973-75 γνωστή ως «Μελέτη παλαιάς πόλεως Αθηνών», υπό την καθοδήγηση του κ. Διονύση Ζήβα. Είναι το πρώτο πρόγραμμα επέμβασης, σε τέτοια κλίμακα και πολυπλοκότητα, που εφαρμόστηκε σε εθνικό επίπεδο σε ζώντα οικιστικά σύνολα αυτού του είδους και αυτής της σημασίας. Αξίζει να συμπληρώσουμε ότι η επέμβαση στην Πλάκα –η ανάλυση και η διατύπωση των προτάσεων, η μεθοδολογία, η στρατηγική και η εφαρμογή- χάρισε στην Ελλάδα το μετάλλιο EUROPA NOSTRA το 1982.

του '70, με απόφαση του Εθνικού Συμβουλίου Χωροταξίας, Οικισμού και Περιβάλλοντος πήραν τη μορφή νομοθετημένων βασικών στόχων. Τέλος, το 1985 ψηφίσθηκε Νόμος ειδικά για την Αθήνα και θεσμοθετήθηκε το πρώτο Ρυθμιστικό Σχέδιο των Αθηνών (Ν. 1515/85). Το Ρυθμιστικό Σχέδιο των Αθηνών του 1985⁶¹ (Master Plan ή Structure Plan) επιδιώκει να καθορίσει τους βασικούς άξονες για τη μελλοντική ανάπτυξη της Περιοχής. Μεταξύ των γενικών στόχων και κατευθύνσεων του Σχεδίου αυτού που αναφέρονται στο Άρθρο 3 του Νόμου 1515/85, αφορούν άμεσα τον πολιτισμό οι παρακάτω:

- Ανάδειξη της ιστορικής φυσιογνωμίας της πόλης και αναβάθμιση της κεντρικής περιοχής της.
- Βελτίωση της ποιότητας ζωής για όλους τους κατοίκους της και προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.
- Ανάδειξη και Προστασία των ιστορικών στοιχείων και οικολογική ανασυγκρότηση, ανάδειξη και προστασία του αττικού τοπίου, των ορεινών όγκων, των τοπίων φυσικού κάλλους και των ακτών.
- Ανασυγκρότηση του αστικού ιστού με την ανάσχεση της εξάπλωσης και την εξυγίανση της πόλης, τη δημιουργία πολυκεντρικής δομής, τον έλεγχο χρήσεων γης καθώς και της πυκνότητας, την ανασυγκρότηση της γειτονιάς και την αναβάθμιση και αποσυμφόρηση της κεντρικής περιοχής της Αθήνας και του Πειραιά, με έμφαση στη διατήρηση και ανάδειξη του ιστορικού τους χαρακτήρα.
- Τον προγραμματισμό ποιοτικών παρεμβάσεων μεγάλης κλίμακας

Αρμόδια υπουργεία για την εφαρμογή του γενικότερου στόχου σε θέματα πολιτισμού είναι το ΥΠΕΧΩΔΕ (τώρα ΥΠΕΚΑ) και το ΥΠΠΟΤ (τώρα Υ.ΠΑΙ.Θ.Π.Α). Τα δύο αυτά Υπουργεία καθόρισαν ένα κοινό πρόγραμμα, στο πλαίσιο του ΡΣΑ' 85 και του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου Αθήνας, με συγκεκριμένα έργα/παρεμβάσεις. Ωστόσο, ο πολύτομεακός χαρακτήρας του εγχειρήματος οδήγησε στην ανάγκη σύστασης ενός ευέλικτου οργανισμού για να αναλάβει την ευθύνη της υλοποίησης του προγράμματος. Έτσι, το 1997 συστάθηκε από το ΥΠΕΧΩΔΕ και ΥΠΠΟ το νομικό πρόσωπο του ευρύτερου δημόσιου τομέα με την επωνυμία «Ενοποίηση αρχαιολογικών χώρων Αθήνας» (ΕΑΧΑ Α.Ε)⁶² με σκοπό την ανάπλαση των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας και ανάδειξη της φυσιογνωμίας της. Είναι μια προσπάθεια να αναδειχθούν τα στοιχεία μνήμης που είναι άμεσα συνδεδεμένα με την

⁶¹ Το Νέο Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας/Αττικής 2021 παρουσιάστηκε στις 20 Ιουλίου του 2011, τέθηκε σε δημόσια διαβούλευση και δεν έχει κατατεθεί ακόμη στην Βουλή προς ψήφιση. Σχετικά με το νέο ΡΣΑ βλ. <http://www.organismosathinas.gr/>

⁶² ΦΕΚ Β' 909/1997.

ιστορία της πόλης, να γίνουν οικεία στους κατοίκους και τους επισκέπτες της Αθήνας και να ενταχθούν στην δημιουργική διαδικασία της συγκρότησης της νέας πολιτιστικής ταυτότητας της πόλης.

Το έργο της ενοποίησης των Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας, όπως είναι η ανάπλαση της οδού Μακρυγιάννη και Δ. Αρεοπαγίτου στην περιοχή του ΗΣΑΠ ΘΗΣΕΙΟΝ, ανέδειξαν τον ευρύτερο αρχαιολογικό χώρο της Ακρόπολης ενώ παράλληλα διαμόρφωσαν μια διαδρομή όπου ο επισκέπτης μπορεί να περιπλανηθεί μέσα στην αρχαία Αθήνα. Επίσης, στο πλαίσιο της ανάπλασης του Ιστορικού Κέντρου της Αθηνάς πραγματοποιήθηκαν παρεμβάσεις για την αποκατάσταση των όψεων των κτηρίων του κέντρου (που ήταν α οι πρώτες στον τομέα αυτό), με σκοπό την ανάδειξη του αρχιτεκτονικής φυσιογνωμίας και την αισθητική αναβάθμιση των περιοχών του κέντρου (π. χ Μεταξουργείο, Ψυρρή, Πλάκα)

Το 2010, η Πολιτεία επεξέτεινε νομοθετικά (Ν.3843/2010) την αρμοδιότητα της σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια με την επωνυμία Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων και Αναπλάσεις Α.Ε (ΕΑΧΑ Α.Ε). Σήμερα σχέδια ενοποίησης πρόκειται να εφαρμοστούν σε άλλες μεγάλες πόλεις της Ελλάδος, την Θεσσαλονίκη και το Ηράκλειο Κρήτης, ενώ επεξεργάζονται προτάσεις για την ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων της Κνωσού και των ιδιαίτερων μνημείων της Βέροιας.

Την ίδια χρονιά, με σχετικό της πόρισμα⁶³, η Επιτροπή Περιβάλλοντος στις Βουλές, εξέτασε το θέμα «Ιστορικό Κέντρο της Αθήνας» σε μια προσπάθεια να καταγραφούν τα προβλήματα και αν εντοπισθούν οι αναγκαίες λύσεις. Παράλληλα να κατατεθούν οι προτάσεις όλων των εμπλεκόμενων φορέων. Στην προσπάθεια της αυτή έλαβε υπόψη τις απόψεις των Επιτροπών κατοίκων των περιοχών του Ιστορικού Κέντρου (Μεταξουργείο, Γκάζι, Ψυρρή, Ακαδημία Πλάτωνος, Πλάκα και Εξάρχεια), της Κίνησης Πολιτών για την διάσωση του ιστορικού κέντρου, του ΤΕΕ, του ΣΕΠΟΧ, του ΣΑΔΑΣ, του Εμπορικού Συλλόγου Αθηνών, της ένωσης Ξενοδόχων Αθηνών και της ΜΚΟ Sarcha. Να σημειώσουμε ότι στις Εργασίες της Επιτροπής συμμετείχαν οι Υπουργοί των ΥΠΕΚΑ και ΥΠΠΟΤ, ο υφυπουργός της Προστασίας του Πολίτη, ο υπερνομάρχης Αθηνών, ο νομάρχης Αθηνών και ο Δήμαρχος Αθηνών. Στη συνέχεια, παραθέτονται διαπιστώσεις που προέκυψαν δίνοντας έμφαση σε εκείνα που αφορούν τον πολιτισμό:

- Η εικόνα της Αθήνας αποτυπώνει τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν πολλά μεγάλα αστικά κέντρα. Όμως στην περίπτωση του Ιστορικού Κέντρου της Αθήνας τα πράγματα είναι περισσότερο περίπλοκα καθώς η υποβάθμιση που παρατηρείται,

⁶³ Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Προστασίας Περιβάλλοντος της Βουλής, Θέμα «ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ-ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ», Πόρισμα «Ένα σχέδιο για το Ιστορικό Κέντρο της Αθήνας», Αθήνα, 29 Μαρτίου 2010.

κυρίως από το 2004 και μετά, είναι ραγδαία και αφορά στον παραμελημένο κτιριακό ιστό, στη δραματική έλλειψη ελεύθερων χώρων, στα υψηλά επίπεδα αέριας ρύπανσης και ηχορύπανσης, στην επικράτηση του ιδιωτικού χώρου έναντι του δημόσιου, στην υπερβολική συγκέντρωση καταστημάτων υγειονομικού ενδιαφέροντος («βιομηχανία διασκέδασης»), στην απομάκρυνση δημόσιων υπηρεσιών, στη μείωση της νόμιμης επιχειρηματικής δραστηριότητας και στην αύξηση του παρεμπορίου, στις αλλαγές χρήσεων γης που οδηγούν σε αισθητική και κοινωνική υποβάθμιση, στην αυξημένη συγκέντρωση μεταναστών χωρίς όμως τις αντίστοιχες υποδομές ή τα αναγκαία μέσα ενσωμάτωσης, στην αυξημένη παραβατικότητα, κ.α.

- Αν και η Επιτροπή εντοπίζει λόγω αρμοδιότητας την προσέγγιση της στο αστικό περιβάλλον, αντιλαμβάνεται ότι η συνολική εξέταση του προβλήματος δεν μπορεί να αγνοήσει τις οικονομικές και κοινωνικές διαστάσεις του που άλλωστε επηρεάζουν αλλά και επηρεάζονται καθοριστικά από την κατάσταση του αστικού περιβάλλοντος.
- Η ισχύς των παρεμβάσεων των εμπλεκόμενων φορέων είναι πολύ ασθενέστερη από την ένταση των προβλημάτων, ενώ όσο δεν προκύπτει συντονισμός μεταξύ των φορέων, οι ήδη περιορισμένες αρμοδιότητες αποδυναμώνονται ακόμη περισσότερο. Δεν υποτιμώνται οι ενέργειες που έχουν δρομολογηθεί για την προστασία του Ιστορικού Κέντρου.
- Η Επιτροπή θεωρεί ότι το μοντέλο αστικής αναζωογόνησης που εφαρμόστηκε στις περιοχές Ψυρρή και Γκάζι ενίσχυσε τελικά τη «βιομηχανία» διασκέδασης και απομάκρυνε ταχύτερα τους μόνιμους κατοίκους. Το μοντέλο αυτό θα πρέπει να επανεξετασθεί. Επιπλέον, αντίθετα με τις προσδοκίες που καλλιεργήθηκαν με το ΠΔ «Περί καθορισμού χρήσεων γης και ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης στην περιοχή Ψυρρή-Κέντρου (Ομόνοιας)», με αποτέλεσμα την αλλοίωση του αστικού ιστού.
- Περισσότερα από 500 κτήρια στο κέντρο της Αθήνας είναι εγκαταλελειμμένα. Στο Μεταξουργείο έχουν καταγραφεί 211 εγκαταλελειμμένα κτίρια και 110 στον Ψυρρή.
- Οι δημόσιες Επενδύσεις για έργα ανάπλασης και ανάδειξης του Ιστορικού Κέντρου μέσω της ΕΑΧΑ ΑΕ περιορίστηκαν σε 15 περίπου εκ. ευρώ συνολικά για το διάστημα 2004-2009 ενώ το προηγούμενο διάστημα (2000-2004) ανέρχονταν στα 120 εκ. ευρώ. Η ύφεση αυτή στη δραστηριοποίηση της ΕΑΧΑ Α.Ε. είχε ως αποτέλεσμα το πάγωμα έργων πολεοδομικής αναβάθμισης του Ιστορικού Κέντρου της Αθήνας. Περιοχές που υποβαθμίζονται πολεοδομικά συχνά συνοδεύονται και από φαινόμενα οικονομικής και κοινωνικής παρακμής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΕΣ ΑΣΤΙΚΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΩΝ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΩΡΟ

3.1 Γενικά

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει μια παρουσίαση διαφορετικών περιπτώσεων διατηρητέων αστικών χρήσεων. Αναλυτικότερα σε πρώτο στάδιο θα γίνεται μια σύντομη ιστορική αναδρομή στην εξεταζόμενη (διατηρητέα) αστική χρήση καθώς και την προσφορά της στον πολιτισμό και την κοινωνία γενικότερα. Μ' αυτό τον τρόπο μπορούν να αναγνωριστούν οι λόγοι και η σημασία για την διατήρηση της χρήσης. Στη συνέχεια αναλύονται τα προβλήματα ή άλλα ζητήματα που αντιμετωπίστηκαν σε τομείς όπως το αστικό περιβάλλον, ο πολιτισμός, η τοπική κοινωνία και η οικονομία.

Οι χρήσεις που αναλύονται παρακάτω, ο θερινός κινηματογράφος, τα καφενεία και τα θέατρα/ωδεία, έχουν ένα κοινό χαρακτηριστικό: εκτός του γεγονότος ότι επιβιώνουν έως σήμερα, συνιστούν μια «κοινωνική σχέση» και γι αυτό είναι άμεσα συνδεδεμένες με την ιστορία των κατοίκων της πόλης. Δεδομένου ότι τα κέντρα των πόλεων, όπου και συναντάμε τις χρήσεις αυτές, έχουν υποστεί, αναπόφευκτα, αλλοιώσεις του αρχικού-ιστορικού τους χαρακτήρα, θα μπορούσε κάποιος να αναρωτηθεί τι νόημα έχει η διατήρηση τους σε συνδυασμό με τις σύγχρονες ανάγκες της κοινωνίας και κατά πόσο είναι εφικτό. Δηλαδή θερινός κινηματογράφος ή πολυχώρος σινεμά Village Ρέντη, δεδομένου ότι το καθένα εξ αυτών καλύπτει διαφορετικού είδους ανάγκες.

3.2 ΥΠΑΙΘΡΙΟΙ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΙ/ΘΕΡΙΝΑ ΣΙΝΕΜΑ

Ιστορική Αναδρομή

Η αρχή της ιδέας για τον κινηματογράφο, ξεκινά από την Αμερική στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, όταν ο Thomas Edison, ο εφευρέτης του κινηματογράφου, κατασκεύασε μια συσκευή, το “κινηματοσκόπιο”, με σκοπό να καταγράψει ήχο και εικόνα.

Το 1894, όταν το “κινηματοσκόπιο” παρουσιάστηκε σε έκθεση στο Παρίσι, κίνησε το ενδιαφέρον του Antoine Lumiere που ήταν διακινητής φωτογραφικών πλακών, ο οποίος και το

αγόρασε με σκοπό να το βελτιώσει. Οι δυο του γιοί, Louis και Auguste, έχοντας καλή τεχνική εκπαίδευση και κατάρτιση λόγω ενασχόλησης με την οικογενειακή επιχείρηση, ανέλαβαν να βελτιώσουν την μηχανή του Edison. Μέσα σε ένα χρόνο, οι αδελφοί Lumiere κατάφεραν να κατασκευάσουν την πρώτη κινηματογραφική μηχανή λήψης και προβολής. Η εφεύρεση τους είναι συνδεδεμένη σήμερα με τον Κινηματογράφο. Αρχικά, έδειχναν τις ταινίες τους σε κύκλους καλλιτεχνών και διανοουμένων, ενώ αργότερα, λόγω της μεγάλης διάστασης της εφεύρεσης τους, έγινε η πρώτη δημόσια προβολή στο Grant Café του Παρισιού. Γρήγορα διαδόθηκε και στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες.

Στην Ελλάδα, οι πρώτοι κινηματογράφοι, εμφανίστηκαν στις αρχές της πρώτης δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα, με προβολές ταινιών σε λευκό πανί σε πλατείες (Σύνταγμα και Ζάππειο), ζαχαροπλαστεία και καφενεία, κυρίως τους καλοκαιρινούς μήνες και για περιορισμένες προβολές. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι η εποχή που εμφανίζεται ο θερινός κινηματογράφος. Ο ενθουσιασμός του ελληνικού κοινού είναι έντονος και αναμενόμενος. Πέρα από την ανάπτυξη της κινηματογραφικής βιομηχανίας της εποχής, πολλά θέατρα λειτουργούν κάποιες βραδιές ως κινηματογράφοι. Κατά την διάρκεια του πολέμου και της κατοχής, οι συνθήκες αλλάζουν και ο κινηματογράφος λειτουργεί υπέρ των κατακτητών για την ψυχαγωγία των στρατιωτών, ενώ προβάλλονται σχετικές ταινίες στρατιωτικού περιεχομένου και πολιτικής προπαγάνδας. Τα ελληνικό κοινό μένει αμέτοχο. Με την λήξη της κατοχής παρατηρείται ανάκαμψη του κινηματογράφου, μέχρι και την δεκαετία του '70 όταν υπερισχύει το νέο μέσο, η τηλεόραση.

Ο κινηματογράφος θα επιβιώσει μέχρι και σήμερα με σημαντικές αλλαγές στην παροχή υπηρεσιών. Από το μοντέλο του Cinplex, δηλαδή κινηματογράφοι με παραπάνω από μια αίθουσα προβολής, περνάμε στο μοντέλο του multiplex κινηματογράφου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η ίδρυση το 1997 του Village Center στο Μαρούσι όπου ενσωματώνονται στον χώρο του κινηματογράφου χώροι εστίασης και εμπορίου. Το ίδιο συνέβη και στην περιοχή του Ρέντη με το Village Entertaining Park.

Δυστυχώς, η εξέλιξη αυτή αποδυναμώνει την εικόνα του παλιού θερινού κινηματογράφου όπου μπορούσες να απολαύσεις την ταινία σου ήρεμα κάτω από τον έναστρο ουρανό. Η βιομηχανία του κινηματογράφου υποδεικνύει μοντέλα multiplex ενώ και η οικονομική διάσταση της ψυχαγωγίας του κινηματογράφου κάνει ακόμη πιο δύσκολη την επιβίωση των θερινών κινηματογράφων, που αναμφίβολα είναι μέρος της αστικής κουλτούρας και της ιστορικής της εξέλιξης, αφού από την αρχή της εμφάνισής τους αποτέλεσαν την κύρια διασκέδαση της τοπικής κοινωνίας και τον βασικό χώρο κοινωνικής συνάντησης. Με άλλα λόγια αντιπροσωπεύουν μια μοναδική, ιστορικά ανεπανάληπτη, κοινωνική σχέση.

Τα multiplex κατάφεραν σε ελάχιστο χρονικό διάστημα να αλλάξουν ολοκληρωτικά την εμπειρία της κινηματογραφικής θέασης. Ο ήχος πρέπει να είναι πολύ δυνατός, η οθόνη να έχει το τεράστιο μέγεθος και το ποπκόρν να σερβίρεται σε μεγάλες ποσότητες. Καταλαβαίνοντας προς τα πού οδεύει το πράγμα Οι ιδιοκτήτες των θερινών άρχισαν από τα μέσα του '90 να εκσυγχρονίζουν τεχνολογικά τα σινεμά και τα κυλικεία τους σε μια προσπάθεια να υποστηρίξουν ποικιλοτρόπως το άνοιγμα στα έργα πρώτης προβολής. Επίσης, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που παλιοί θερινοί κινηματογράφοι γκρεμίστηκαν και παραχώρησαν την θέση τους σε νέες χρήσεις, όπως συγκροτήματα γραφείων και παρκινγκ.

Σε μια προσπάθεια να προστατευθεί ο ιστορικός θερινός κινηματογράφος, το ΥΠΕΚΑ, με υπουργική απόφαση (ΦΕΚ 648Δ' / 25.7.97), έπειτα από την 31/07/1996 αιτιολογική έκθεση της Διεύθυνσης Πολεοδομικού Σχεδιασμού-τμήμα Παραδοσιακών Οικισμών, χαρακτηρίζει ως διατηρητέα την χρήση σαράντα επτά 47 θερινών κινηματογράφων⁶⁴ που βρίσκονται στην περιοχή του λεκανοπεδίου Αθηνών και καθορίζει παράλληλα ειδικούς όρους και περιορισμούς δόμησης αυτών.

3. 2. 1 Κινηματογράφος Μπομπονιέρα (Κηφισιά)

Ο κινηματογράφος Μπομπονιέρα, στον αριθμό 12 της οδού Παπαδιαμάντη στην Κηφισιά, λειτούργησε για πρώτη φορά το 1919 και συνεχίζει έως και σήμερα να λειτουργεί ως θερινός κινηματογράφος. Φέρει ένα σημαντικό συμβολικό χαρακτήρα για τους κατοίκους της

⁶⁴ 1. ΑΙΓΛΗ – Ζάππειο, 2. ΒΟΞ - Πλατεία Εξαρχείων, 3. ΘΗΣΕΙΟ - Απ. Παύλου 7 Θησείο, 4. ΠΑΛΛΑΣ-Υμηττού 109, Παγκράτι, 5. ΣΙΝΕΡ ΠΑΡΙ - Υμηττού 109, Παγκράτι, 6. ΑΝΕΣΙΣ (ταράτσα) - Λ. Κηφισίας 14, 7. ΑΕΛΛΩ (ταράτσα) - Πατησίων 140, 8. ΕΛΛΗΝΙΣ - Λ. Κηφισίας 29, 9. ΕΚΡΑΝ- Ζ. Πηγής και Αγαθίου, Νεαπολη, 10. ΛΙΛΑ - Νάξου 115, (Άγιος Λουκάς) Πατήσια, 11. ΜΠΡΟΝΤΓΟΥΑΙΗ (ταράτσα) Αγ. Μελετίου 61^Α, 12. ΡΙΒΙΕΡΑ - Βαλτετσίου 46 – Εξάρχεια, 13. ΗΛΕΚΤΡΑ - Πατησίων 292, Άγιος Λουκάς, 14. ΑΘΗΝΑΙΑ - Χάρητος 50, Κολωνάκι, 15. ΑΜΟΡΕ - Πριγκιπωνήσων 10 - Περ. Ευελπίδων, 16. ΜΕΤΡΟΠΟΛ - Θήρας 18, Αθήνα, 17. ΤΡΙΑΝΟΝ –Κορδινγκτόνος 21, 18. ΝΑΝΑ – Βουλιαγμένης 185 Δάφνη, 19. ΝΕΑ ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ - Λεωφ. Αλεξάνδρας και Μαυρομιχάλη, 19. ΝΕΑ ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ - Λεωφ. Αλεξάνδρας και Μαυρομιχάλη, 20. ΜΙΤΣΙ –Βεικόν 62 Κουκάκι, 21. ΑΘΗΝΕ –Λευκωσίας 41 Πλ. Αμερικής, 22. ΔΙΑΝΑ –Κων/πόλεως 184 Πλ. Αμερικής, 23. ΣΤΕΛΛΑ (πρώην ΠΙΓΚΑΛ) –Τενέδου 34 Φωκ. Νέγρη, 24. ΡΑΝΙΑ –Παρασκευοπούλου 99, Πατήσια, 25. ΜΟΝ ΡΕΠΟ –Μοσχολέως 12-14 Αγ. Νικόλαος Αχαρνών, 26. ΔΕΞΑΜΕΝΗ – Πλατεία Δεξαμενής Κολωνάκι, 27. ΛΑΟΥΡΑ - Νικηφορίδου 24, Νέο Παγκράτι, 28. ΜΠΟΜΠΟΝΙΕΡΑ – Παπαδιαμάντη 12 Κηφισιά, 29. ΧΛΟΗ - Κασσαβέτη – Κηφισιά, 30. ΦΙΛΟΘΕΗ - Πλατείας Δροσοπούλου – Φιλοθέη, 31. ΦΑΝΤΑΖΙΟ - Αφεντούλη 7 και Καραϊσκού 219, 32. ΑΜΥΝΤΑΣ - Δήμος Υμηττού - Κων/πόλεως 16 και Μοσχονησίων Αμβροσίου, 33. ΔΙΑΝΑ – Δημ. Παλ. Φαλήρου- Αιόλου 16, 34. ΑΜΑΡΥΛΛΙΣ - Δήμος Αγίας Παρασκευής - Αγ. Ιωάννου 2 και Στρατηγού Τόμπρα, 35. ΚΑΡΜΕΝ- Δήμος Αθηναίων-Παπαδιά και Κουσιανόφσκυ (περιοχή Ελληνορώσων), 36. ΤΙΤΑΝ- Δήμος Αιγάλεω-Ιερά οδός, Γρηγορίου Κυδωνιών και Δωδεκανήσου, 37. ΦΛΕΡΥ- Δήμος Καλλιθέας-Σκίπη 7, 38. ΠΟΛΕΝΑ- Δήμος Αθηναίων-Ωροπού 78 Πλατεία Λαμπρινής, 39. ΑΚΤΗ - Δήμος Βουλιαγμένης - Αιόλου και Θησέως – Βουλιαγμένη, 40. ΨΥΧΙΚΟ-Δήμος Ν. Ψυχικού-Κηφισίας 109 και Παρίτη 2, 41. ΜΕΛΙΝΑ ΜΕΡΚΟΥΡΗ-Δήμος Ηλιούπολης Λ. Ειρήνης 50, 42. ΚΑΤΕΡΙΝΑ-Δήμος Χαϊδαρίου Δαβάκη 18, 43.ΑΣΤΡΟΝ-Δήμος Μάνδρας, 44. ΑΜΙΚΟ-Ανδρούτσου και Ζαλόγγου-Πολύδροσο, 45. ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ-Δουκίσσης Πλακεντίας και Πέλλης, Χαλάνδρι, 46.ΑΘΗΝΑ- Σολωμού ΟΤ 19-Χαλάνδρι, 47.ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ- Ηρώων Πολυτεχνείου ΟΤ 598-Κατω Χαλάνδρι.

Κηφισιάς, οι οποίοι έχουν συνδέσει τα παιδικά και τα εφηβικά τους χρόνια με τον χώρο της Μπομπονιέρας. Αναμφίβολα, αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της τοπικής κοινωνίας και της πολιτιστικής κληρονομιάς της, με ιδιαίτερα ιστορικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά που αφορούν το σύνολο του οικοπέδου.

Εικ. 3.1: Νέα και παλιά εικόνα του κινηματογράφου «Μπομπονιέρα»

Το 1994 με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Π.Δ. 23-7-1994/Φ.Ε.Κ, 837Δ / 10-8-1994, ο χώρος (οικοπεδική έκταση), οι κτιριακές εγκαταστάσεις και η χρήση του θερινού κινηματογράφου «ΜΠΟΜΠΟΝΙΕΡΑ», καθορίζεται ως παραδοσιακή χρήση υπαιθρίου κινηματογράφου και μόνο και χαρακτηρίζεται ως πολεοδομικώς ενδιαφέρον σημείο της πόλης». Με την ανωτέρω πολεοδομική ρύθμιση ολόκληρος ο χώρος του υπαιθρίου κινηματογράφου «ΜΠΟΜΠΟΝΙΕΡΑ» εντάσσεται σε αυστηρό καθεστώς προστασίας, σύμφωνα με τα οριζόμενα στις διατάξεις της παρ. 1 του άρθρου 4, του Ν1577/1985/Φ.Ε.Κ. 210Α/18-12-1985, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 3 του Ν. 2831/2000/ΦΕΚ 140Α/13-6-2000, οι οποίες έχουν εκδοθεί σε εφαρμογή του άρθρου 24 παρ. 6 του ισχύοντος Συντάγματος μετά την τελευταία αναθεώρησή του το 2008, το οποίο ρητά προβλέπει ότι τα μνημεία, οι παραδοσιακές περιοχές και τα παραδοσιακά στοιχεία τελούν υπό την προστασία του Κράτους και ειδικός Νόμος θα προβλέψει τα αναγκαία για την πραγματοποίηση της προστασίας αυτής περιοριστικά μέτρα της ιδιοκτησίας, καθόσον και τον τρόπο και το είδος της αποζημίωσης των ιδιοκτητών.

Επιπλέον, με υπουργική απόφαση (ΦΕΚ 648Δ'/25.7.97) του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσιών Έργων (τόρα ΥΠΕΚΑ) ανακηρύχθηκε η χρήση 47

θερινών κινηματογράφων του Λεκανοπεδίου της Αττικής, μεταξύ των οποίων και του κινηματογράφου Μπομπονιέρα, ως «διατηρητέα» καθώς και ο περιβάλλον κάθε φορά χώρος

Από τις ανωτέρω διατάξεις προκύπτει σαφώς ότι, ο χώρος του υπαίθριου κινηματογράφου «ΜΠΟΜΠΟΝΙΕΡΑ» βρίσκεται σε αυστηρό καθεστώς προστασίας και ουδεμία αλλαγή της χρήσης του είναι επιτρεπτή, αλλά και για οποιαδήποτε οικοδομική εργασία απαιτείται έκδοση συμπληρωματικής υπουργικής απόφασης.

Ο χώρος του οικοπέδου της Μπομπονιέρα ανήκε εξ αρχής σε ιδιώτες, οι οποίοι έχουν υποβάλλει κατ το παρελθόν πρόταση αξιοποίησης του περιβάλλοντα χώρου του κινηματογράφου προς οικονομική εκμετάλλευση. Μάλιστα, στις 7 Ιουνίου του 2010, σε κοινή εκδήλωση με το Μουσείο Γουλανδρή, ο Θεόδωρος Χαραγκιώνης (από το 2007, ο όμιλος Χαραγκιώνη, που δραστηριοποιείται στον τομέα της αξιοποίησης ακινήτων, είναι συνιδιοκτήτης του κινηματογράφου), παρουσίασε το πλάνο αναμόρφωσης του κινηματογράφου. Ο δήμαρχος της Κηφισιάς έως και σήμερα, Νίκος Χιωτάκης, τόνισε ότι: *«καμία πρόταση για ανάπλαση του κινηματογράφου Μπομπονιέρα δεν είναι δυνατόν να παρουσιάζεται, χωρίς να έχει λάβει την απαιτούμενη έγκριση και την νόμιμη άδεια. Με την υφιστάμενη νομοθεσία δεν μπορεί να γίνει η προτεινόμενη ανάπλαση»*, ενώ επανέλαβε την πρότασή του για αγορά του συγκεκριμένου χώρου από τον Δήμο Κηφισιάς. Το δημοτικό συμβούλιο Κηφισιάς υιοθέτησε ψήφισμα με το οποίο επικαιροποιείται παλαιότερη απόφασή του και χαρακτηρίζει τον κινηματογράφο «ΜΠΟΜΠΟΝΙΕΡΑ» ως διατηρητέο χώρο με ιδιαίτερα ιστορικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά που αφορούν το σύνολο του οικοπέδου, ενώ εκφράζει *«ως ανεπιθύμητο για την πόλη της Κηφισιάς οποιοδήποτε πρόσωπο, φορέα ή σύλλογο που θα προσπαθήσει να αλλάξει αποφάσεις και διατάγματα για τον κινηματογράφο»*.

Γενικά, η κατεύθυνση του Δήμου είναι ενάντια σε οποιοδήποτε ενέργεια που θα αλλοίωνε τον χαρακτήρα του υπαίθριου κινηματογράφου. Επιπλέον, τίθεται το ζήτημα της πρόσθετης περιβαλλοντικής επιβάρυνσης του κέντρου της Κηφισιάς που θα αυξανόταν με τα έργα ανάπλασης του «ΜΠΟΜΠΟΝΙΕΡΑ», καθώς στα σχέδια προβλέπεται και δημιουργία εμπορικού κέντρου στον περιβάλλοντα χώρο του κινηματογράφου. Ακόμη, το Κεντρικό Συμβούλιο Νεώτερων Μνημείων του ΥΠΠΟ (τόρα Υ.ΠΑΙ.Θ.Π.Α) με την υπ' αριθμό 18/6-9-2012 (Θέμα 13^ο) απέρριψε την πρόταση της Εφορείας Νεώτερων Μνημείων περί χαρακτηρισμού του κινηματογράφου ως «ιστορικού τόπου» με την αιτιολογία ότι τα ιστορικά χαρακτηριστικά του έχουν αλλοιωθεί. Θεωρεί ότι η υπουργική απόφαση του ΥΠΕΧΩΔΕ (τόρα ΥΠΕΚΑ), με την οποία κηρύχθηκε διατηρητέα η χρήση 47 θερινών κινηματογράφων του Λεκανοπεδίου Αττικής, μεταξύ των οποίων και η «ΜΠΟΜΠΟΝΙΕΡΑ» διασφαλίζει την

χρήση του ως υπαίθριου κινηματογράφου. Η γνωμοδότηση του Συμβουλίου Νεωτέρων Μνημείων δίνει τη δυνατότητα στην ιδιοκτήτρια εταιρεία να προχωρήσει στην ανάπλαση του κινηματογράφου, χωρίς βεβαίως να αλλάξει τη χρήση του, κίνηση που όμως βρίσκει αντίθετο τον Δήμο Κηφισιάς, ο οποίος έχει εκδηλώσει ενδιαφέρον να τον αγοράσει και να τον λειτουργήσει στη σημερινή του μορφή ως Δημοτικό Κινηματογράφο. Το Δημοτικό Συμβούλιο θεωρεί την «ΜΠΟΜΠΟΝΙΕΡΑ» και την «ΧΛΟΗ» τους δύο πυλώνες του κέντρου της πόλης για το πράσινο, τον πολιτισμό και την ιστορία του. Έως και σήμερα τα έργα της ανάπλασης του οικοπέδου της Μπομπονιέρας δεν έχουν προχωρήσει. Ο Δήμος δεν εγκρίνει τα σχέδια ανάπλασης και από την άλλη η συν-ιδιοκτήτρια εταιρεία Χαραγκιώνη παρουσιάζει στην επίσημη ιστοσελίδα της την περίπτωση της «ΜΠΟΜΠΟΝΙΕΡΑΣ» στα μελλοντικά της projects.

Εικ. 3.2: Σχέδιο ανάπλασης της «Μπομπονιέρας», όπως παρουσιάζεται στην επίσημη ιστοσελίδα του Ομίλου Χαραγκιώνη (http://www.charagionis.com/gr/activities_dvnt_kifisia_future.htm)

Χάρτης Κινηματογράφος Μπομπονιέρα, Κηφισιά, Αθήνα

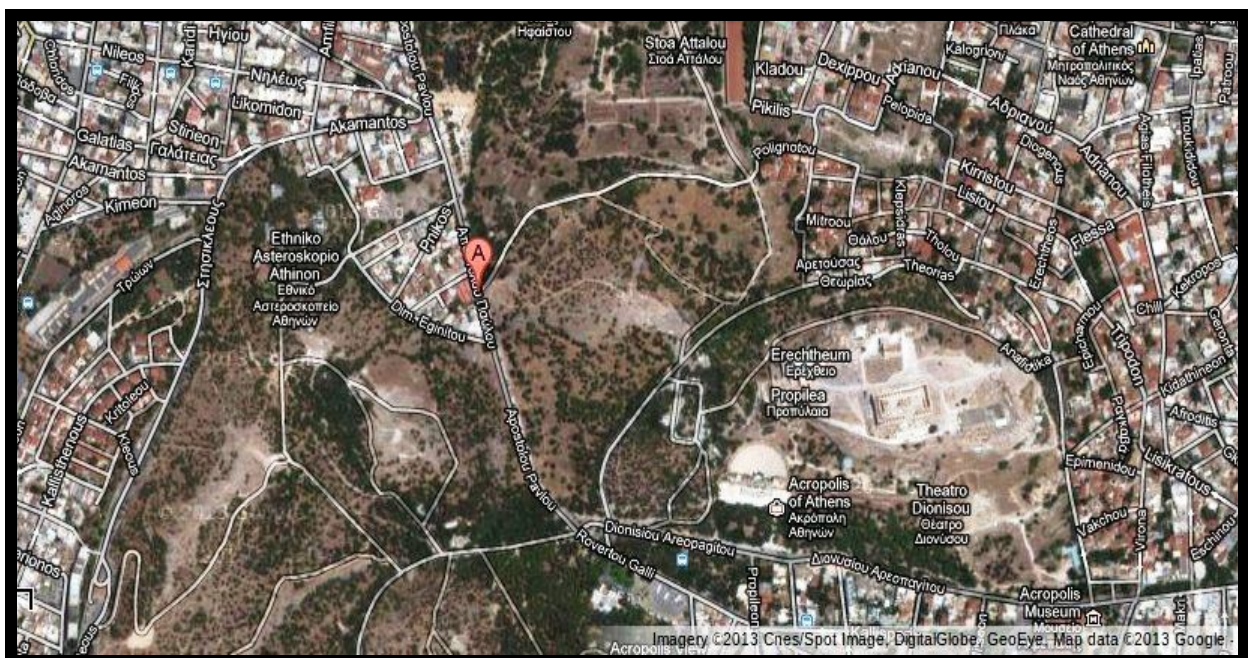
3. 2. 2. Κινηματογράφος Θησείων

Ο θερινός κινηματογράφος Θησείων λειτουργεί από το 1935 στο κέντρο της Αθήνας, στην γειτονιά του Θησείου επί της οδού Απ. Παύλου 7. Απέναντι ακριβώς από τον βράχο της Ακρόπολης, δίνει στους θεατές την ευκαιρία να απολαμβάνουν την ταινία, με το άρωμα του γαστριμύρου με θέα τον Παρθενώνα.

Εικ. 3.3: Θερινός κινηματογράφος Θησείων

Ήδη από το 2003 μετά την ολοκλήρωση της πεζοδρόμησης της οδού Απ. Παύλου, στο πλαίσιο του προγράμματος της Ενοποίησης των Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας του Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού (τόρα Υ.ΠΑΙ.Θ.Π.Α.) και του ΥΠΕΚΑ, η θέση του κινηματογράφου έχει συνδεθεί αισθητικά και λειτουργικά με το ευρύτερο αρχαιολογικό τοπίο. Χαρακτηριστικές είναι οι εικόνες που ακολουθούν, που απεικονίζουν τον δρόμο, κοντά στο ύψος της οδού Ηρακλειδών, που βρίσκεται ο κινηματογράφος, πριν και μετά την πεζοδρόμηση της οδού Αποστόλου Παύλου.

Χάρτης Κινηματογράφος Θησείων, Θησείο, Αθήνα

Εικ. 3.5: Ο οδός Απ. Παύλου πριν την πεζοδρόμηση του

Εικ. 3.6: Εικόνες από την πεζοδρόμηση της Απ. Παύλου-κοντά στο ύψος της οδού Ηρακλειδών

Μάλιστα το ίδιο πρόγραμμα της αναβάθμισης του Ιστορικού Κέντρου της Αθήνας, προέβλεπε παρεμβάσεις για την αποκατάσταση των όψεων των κτηρίων που βρίσκονται στην περιοχή. Σε αυτά συμπεριλαμβάνεται και η αποκατάσταση της όψεως του κινηματογράφου Θησείων, όπως φαίνεται στις εικόνες που ακολουθούν.

**Εικ. 3.7: Ο κινηματογράφος
Θησείων, 1994.**

**Εικ. 3.8: Εξωτερική όψη του
κινηματογράφου Θησείων, μετά την
παρέμβαση**

Η χρηματοδότηση καλύφθηκε κατά 50% από την ΕΑΧΑ Α.Ε., ενώ το υπόλοιπο ποσοστό καλύφθηκε από τους ιδιοκτήτες.

Ο κινηματογράφος Θησείων, είναι οικογενειακή επιχείρηση. Τα τελευταία 60 χρόνια ενοικιάζεται στον ίδιο άνθρωπο, τον Θωμά Μανιάκη. Δυσανεστημένος, μας ενημερώνει ότι η συντήρηση του κινηματογράφου γίνεται αποκλειστικά με δική του επιβάρυνση, χωρίς καμιά οικονομική ενίσχυση από το κράτος ενώ τονίζει ότι τα έξοδα είναι μεγάλο πρόβλημα. Επιπλέον, θα επιθυμούσε ανάπλαση με επέκταση του χώρου αλλά σοβαρό εμπόδιο προβάλλεται από την Αρχαιολογική Υπηρεσία, λόγω τοποθεσίας⁶⁵.

⁶⁵ Συνέντευξη με τον Θωμά Μανιάκη. 8 Σεπτεμβρίου 2011.

Πρόσφατα, ο κινηματογράφος Θησείων, βρέθηκε πρώτος στην λίστα στον τουριστικό οδηγό διεθνούς πρακτορείου αμερικανικού δικτύου CNN, γεγονός που χαροποίησε ιδιαίτερα τον κ. Μανιάτη. Όπως αναφέρει το ξένο δημοσίευμα, Ο κινηματογράφος Θησείων επιλέχθηκε γιατί από τις θέσεις του μπορούσε κάποιος να παρακολουθήσει κλασικές ταινίες απολαμβάνοντας την καταπληκτική θέα του Παρθενώνα και παράλληλα, να γευτεί παραδοσιακή σπιτική τυρόπιτα, βυσσινάδα και γλυκό βύσσινο από το κυλικείο του κινηματογράφου, όπως ακριβώς και τα παλιότερα χρόνια. Αυτό μπορεί να σημαίνει και καθιέρωση του κινηματογράφου σε τουριστικό αξιοθέατο της πόλης.

3. 2. 3 Κινηματογράφος Αμαρυλλίς (Αγ. Παρασκευή)

Ο ιστορικός θερινός κινηματογράφος «Αμαρυλλίς» λειτούργησε για πρώτη φορά το 1923. Από το 1990 ξεκίνησε ένας πολύχρονος αγώνας για να μην καταστραφεί και χτιστεί στη θέση του εμπορικό κέντρο και τελικά «σώθηκε» με την σχετική απόφαση του ΥΠΕΧΩΔΕ (τόρα ΥΠΕΚΑ) το 1997 για τα θερινά σινεμά.

Εικ. 3.9: Θερινός κινηματογράφος «Αμαρυλλίς».

3. 2. 4 Κινηματογράφοι ΒΟΞ, ΡΙΒΙΕΡΑ, ΕΚΡΑΝ (ΕΞΑΡΧΕΙΑ)

Οι κινηματογράφοι ΒΟΞ, ΡΙΒΙΕΡΑ και ΕΚΡΑΝ που βρίσκονται στην περιοχή των Εξαρχείων είναι από τους παλαιότερους θερινούς κινηματογράφους της Αθήνας (ΒΟΞ 1910) που λειτουργούν έως και σήμερα και έχουν χαρακτηριστεί ως διατηρητέοι από το ΥΠΕΧΩΔΕ.

Και τα τρία σινεμά δεν έχουν αλλάξει ιδιοκτησία και τις τελευταίες δεκαετίες έχουν τους ίδιους διαχειριστές. Μάλιστα το ΒΟΞ, ΡΙΒΙΕΡΑ και το ΑΘΗΝΑΙΑ που βρίσκεται στο Κολωνάκι έχουν τον ίδιο διαχειριστή, ο οποίος δηλώνει ότι είναι πολύ ικανοποιημένος από την λειτουργία τους. Πρέπει ωστόσο να τονίσουμε ότι και οι δυο (του ΕΚΡΑΝ και των ΒΟΞ, ΡΙΒΙΕΡΑ, ΑΘΗΝΑΙΑ, που ανήκουν σε έναν ιδιοκτήτη) ιδιοκτήτες έδωσαν μεγάλη βαρύτητα στην επιλογή της προβαλλόμενης ταινίας. Το κοινό επηρεάζεται από την επιλογή ταινιών και όχι τόσο η περιοχή. Ο διαχειριστής του κινηματογράφου ΕΚΡΑΝ φάνηκε μάλλον δυσαρεστημένος από το ζήτημα της διανομής ταινιών καθώς όταν το ΒΟΞ ή το ΡΙΒΙΕΡΑ κατοχυρώνουν τις προβολές των «καλύτερων» ταινιών δίνοντας βέβαια μεγαλύτερο αντίτιμο, το ΕΚΡΑΝ συμβιβάζεται με την προβολή άλλων ταινιών ενώ λόγω γειτνίασης των τριών κινηματογράφων ταινίες που έχουν προβληθεί από κάποιο κινηματογράφο της περιοχής δεν μπορούν να προβληθούν παράλληλα ή εκ των υστέρων από άλλους, στην ίδια πάντα περιοχή.

Τέλος να σημειώσουμε την παρατήρηση του διαχειριστή του σινεμά ΕΚΡΑΝ, ο οποίος θα προτιμούσε περισσότερο πράσινο στην περιοχή γύρω από το σινεμά: *«Οι άνθρωποι δεν προτιμούν τα τσιμέντα»*, μας είπε.

3.2.5 Υπαίθριοι Κινηματογράφοι Θεσσαλονίκης (σινέ Ναταλί, Αίγλη, Αλεξ)

Ενώ το ΥΠΕΚΑ προστατεύει την χρήση των θερινών σινεμά στο λεκανοπέδιο Αττικής, το υπουργείο Πολιτισμού (Εφορεία Νεότερων Μνημείων Κεντρικής Μακεδονίας) έχει χαρακτηρίσει τους θερινούς κινηματογράφους του νομού Θεσσαλονίκης ως *«αστορικά διατηρητέα μνημεία και ιστορικοί τόποι, που χρειάζονται ειδική κρατική προστασία»*. Ακολουθεί σύντομη παρουσίαση της ιστορίας των κινηματογράφων και για κάθε έναν ξεχωριστά η απόφαση χαρακτηρισμού. Και αυτό γιατί τα κριτήρια χαρακτηρισμού διαφοροποιούνται (όχι στην ουσία) σε κάθε περίπτωση. Η σημασία της πολιτιστικής τους συνεισφοράς παραμένει κοινή.

➤ Σινέ Ναταλί

Ο θερινός κινηματογράφος «Ναταλί» βρίσκεται στην αρχή της παραλιακής Λεωφόρου Μεγάλου Αλεξάνδρου κι αποτελεί μια όαση δροσιάς ανάμεσα στις πολυκατοικίες. Ξεκίνησε επίσημα τη λειτουργία του τον Ιούνιο του 1970.

«Τη χρυσή εποχή των θερινών η Θεσσαλονίκη μετρούσε 24 κεντρικούς και 72 συνοικιακούς καλοκαιρινούς κινηματογράφους» θυμάται ο ιδρυτής του, ο κύριος Γαβριήλ Ράππος. «Τώρα πια οι θερινοί του ιστορικού κέντρου της πόλης μας μετριούνται στα δάχτυλα

του ενός χεριού και φυλάττουν Θερμοπύλες απέναντι στην απόλυτη τσιμεντοποίηση. Τώρα πια πρέπει όλοι να αντισταθούμε για να μη βουλιάζουν στη λήθη...»

Σύμφωνα με το ΦΕΚ 269/23-04-1996, ο υπουργός Πολιτισμού, έπειτα από γνωμοδότηση του Κεντρικού Συμβουλίου Νεωτέρων Μνημείων, χαρακτήρισε τον κινηματογράφο ως *ιστορικό διατηρητέο μνημείο και ιστορικό τόπο* «διότι αποτελεί τυπικό δείγμα θερινού σινεμά ενώ είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένος με τις μνήμες των κατοίκων της Θεσσαλονίκης και των περιφερειακών δήμων».

Εικ. 3.10: Κινηματογράφος Ναταλί, 1994

➤ Αίγλη

Ήταν διπλό λουτρό (γνωστό ως Γενί Χαμάμ), χτισμένο στο τελευταίο τέταρτο του 16ου αιώνα, που λειτουργούσε μέχρι τα πρώτα χρόνια του 20^{ου} αιώνα. Το 1937 αγοράστηκε από ιδιώτη, που το μετέτρεψε λίγο αργότερα σε κινηματογράφο (κινηματογράφος "Αίγλη"). Τότε γκρεμίστηκε το δυτικό τμήμα του για να δημιουργηθεί ο θερινός κινηματογράφος και ενοποιήθηκαν οι υπόλοιποι χώροι του για να γίνει η χειμερινή αίθουσα. Ο κινηματογράφος λειτούργησε μέχρι το 1978. Αργότερα εγκαταστάθηκε στο κτίριο η μουσική σκηνή «Αίγλη». Σήμερα λειτουργεί και πάλι ως κινηματογράφος.

Σύμφωνα με το ΦΕΚ 269/23-04-1996, ο υπουργός Πολιτισμού, έπειτα από γνωμοδότηση του Κεντρικού Συμβουλίου Νεωτέρων Μνημείων, χαρακτήρισε τον κινηματογράφο ως *ιστορικό διατηρητέο μνημείο και ιστορικό τόπο* «διότι πρόκειται για τον παλαιότερο κινηματογράφο της Θεσσαλονίκης, ενώ η μορφολογία του και τα αρχιτεκτονικά στοιχεία που διαθέτει τον αναδεικνύουν ως έναν από τους χαρακτηριστικότερους θερινούς κινηματογράφους της Ελλάδος, που είναι μάλιστα συνδεδεμένος με τις μνήμες των κατοίκων της Θεσσαλονίκης».

Εικ. 3.11: Κινηματογράφος Αίγλη, 1994

➤ ΑΛΕΞ

Ο θερινός κινηματογράφος ΑΛΕΞ, στην οδό Κασσάνδρου και Αγ. Νικολάου, λειτούργησε για πρώτη φορά το 1965 και παραμένει οικογενειακή επιχείρηση.

Σύμφωνα με το ΦΕΚ 266/23-04-1996, ο υπουργός Πολιτισμού, έπειτα από γνωμοδότηση του Κεντρικό Συμβουλίου Νεωτέρων Μνημείων, χαρακτήρισε τον κινηματογράφο ως *ιστορικό διατηρητέο μνημείο και ιστορικό τόπο* «διότι παρουσιάζει βιωσιμότητα και είναι αντιπροσωπευτικός του είδους του. Αποτελεί δε σημείο αναφοράς για τους κατοίκους της περιοχής».

Εικ. 3.12: Κινηματογράφος Αλεξ, 1994

3.2.6. Σύγχρονοι θερινοί κινηματογράφοι (Village Cool)

Το 2004 η εταιρεία Village Roadshow δημιουργεί τον πρώτο θερινό κινηματογράφο στη περιοχή του Αγ. Ι. Ρέντη, στην Αθήνα και αργότερα στην Θεσσαλονίκη. Ένα μοντέλο «εκσυγχρονισμένου παραδοσιακού κινηματογράφου»⁶⁶ τόσο τεχνολογικά (Dolby Digital ήχος) όσο και αισθητικά, χωρίς να θυμίζει σε τίποτα την παραδοσιακή εικόνα των θερινών κινηματογράφων.

Εικ. 3.13: Θερινός κινηματογράφος στην Θεσσαλονίκη (Village Cool @ Mediterranean Cosmos)

⁶⁶ Ο χαρακτηρισμός εκσυγχρονισμένος παραδοσιακός κινηματογράφος χρησιμοποιείται στην επίσημη ιστοσελίδα των Village Cinemas http://www.villagecinemas.gr/index.asp?a_id=68&parent_id=46

3.3 Παραδοσιακά καφεενεία

Ιστορική Αναδρομή

Τα παραδοσιακά καφεενεία συνδέονται με την εποχή της τουρκοκρατίας και κυρίως με το νέο ελληνικό κράτος. Εμφανίστηκαν ιδιαιτέρως στις αρχές του 19^{ου} αιώνα και κυρίως στην Αθήνα αλλά και στην επαρχία. Υπάρχουν κεντρικά καφεενεία αλλά και συνοικιακά. Τα συνοικιακά καφεενεία άλλοτε ήτανε μεγάλα κι άλλοτε μικροσκοπικά – σχεδόν κουτούκια. Συνοικιακούς καφεενέδες έβρισκες στου Ψυρρή, στο Μεταξουργείο, στο Θησείο, στο Παγκράτι. Οι συνοικιακοί καφεενέδες συχνά είχαν ένα υπαίθριο τμήμα (ή κήπο) σκεπαστό με τέντα ή περικοκλάδα.

Τα καφεενεία είναι δεμένα με την ελληνική παράδοση και έχουν τεράστια κοινωνική και πολιτική σημασία. Στα καφεενεία ξεκίνησαν οι παραστάσεις του Καραγκιόζη και προβλήθηκαν σε λευκό πανί οι πρώτες κινηματογραφικές ταινίες. Αποτέλεσαν και αποτελούν κέντρα πολιτικών συζητήσεων. Ο ίδιος ο Μαυροκορδάτος σ' επιστολή του στον Τρικούπη, μεταξύ των λόγων παραίτησής του αναφέρει και το γεγονός ότι «ανακτόβουλοι επέμποντο να φλυαρώσι εις τα καφεενεία κατ' εμού...», ενώ παραδίδεται ότι την προκήρυξη που απέπεμπε τον Όθωνα το 1862 διάβασε σε καφεενείο της οδού Σταδίου ο Ε. Δεληγιώργης.

Ανάλογα με τον τρόπο που διαμόρφωναν τον εσωτερικό τους χώρο, τις υπηρεσίες και τα προϊόντα που παρείχαν, εν τέλει διαμόρφωναν και τον χαρακτήρα τους, προσελκύοντας και τα αντίστοιχα κοινωνικά στρώματα⁶⁷. Δηλαδή στα καφεενεία του κέντρου της Αθήνας, στη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, στη διασταύρωση Αιόλου και Ερμού και στις πλατείες Ομονοίας και Συντάγματος, σύχναζαν τα ανώτερα στρώματα, ενώ σ' αυτά των συνοικιών (Γεράνι, Μεταξουργείο, Ψυρρή, Κολωνάκι, Πευκάκια, Μοναστηράκι, Θησείο, Πλάκα,, Αρδηττός, Αη Φίλιππος κ.ά.), τα μεσοστρώματα και τα κατώτερα. Αυτονόητο είναι ότι η συνύπαρξη μεσοστρωμάτων και ανώτερων για ορισμένα καφεενεία του κέντρου, κατώτερων και μεσοστρωμάτων σε κάποια εκτός κεντρικής περιοχής είναι παρούσα, χωρίς να διαφοροποιεί την παραπάνω διαπίστωση.

Πολλά καφεενεία αποτέλεσαν επίσης, ανάλογα με τις χρονικές περιόδους, εστία συνέρευσες διανοουμένων. Στο Λυκαβηττό και τα καφεενεία της Δεξαμενής (όπου συγκεντρώνονταν «οι άριστοι του πεζού και ποιητικού λόγου της Ελλάδος», (ο Βλαχογιάννης, ο Μαλακάσης, ο Κονδυλάκης, ο Παπαδιαμάντης, ο Χρηστομάνος, ο Κακριδής, ο Βέης, ο

⁶⁷ Βλ. Μ. Σκαλτσά, «Κοινωνική ζωή και χώροι κοινωνικών συναθροίσεων στην Αθήνα του 19ου αιώνα», Θεσσαλονίκη, 2^η έκδοση, 1983.

Βάρναλης, ο Γιοφύλης, ο Μωραϊτίνης...). Μετά τον πόλεμο οι συγγραφείς, λόγιοι, καλλιτέχνες και ηθοποιοί, βγαλμένοι από την κατοχή και τον εμφύλιο μιλάνε άλλη λογοτεχνική γλώσσα πλέον και για τούτο αναζητούν νέους χώρους. Το Πατάρι του Λουμίδη⁶⁸ θα αποτελέσει το νέο σημείο συναντήσεως, όπου θα καταφύγουν ο Οδυσσέας Ελύτης, ο Ν. Γκάτσος, για να προστεθούν κατόπιν και οι νεότεροι: Μάνος Χατζιδάκις, Νάνος Βαλαωρίτης, Μίλτος Σαχτούρης, Δημ. Χριστοδούλου κ.ά.

Παρά την μεγάλη άνθιση που γνώρισαν τα παραδοσιακά καφενεία (χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι ακόμη και κάθε χωριό είχε το δικό του καφενείο), στις μέρες μας φαίνονται να απειλούνται. Απειλείται ο παραδοσιακός χαρακτήρας τους. Στην Αθήνα και ειδικότερα στις γειτονιές που ακόμη διατηρούν τον παλιό χαρακτήρα τους, όπως του Ψυρρή και το Θησείο. ανοίγουν δήθεν παραδοσιακά καφενεία. Η παράδοση, όμως, δεν βρίσκεται στο επιδεικτικά στημένο και ενίοτε εξεζητημένο σκηνικό του χώρου, αλλά σε μικρές, γι' αυτό σημαντικές λεπτομέρειες, που προσδίδουν και τον χαρακτηρισμό⁶⁹.

Οι ιδιοκτήτες των παραδοσιακών καφενείων, παλεύουν για την επιβίωση της επιχείρησής τους. Η απαγόρευση του καπνίσματος και η αύξηση του ΦΠΑ 23% επηρέασαν σημαντικά την βιωσιμότητα των παραδοσιακών καφενείων. Η ανταγωνιστικότητα και ο νέος τύπος καφέ-μπαρ κερδίζουν αναμφίβολα μεγάλο μέρος των πελατών και της νεολαίας. Σε συνέντευξη⁷⁰ του ο πρόεδρος του σωματείου καφεπωλών⁷¹ Ιωάννης Κατσόγιαννης, θα σχολιάσει ότι η κρίση οφείλεται σε ένα σημαντικό βαθμό στην δυσμενή φορολόγηση σήμερα των χαρτοπαιγνίων, που συναντούσαμε στα παλιά χρόνια (ο τζόγος γεννήθηκε στα καφενεία), κυρίως τις εορταστικές μέρες. Συνεχίζει προσθέτοντας τον ρόλο των καταστημάτων ΠΡΟΠΟ του ΟΠΑΔ που προσελκύουν τους πελάτες του, πολλές φορές σερβίροντας καφέ παρανόμως, χωρίς να πληρούν τις προϋποθέσεις. Ακόμη, δηλώνει *«Άλλο μεγάλο πρόβλημα, αφορά τα τραπέζακια που είναι σε κοινόχρηστους χώρους, πλατείες, πεζοδρόμια, πάρκα κλπ. Εκεί, παρόλο που έχουμε καταφέρει μια γενική έκπτωση των τελών χρήσης σε όλη τη χώρα της τάξης του 50%, δεχόμαστε το συνεχές κυνήγι για τις καρέκλες. Δηλαδή αν καταλάβεις, μεγαλύτερο χώρο απ ό,τι δήλωσες*

⁶⁸ Το καφενείο του Λουμίδη δεν υπάρχει και στο σημείο υπάρχει σήμερα τράπεζα.

⁶⁹ Παραδοσιακό καφενείο θεωρείται εκείνο στο οποίο προσφέρονται κυρίως ελληνικός καφές και με οποιοδήποτε άλλο τρόπο παρασκευασμένος καφές και άλλα ροφήματα, γλυκό κουταλιού, τυποποιημένα παγωτά και ποτά, αναψυκτικά ή οينوπνευματώδη (όπως ούζο, κονιάκ, λικέρ, τσίπουρο και λοιπά συναφή). Τα οينوπνευματώδη ποτά προσφέρονται με τη συνοδεία ή μη πρόχειρου μεζέ, ο οποίος προσφέρεται όπως φέρεται στο εμπόριο, χωρίς ιδιαίτερη επεξεργασία στο κατάστημα. Στα οينوπνευματώδη ποτά δεν περιλαμβάνονται ούισκι, βότκα, τζιν και λοιπά συναφή. Δεν περιλαμβάνονται στην έννοια του παραδοσιακού καφενείου οι επιχειρήσεις που λειτουργούν με τη μορφή εκσυγχρονισμένου καφενείου (καφετερία, καφέ-μπαρ, κ.λπ.). Ο ορισμός, όπως αναφέρεται στην Υγειονομική Διάταξη υπ' αριθμόν Α1 β/8577/83 (ΦΕΚ Β' 526/83).

⁷⁰ Βλ. Περιοδικό ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ, Επαγγελματικό Επιμελητήριο Αθηνών, τεύχος 509, Νοεμ.-Δεκ. 2008.

⁷¹ Το σωματείο ιδρύθηκε τυπικά το 1921 με την υπ' αριθμόν απόφαση 596/1921. Πρώτος πρόεδρος της αδελφότητας των καφεπωλών Αθηνών, από το 1921 έως 1923, υπήρξε ο Σπύρος Αντωνιάδης. Τα σωματεία έφτασε να απαριθμεί έως και 2.500 μέλη. Δυστυχώς, στις μέρες μας δεν ξεπερνά τα 1000 μέλη.

και βάλεις περισσότερες καρέκλες μπαίνει πρόστιμο. Μετράνε με τη μεζούρα βλέπεις! Άντε, να έχεις μια παρέα με 5 άτομα και ο χώρος να έχει δηλωθεί για 4. Τι γίνεται τότε, διώχνεις τον έναν; Εδώ θα πρέπει να υπάρχει μια μικρή ανοχή».

Η πελατεία στα παραδοσιακά καφενεία σταδιακά μειώνεται, αν σκεφτούμε μάλιστα ότι ηλικιωμένοι ως επί το πλείστον συχνάζουν εκεί. Η ανάγκη να εκ συγχρονιστούν τα παραδοσιακά καφενεία, για τον Ι. Κατσόγιαννη, κρίνεται επιτακτική: «Ο νέος που θέλεις να έχεις πελάτη θέλει σύγχρονα προϊόντα. Θα ζητήσει φρέντο, καπουτσίνο, φρέσκους χυμούς, κλπ κάτι το οποίο αποφεύγουν οι καφετζήδες. Επίσης η ποικιλία των ειδών που πουλάμε είναι μικρή.»

Το γεγονός της αφάνισής τους είναι απογοητευτικό. Είναι φανερό ότι το κράτος δεν ενδιαφέρθηκε για την συντήρηση τους και αξιοποίηση τους, τόσο στον τομέα του τουρισμού αλλά και στην κοινωνική ζωή των κατοίκων. Η Αθήνα δυστυχώς δεν μπορεί να «ανακτήσει» σήμερα τα παλαιά της ιστορικά καφενεία. Το να δημιουργήσει νέα είναι μάλλον δύσκολο, αφού οι ανθρώπινες σχέσεις, οι επαφές και οι συζητήσεις καθορίζονται πλέον από άλλους παράγοντες και σε διαφορετικό πλαίσιο. Πέραν αυτού, οι παραδόσεις δεν δημιουργούνται εν κενώ.

Βέβαια, σήμερα, ίσως, είναι περιττό να συζητείται το θέμα καθώς δεν έχουν επιβιώσει παραδοσιακά καφενεία, τουλάχιστον στα αστικά κέντρα. Σίγουρα σε μικρές κοινότητες-χωριά, σε όλη την Ελλάδα μπορεί κανείς να συναντήσει ακόμη μερικά παραδοσιακά καφενεία.

3.3.1 ΚΑΦΕΝΕΙΟ ZONAR' S

Στη συμβολή των οδών Πανεπιστημίου και Βουκουρεστίου βρίσκεται το καφέ – ζαχαροπλαστείο Zonar's, το οποίο θεμελιώθηκε το 1940 από τον Κάρολο Ζωναρά. Η αρχιτεκτονική του καταστήματος, αποτέλεσμα των αρχιτεκτόνων Λ. Μπόνη και Β. Κασσάνδρα, πλησιάζει το μοντέρνο κλασικισμό της δεκαετίας του 1940, δημιουργώντας την αίσθηση πολυτελούς οικειότητας, κάτι που θα αποτελέσει το σήμα κατατεθέν του «Zonar's» για πολλές δεκαετίες. Μαζί με το γειτονικό «Φλόκα», που άνοιξε δυο χρόνια αργότερα, το «Zonar's» υπήρξε ισχυρός πόλος έλξης για την κλειστή κοινωνία της μεταπολεμικής Αθήνας, που αναζητούσε νέους τρόπους επικοινωνίας και αναψυχής. Το καφέ – ζαχαροπλαστείο Zonar's αποτέλεσε το στέκι της κοσμικής, πολιτικής και καλλιτεχνικής Αθήνας, με θαμώνες τον Κ. Καραμανλή, τον Μ. Χατζιδάκι, τον Ευ. Αβέρωφ, τον Οδ. Ελύτη, την Αλίκη Βουγιουκλάκη, τον Ν. Χατζηκυριάκο - Γκίκα, την Τζένη Καρέζη καθώς και ο Άντονι Κουίν και τη Σοφία Λόρεν όταν βρίσκονταν στην Αθήνα.

Το 1994, ο υπουργός ΠΕΧΩΔΕ Κώστας Λαλιώτης χαρακτήρισε διατηρητέο ολόκληρο το κτίριο του Μετοχικού Ταμείου Στρατού, που καταλαμβάνει το οικοδομικό τετράγωνο των οδών Πανεπιστημίου, Αμερικής, Σταδίου και Βουκουρεστίου. Στη σχετική απόφαση το οικοδόμημα προσδιορίζεται ως διατηρητέο ιστορικό μνημείο της Αθήνας και δείγμα της αρχιτεκτονικής των δημοσίων κτιρίων της εποχής του μεσοπολέμου. Όσο για το ιστορικό καφενείο και εστιατόριο, χαρακτηρίζεται ως «αθηναϊκό» στέκι. Με την ίδια απόφαση διατηρείται πρώτα από όλα η χρήση του, δηλαδή του καφενείου και εστιατορίου, διατηρώντας ανέπαφα την ταμπέλα και την ονομασία του.

Εικ. 3.14: Σημερινή μορφή καφέ – ζαχαροπλαστείου Zonar's.

Το καφέ – ζαχαροπλαστείου Zonar's αποτελεί ένα ιστορικό σημείο για την πόλη της Αθήνας, όπου συγκεντρώνει μνήμες μιας άλλης εποχής. Η ιστορία του δίνει κύρος στο καφέ ακόμη και σήμερα.

3.3.2 ΚΑΦΕΝΕΙΟ ΔΕΞΑΜΕΝΗ (Κολωνάκι)

Ήταν ένα μέρος όπου ο Παπαδιαμάντης, ο Βάρναλης και άλλοι λόγιοι της εποχής περνούσαν τις ώρες τους μελετώντας και ανταλλάσσοντας απόψεις. Ένα σημείο αναφοράς για την τοπική κοινωνία του Κολωνακίου που γνώρισε μεγάλες δόξες στις δεκαετίες του 80 και του 90. Ένα καφενείο στην ήσυχη πλατεία του Κολωνακίου, μακριά από την πολύβουη πλατεία Συντάγματος, τριγυρισμένο από δέντρα. Το καφενείο της Δεξαμενής είναι ιδιοκτησία του δήμου ο οποίος και το μισθώνει. Ο κ. Γιώργος Κουτρούλιας που εκμεταλλευόταν το καφενείο για περισσότερα από 20 χρόνια έως το 2002, σε συνέντευξη του δηλώνει

«Θεωρώ ότι ο δήμος έχει χειριστεί το συγκεκριμένο θέμα λάθος, ζητώντας υπέρογκα ενοίκια κατά καιρούς».

Ο τελευταίος επιχειρηματίας νοίκιασε την καντίνα της Δεξαμενής έναντι μηνιαίου μισθώματος 11.500 χιλιάδων ευρώ, έφτιαξε στέγαστρο και έκλεισε με τζάμι ένα χώρο⁷² για τις χειμωνιάτικες ημέρες. Από το φθινόπωρο του 2009 ο ιδιοκτήτης αποφάσισε ότι η επένδυση είναι ασύμφορη και άφησε το καφενείο να ρημάξει έως ότου λήξει το συμβόλαιο.

Στις 12 Μαΐου 2010 ο νέος διαγωνισμός για την ενοικίαση του καφενείου απέβη άγονος, αφού δεν προσήλθε κανένας επιχειρηματίας. Το ίδιο συνέβη και στην επόμενο διαγωνισμό στις 2 Ιουνίου. Είκοσι μέρες αργότερα έγινε ο τρίτος διαγωνισμός, στον οποίο το μίσθωμα πέφτει αυτόματα στο μισό. Έπειτα από δέκα διαγωνισμούς, πλειοδότης αναδείχθηκε γνωστός επιχειρηματίας που διατηρεί εστιατόρια και μπαρ στην περιοχή του Κολωνακίου και στην Μύκονο. Τα καφενείο της Δεξαμενής λειτουργεί από τα τέλη Αυγούστου του 2012. Ο νέος διαχειριστής για την επαναλειτουργία του καφενείου δήλωσε: *«...γνωρίζω την ιστορία του χώρου. Επιθυμία μου είναι να γίνει πάλι πνευματικός τόπος συναντήσεως και να έρχονται νέοι λογοτέχνες»*⁷³. Από την άλλη, οι κάτοικοι της περιοχής ανησυχούν ότι το καφενείο θα δημιουργήσει θόρυβο.

Εικ. 3.15 : Το καφενείο της Δεξαμενής σήμερα

⁷² Η σχετική άδεια δόθηκε επί Δημαρχίας κ. Ντόρας Μπακογιάννη. Η κατασκευή γκρεμίστηκε αργότερα με απόφαση Δημάρχου κ. Νικήτα Κακλαμάνη, λόγω αυθαίρετης κατασκευής.

⁷³ Ζαμπούνης Χρήστος, « Η μακραίωνη ιστορία ενός καφενείου: Δεξαμενή », Εφημ. Πρώτο Θέμα, 06/05/2011.

3.4 ΘΕΑΤΡΑ

3.4.1 Εθνικό Θέατρο

Το 1901 στο οικόπεδο του αυλικού Νικολάου Θων επί της οδού Αγίου Κωνσταντίνου, εγκαινιάστηκε το τότε Βασιλικό Θέατρο με δημιουργό τον αρχιτέκτονα Έρνστ Τσίλερ.

Το Εθνικό Θέατρο έχει αποτελέσει σημείο αναφοράς της πολιτιστικής ζωής του τόπου από την έναρξη της λειτουργίας του. Η στελέχωσή του με τους σημαντικότερους καλλιτέχνες της εποχής έδωσε κύρος στο Θέατρο και μια προσπάθεια αναγέννησης και η ταυτόχρονη λειτουργία της δραματικής σχολής αποτέλεσαν γερές βάσεις για την ανάπτυξη της θεατρικής τέχνης. Αξίζει να σημειωθεί ότι η δραματική σχολή του Εθνικού έχει τροφοδοτήσει αλλά και τροφοδοτεί ακόμα τα θέατρα με μερικούς από τους αξιότερους Έλληνες ηθοποιούς. Το Εθνικό έχει συμβάλλει σημαντικά και στην αναβίωση του αρχαίου δράματος ζωντανεύοντας τα αρχαία θέατρα του Ηρωδείου και της Επιδαύρου και υπογραμμίζοντας την ανάγκη δημιουργίας ενός θεατρικού Φεστιβάλ αφιερωμένου στο αρχαίο δράμα. Τέλος αποτελεί ένα ζωντανό θεατρικό μουσείο με βιβλιοθήκη, εξαιρετικά πλούσιο φωτογραφικό αρχείο, ηχογραφήσεις, μακέτες, σκηνογραφικά σχέδια και τεράστιο βεστιάριο με 20.000 κοστούμια. Από τα παραπάνω διαπιστώνεται η πολιτιστική συνεισφορά και δικαίως το 1952, με την υπουργική απόφαση 21980/250⁷⁴, το κτίριο κρίθηκε ως «χρήζον της κατά τας διατάξεις του Ν1469/1950 ειδικής προστασίας».

Παρόλα αυτά, η παρουσία του Εθνικού Θεάτρου στις μέρες μας δεν μπόρεσε να αποτελέσει σημείο πολιτιστικής αναφοράς για τη γύρω περιοχή έτσι ώστε με την παρουσία του να την συμπαρασύρει ανοδικά και να την αναβαθμίσει προσδίδοντας της αίγλη και κύρος. Και αυτό γιατί οι δρόμοι που περιβάλλουν το θέατρο τα τελευταία χρόνια βρίθουν παραβατικών συμπεριφορών όπως το παραεμπόριο και η διακίνηση ναρκωτικών. Στην κατάσταση αυτή συντελούν διάφοροι παράγοντες όπως η απουσία μεταναστευτικής πολιτικής η οποία οδηγεί στην δημιουργία γκέτο και μάλιστα στο κέντρο μιας σύγχρονης ευρωπαϊκής πρωτεύουσας. Όλη αυτή η κατάσταση που επικρατεί στον χώρο δεν επιτρέπει την ανάδειξη του σπουδαίου πολιτιστικού έργου που επιτελείται στους κόλπους του, αλλά και της προσφοράς τόσο στην τοπική κοινωνία όσο και γενικότερα μιας και γίνεται λόγος για έναν θεσμό τέτοιου βεληνεκούς.

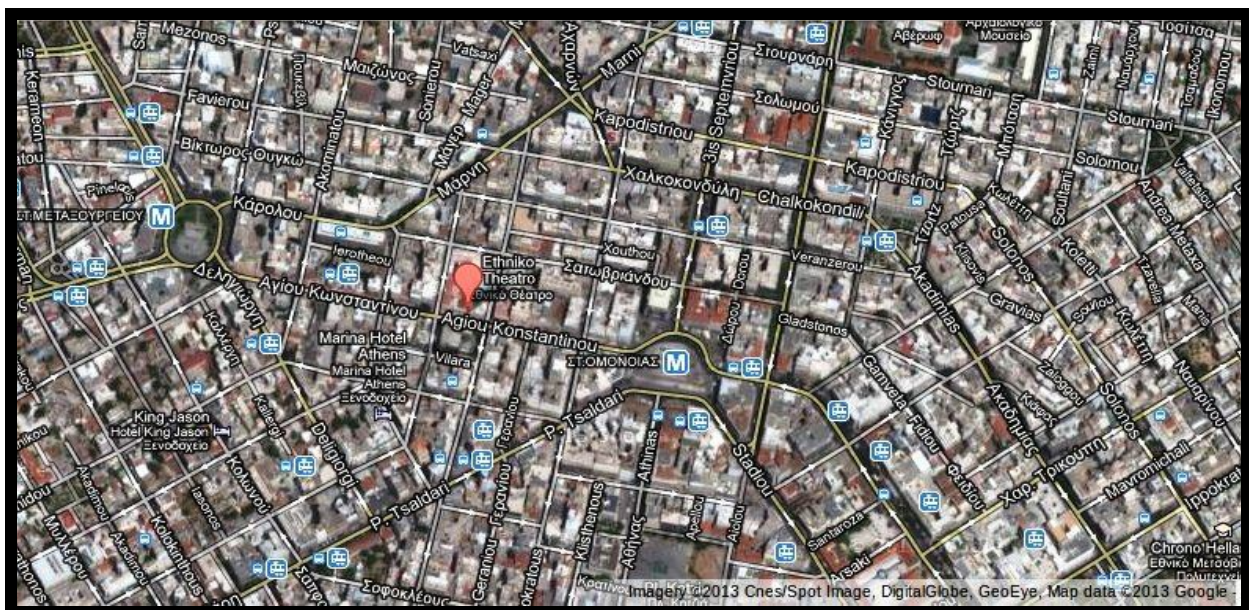
Από τη μελέτη τις περίπτωσης του Εθνικού Θεάτρου μπορεί να συναχθεί αβίαστα το συμπέρασμα ότι η ανακήρυξη ενός χώρου ή της χρήσης του ως διατηρητέου δεν είναι πάντοτε

⁷⁴ ΦΕΚ 54/05-03-1952. Απόφαση του Υπουργού Θρησκευμάτων και Εθνικής Παιδείας.

αρκετή για να αναβαθμίσει την πολιτιστική, κοινωνική και οικονομική ζωή μιας περιοχής. Για να γίνει αυτό πραγματικότητα απαιτείται η παρουσία και άλλων προϋποθέσεων – παραγόντων. Τέτοιοι, θα μπορούσαν ίσως να είναι η σωστότερη αστυνόμευση για την αποτροπή παραβατικών συμπεριφορών στην περιοχή αλλά και άλλες πιο απλές και καθημερινές ενέργειες όπως η μεγαλύτερη επιμέλεια για την τήρηση της καθαριότητας και της ευπρέπειας της των γύρω χώρων. Όλα αυτά μπορούν να γίνουν σε επίπεδο τοπικής κοινωνίας χωρίς να απαιτείται η ενεργοποίηση του δυσκίνητου κρατικού μηχανισμού.

Εικ. 3.16: Εθνικό Θέατρο.

Χάρτης Εθνικό Θέατρο, Ομόνοια, Αθήνα

3.5 ΩΔΕΙΑ

3. 5. 1 ΩΔΕΙΟ ΗΡΩΔΗ ΤΟΥ ΑΤΤΙΚΟΥ

Το Ωδείο του Ηρώδη του Αττικού (ή Ηρώδειο) είναι αρχαίο ωδείο της ρωμαϊκής περιόδου και βρίσκεται στην νότια κλιτή της Ακρόπολης των Αθηνών, επί της σημερινής οδού Διονυσίου Αεροπαγίτη. Κτίστηκε κατά τον 2ο αιώνα π.Χ κατ εντολή του Ηρώδη Αττικού προς τιμήν της γυναίκας του Ασπασίας Αννίας Ρηγίλλας. Προορισμός του οικοδομήματος ήταν κατά κύριο λόγο οι μουσικές εκδηλώσεις γι αυτό και ονομάστηκε Ωδείο.

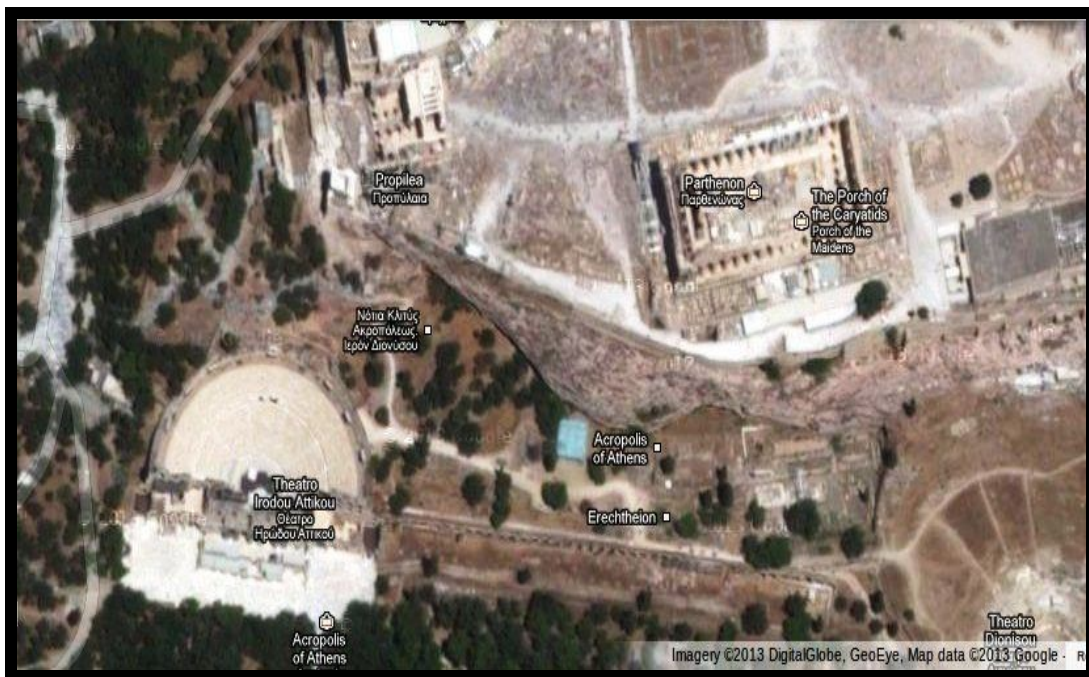
Ακόμη και στην πρόσφατη ιστορία το Ωδείο του Ηρώδη του Αττικού συνεχίζει να επιτελεί τον σκοπό για τον οποίο χτίστηκε. Επί γερμανικής κατοχής φιλοξένησε συναυλίες της Κρατικής Ορχήστρας Αθηνών και παραστάσεις της Εθνικής Λυρικής Σκηνής που συμμετείχε η Μαρία Κάλλας. Το Ωδείο αναστηλώθηκε την περίοδο 1952-1953 με μάρμαρο Διονύσου και έως και σήμερα χρησιμοποιείται για τη διεξαγωγή καλλιτεχνικών εκδηλώσεων (συναυλίες, παραστάσεις αρχαίου δράματος κ.τ.λ.) κυρίως στο πλαίσιο του Φεστιβάλ Αθηνών που εγκαινιάστηκε το 1955 και πραγματοποιείται κάθε χρόνο. Η σκηνή του Ηρωδείου φιλοξένησε σχεδόν όλα τα κορυφαία ονόματα -διεθνή και εγχώρια- του χώρου της μουσικής, του χορού και του θεάτρου κατά τα μεταπολεμικά χρόνια. Κατά τις πρώτες τρεις δεκαετίες λειτουργίας του ο θεσμός προσέφερε στο αθηναϊκό κοινό έναν -έστω εποχιακό- δίαυλο επικοινωνίας με το καλλιτεχνικό γίγνεσθαι και ένα βήμα καταξίωσης στους Έλληνες δημιουργούς.

Το Ωδείο είναι προστατευόμενο μνημείο⁷⁵ από το Υπουργείο Πολιτισμού και υπάγεται στην υπηρεσιακή μονάδα της Α' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Πολιτισμού.

Εικ. 3.17: Ωδείο Ηρώδη του Αττικού

⁷⁵ Υπουργική Απόφαση Περί Κηρύξεως Αρχαιολογικών Χώρων, ΦΕΚ 268/Β'/12-12-1956.

Χάρτης Ωδείο Ηρώδη του Αττικού, Αθήνα

3. 5. 2 ΡΩΜΑΙΚΟ ΩΔΕΙΟ ΚΩ

Από τα πιο σπουδαία δημόσια οικοδομήματα της αρχαίας πόλης της Κω είναι το αναστηλωμένο σήμερα ρωμαϊκό ωδείο. Βρίσκεται νότια του δυτικού αρχαιολογικού χώρου, δυτικά της επίσης αναστηλωμένης ρωμαϊκής οικίας (Casa Romana) και βορειοδυτικά του αρχαίου θεάτρου. Το ωδείο κατασκευάσθηκε τον 1ο-2ο αι. μ.Χ. και προοριζόταν για τη διεξαγωγή μουσικών αγώνων, ενώ λειτούργησε επίσης ως έδρα της Γερουσίας, του δημόσιου σώματος της Κω, που, όπως δηλώνουν οι επιγραφικές μαρτυρίες, δεν είχε πολιτικές εξουσίες, αλλά φρόντιζε για την απόδοση τιμών σε διακεκριμένους πολίτες του νησιού.

Το διάστημα 1994-1999 διενεργήθηκαν εκ νέου αναστηλωτικές εργασίες από την ΚΒ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και τη Διεύθυνση Αναστήλωσης Αρχαίων Μνημείων. Τα τελευταία χρόνια πραγματοποιούνται εργασίες ανάδειξης του περιβάλλοντος χώρου και φωτογραφική έκθεση στο εσωτερικό του ωδείου, που χρηματοδοτείται από το Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης και υλοποιείται από το Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Αιγαιακών Σπουδών. Παράλληλα, το μνημείο φιλοξενεί κατά διαστήματα πολιτιστικές εκδηλώσεις, που οργανώνουν τοπικοί φορείς του νησιού. Κάθε χρόνο διοργανώνονται τα «Ιπποκράτεια» κατά τους καλοκαιρινούς μήνες Ιούνιο, Ιούλιο και Αύγουστο και φιλοξενούν πολιτιστικά δρώμενα, ήπιου χαρακτήρα, τα οποία εγκρίνονται από το Υπουργείο Πολιτισμού. Το ωδείο βρίσκεται στο κέντρο της Κω και η επαναλειτουργία του κρίνεται επιτυχές παράδειγμα ένταξης αρχαίου μνημείου στις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας

και μάλιστα επιτελώντας την αρχική του λειτουργία. Επιπλέον δίνεται η δυνατότητα στις τοπικές αρχές να αναλάβουν την χρήση του μνημείου υπό την προϋπόθεση ότι εξασφαλίζεται η κατάλληλη χρήση του. Τέλος, να αναφέρουμε ότι στην Κω εφαρμόζεται ένα φιλόδοξο πρόγραμμα ενοποίησης αρχαιολογικού χώρου Κω, το οποίο περιλαμβάνει μία ιστορική διαδρομή από την αρχαία Κω στη σημερινή.

Εικ. 3.18: Ρωμαϊκό Ωδείο Κω http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=5141

Εικ 3.19: Ενοποίηση Αρχαιολογικών χώρων Κω

ΕΠΙΛΟΓΟΣ – συμπεράσματα, προβληματισμοί, προτάσεις

Ο σεβασμός του παρελθόντος παράλληλα με την προσαρμογή στις σύγχρονες ανθρώπινες και κοινωνικές/οικονομικές απαιτήσεις είναι ένα ζήτημα πάντα επίκαιρο και ιδιαίτερα σύνθετο. Η διατήρηση, συντήρηση αξιοποίηση και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάδειξη της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας του ιστορικού κέντρου των πόλεων και την διαφοροποίηση τους. Για το λόγο αυτό έρχονται στο προσκήνιο τα ζητήματα της ιστορικής συνέχειας, της πολιτιστικής ιδιαιτερότητας, της παράδοσης και γενικά της αναζήτησης μιας διακριτής ταυτότητας.

Η παραπάνω διαπίστωση θα αποτελέσει το πλαίσιο ανάπτυξης των συμπερασμάτων της παρούσας μελέτης, αξιοποιώντας τις περιπτώσεις αστικών, πολιτιστικών χρήσεων, οι οποίες χρήσεις διατηρούνται έως και σήμερα και αναλύονται στην εργασία.

Α. Παραδοσιακά Καφενεία

Η περίπτωση των παραδοσιακών καφενείων είναι ιδιαίτερη, καθώς οι αλλαγές που έχει υποστεί η έννοια του καφενείου τα τελευταία χρόνια είναι μεγάλες και καθοριστικές και είναι δύσκολο να συμβαδίσουν πια με την σύγχρονη κουλτούρα. Η εικόνα των παραδοσιακών καφενείων έχει αντικατασταθεί με το σύγχρονο design της καφετέριας, όπου διαθέτει πολλά είδη καφέ και επιπλέον είδη σίτισης, συνδυάζοντας παράλληλα και την λειτουργία του εστιατορίου. Δεν είναι λοιπόν παρά ελάχιστες οι περιπτώσεις των παραδοσιακών καφενείων, και μάλιστα πολλά από αυτά απαντώνται πλέον μονό σε χωριά της επαρχίας όπου εκεί μπορούν ακόμα να αποτελούν κομμάτι της καθημερινότητας.

Στην Αθήνα, τα παραδοσιακά καφενεία επιβιώνουν κυρίως λόγω της τοποθεσίας τους, επειδή ανήκουν στο ιστορικό κέντρο της πόλης, στο πλαίσιο της γενικής προστασίας και διατήρησης του ιστορικού κέντρου που αναδεικνύει την περιοχή και είναι τόπος έλξης τουριστών. Τέτοια είναι η περίπτωση του Zonar's, στην οδό Πανεπιστημίου.

Σε αντίθεση με την Ευρώπη, τα παραδοσιακά καφενεία που μελετήθηκαν, κατάφεραν να διατήρησαν το αρχικό τους ύφος και την ιδιαίτερη ταυτότητα τους και να αποτελούν πόλο έλξης των τουριστών. Στην Ελλάδα δεν γίνεται αντίστοιχη προσπάθεια ανάδειξης τους και προώθησης τους σαν αναπόσπαστο κομμάτι της ελληνικής πολιτιστικής κουλτούρας. Η διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων στο χώρο των παραδοσιακών καφενείων, όπως στο

Giubbe Rosse Café στη Φλωρεντία που διοργανώνει λογοτεχνικές εκδηλώσεις ή στην περίπτωση του Café Les Deux Magots στο Παρίσι που διοργανώνει κάθε χρόνο διαγωνισμό λογοτεχνίας, συνέβαλαν στην λειτουργική ενσωμάτωση των καφενείων στην κοινωνική ζωή και πολιτιστικής αναβάθμισης της τοπικής κοινωνίας και των πολιτών. Θα μπορούσε μια ανάλογη πολιτική να εφαρμογή σε αντίστοιχες περιπτώσεις παραδοσιακών λογοτεχνικών καφενείων στην Ελλάδα. Αυτό, όμως, αποτελεί κατά κύριο λόγο ιδιωτική πρωτοβουλία και μέριμνα του ιδιοκτήτη.

Β. Θερινοί Κινηματογράφοι

Η επιβίωση των παλιών θερινών κινηματογράφων αποκαλύπτει από μόνη της τον λόγο διατήρησης της και οφείλεται στην ίδια την ανάγκη του κοινωνικού συνόλου γι αυτήν την «κοινωνική σχέση». Οι θερινοί κινηματογράφοι αποτελούν κάτι παραπάνω από θέαση ταινιών: το παλιό σινεμά προσφέρει μια συνολική εμπειρία που συμπεριλαμβάνει την διαδρομή και την περιήγηση στον χώρο και στην περιοχή του κινηματογράφου.

Σε όλες τις περιπτώσεις των κινηματογράφων της Αθήνας που αναλύθηκαν, διαπιστώθηκε ότι όλοι οι κινηματογράφοι «αλληλεπιδρούν» με την ευρύτερη περιοχή (με τις χρήσεις τους συγκεκριμένα), δηλαδή η «ΜΠΟΜΠΟΝΙΕΡΑ» βρίσκεται στο εμπορικό κέντρο της Κηφισιάς ή ο κινηματογράφος «ΒΟΞ» στην πλατεία των Εξαρχείων. Ο κινηματογράφος «ΘΗΣΕΙΟΝ» αναδείχθηκε (ακόμη περισσότερο) μέσα από τα έργα της ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων Αθήνας και επωφελήθηκε με την ανάπλαση της όψεως του κτηρίου.

Γ. Θέατρα και Ωδεία

Τα θέατρα και τα ωδεία είναι υπό την προστασία του ΥΠΠΟΤ το οποίο και προωθεί τις πολιτιστικές χρήσεις των μνημείων που προστατεύει. Τα αρχαία ωδεία/θέατρα είναι η μοναδική ίσως περίπτωση αρχαιότερου μνημείου που διατηρεί την χρήση του έως και σήμερα, εφόσον η συνολική κατάσταση του μνημείου κρίνεται ασφαλή τόσο για το μνημείο όσο και για το κοινό να δοθεί προς χρήση. Ιδιαίτερα ενθαρρυντική είναι η συμμετοχή και το ενδιαφέρον για την διαχείριση των μνημείων από πολιτισμικούς φορείς, θεατρικές ομάδες και την τοπική αυτοδιοίκηση.

Η περίπτωση του Εθνικού Θεάτρου είναι χαρακτηριστική για την σημασία ανάδειξης του περιβάλλοντα χώρου μνημείου. Το Εθνικό Θέατρο, που βρίσκεται υπό την προστασία του ΥΠΠΟΤ και ανακαινίστηκε πρόσφατα δεν αναδείχθηκε το κύρος του στην ήδη παραμελημένη και υποβαθμισμένη περιοχή της Ομόνοιας. Πρόκειται για δύο εμβληματικά σημεία της πόλης. Η πλατεία Ομόνοιας υπήρξε ιστορικά το λαϊκό κέντρο και σημείο συνάντησης για τους

κατοίκους της πόλης. Σήμερα, τα προβλήματα υποβάθμισης που παρουσιάζονται στην ευρύτερη περιοχή τείνουν να μεταβάλλουν τη φυσιογνωμία του χώρου. Το ανακαινισμένο Εθνικό Θέατρο αποτελεί από μόνο ένα από τους σημαντικότερους πολιτιστικούς πόλους της Αθήνας. Ακυρώνεται, όμως, η συμβολή του στα πολιτιστικά δρώμενα της Πρωτεύουσας.

Δ. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

Εξετάζοντας το θεσμικό και νομικό πλαίσιο τρία είναι τα βασικά συμπεράσματα:

- α) η έλλειψη ρυθμίσεων σε επίπεδο χρήσεων για την προστασία της φυσιογνωμίας και των πολιτιστικών ιδιαιτεροτήτων της περιοχής
- β) οι συναρμοδιότητες των δύο υπουργείων αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα και
- γ) το μοντέλο της κεντρικής διοίκησης σε θέματα προστασίας (στο ΥΠΕΚΑ)

Τα άρθρα 3 και 46 του Νόμου. 3028/2002 «Για την προστασία των αρχαιοτήτων και της πολιτιστικής κληρονομιάς εν γένει», προβλέπει την ενίσχυση και αποκατάσταση των μνημείων, καθώς και για την ένταξή τους στη σύγχρονη κοινωνική ζωή. Έτσι, η πολιτική του Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού ευνοεί τη φιλοξενία των επιλεγμένων πολιτιστικών εκδηλώσεων σε ορισμένα μνημεία, με την προϋπόθεση της ιδιαίτερο χαρακτήρα και γίνονται σεβαστές οι αξίες που ενσωματώνονται από τα μνημεία. Μνημεία που βρίσκονται σε κακή κατάσταση ή όταν τα προγράμματα αποκατάστασης που πραγματοποιούνται δεν έχουν χορηγηθεί. Επιπλέον, η υλοποίηση ενός περιορισμένου αριθμού θεατρικές παραστάσεις και συναυλίες σε αρχαία θέατρα και αρχαιολογικούς χώρους ρυθμίζεται με υπουργική απόφαση (αρ. 25/4746/23.1.2004), η οποία ορίζει τους όρους υπό τους οποίους τα μνημεία μπορούν να χρησιμοποιηθούν από το οργανωτές των εκδηλώσεων.

Από την άλλη, το ΥΠΕΚΑ έχει έναν πιο σύνθετο ρόλο καθώς οφείλει να περιλαμβάνει στα χωροταξικά και πολεοδομικά σχέδια ανάπτυξης που εφαρμόζει σε κάθε επίπεδο, τον πολιτισμό. Με βάση τον ΓΟΚ του 1985 όπως αναθεωρήθηκε το 2000 και 2012 προβαίνει σε κηρύξεις διατηρητέων κτηρίων και περιορισμό ειδικών όρων χρήσης και δόμησης αυτών. Θα πρέπει να τονίσουμε ότι τα κριτήρια καθορισμού χρήσης από το ΥΠΕΚΑ είναι συγκεκριμένα για την κάθε περίπτωση, συνεπώς δεν γενικεύονται. Όταν μάλιστα υπάρχει σχετικό πδ. Διάταγμα το ΥΠΕΚΑ απλά αναφέρει την προβλεπόμενη χρήση βάσει αυτού, χωρίς νέα γνωμοδότηση χρήσης, αν ο ενδιαφερόμενος δεν έχει καταθέσει σχετικό έγγραφο αλλαγής χρήσης. Τέτοιες περιπτώσεις συναντάμε σε προστατευόμενους τόπους, όπως π.χ στην Πλάκα. Επίσης, ο μεγάλος αριθμός κτηρίων που έχουν χαρακτηριστεί διατηρητέα και παραμένουν αναξιοποίητα καθιστά φανερή την σπασμωδική αντιμετώπιση του προβλήματος. Για να

αντιμετωπιστεί το πρόβλημα προτείνεται, σε πρώτο βήμα, η σύσταση επιτροπής από τα συναρμόδια υπουργεία ώστε να εξεταστούν οι συναρμοδιότητες, οι επικαλύψεις και τα κενά.

Το μοντέλο της αποκεντρωμένης διοίκησης σε θέματα πολιτιστικής πολιτικής θα μπορούσε να συμβάλλει ουσιαστικά σε ζητήματα ανάδειξης της φυσιογνωμίας των πόλεων και της τοπικής ταυτότητας⁷⁶. Για την επίτευξη αυτή του σκοπού, απαιτείται επαναπροσδιορισμό του ρόλου των ΟΤΑ, ενίσχυση της κατά τόπου αρμόδιας ΕΠΑΕ⁷⁷. Η συμμετοχή και η ανάμειξη των κατοίκων είναι ουσιαστική για την επιτυχία του προγράμματος διαχείρισης και αξιοποίησης της τοπικής πολιτιστικής της κληρονομιάς και θα πρέπει να ενθαρρύνεται. Η κοινότητα πρέπει να πειστεί ότι μια πόλη μπορεί να έχει ευκαιρίες ανάπτυξης χωρίς διατάραξη της ταυτότητας και αναγνωσιμότητά της.

Ε. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Προτείνεται:

- Χάραξη πολιτικής για την διατήρηση των θερινών κινηματογράφων και των παραδοσιακών καφενείων και γενικότερα των πολιτιστικών ιδιαιτεροτήτων κάθε περιοχής.
- Σύσταση επιτροπής από τα συναρμόδια υπουργεία ώστε να εξεταστούν οι συναρμοδιότητες, οι επικαλύψεις και τα κενά, καθώς και το ενδεχόμενο σύστασης ενιαίου φορέα προστασίας και διατήρησης της κοινωνικής φυσιογνωμίας των πόλεων.
- Ένα νέο θεσμικό πλαίσιο τα οποίο να προβλέπει διαδικασίες που στηρίζονται σε μεγάλο βαθμό στο τοπικό επίπεδο και συντελούν σε μια εποικοδομητική εκτέλεση της αποκεντρωμένης διοίκησης.
- Θεσμοθέτηση και αναγνώριση τοπικών φορέων και ομάδων πρωτοβουλίας για την διάσωση της ιδιαίτερης ιστορικής και κοινωνικής φυσιογνωμίας του τόπου με σκοπό την ενεργοποίηση και συμμετοχή των πολιτών σε σχετικά θέματα.
- Οργάνωση Ημερίδων και Συνεδρίων, εθνικών και διεθνών ώστε να γίνεται ανταλλαγή εμπειριών μεταξύ «γειτονιών» και ιστορικών κέντρων στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες.

Δεν είναι τυχαίο που στα πλαίσια της ανάπτυξης, πολλές πόλεις επενδύουν στην προβολή της πολιτιστικής τους κληρονομιάς. Απ την μία ως ένας τρόπος γοήτρου της και

⁷⁶ Το μοντέλο αυτό εφαρμόζεται σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, όπως στην Ισπανία, στην Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο

⁷⁷ Σύμφωνα με το άρθρο 6 του Νέου Οικοδομικού Κώδικα για θέματα που αφορούν την προστασία της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς σε όλη την επικράτεια, για κάθε σχετικό κτήριο ή οικισμό, θα πρέπει να ζητείται η γνώμη του Κεντρικού Συμβουλίου Αρχιτεκτονικής που συγκροτείται στην Αθήνα στο ΥΠΕΚΑ

υπεροχής με συνέπεια και την τουριστική προσέλκυση και την διερεύνηση της τουριστικής περιόδου και από την άλλη ως απαραίτητη προϋπόθεση για την αναβάθμιση της ποιοτικής ζωής των κατοίκων τους, που τα τελευταία χρόνια γίνεται όλο και πιο επιτακτική αυτή η ανάγκη για «ποιότητα ζωής» στα κέντρα των μεγάλων πόλεων.

Στην Ελλάδα όμως της μνημονιακής πολιτικής, ο πολιτισμός σίγουρα δεν αποτελεί πρωταρχικό στόχο. Η οικονομική κρίση έχει αναβάλλει επενδυτικά σχέδια του ιδιωτικού τομέα και η δημοσιονομική κρίση είναι βέβαιο ότι έχει περιορίσει της δημόσιες επενδύσεις στον πολιτισμό, όταν μάλιστα η χώρα μας διαθέτει το ιστορικό υπόβαθρο και την πυκνότητα αξιοθέατων που μπορούν να της διασφαλίσουν μια νέα θέση στον παγκόσμιο χάρτη και να αναδείξει, ακόμη περισσότερο, τα μητροπολιτικά της κέντρα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

I

1. Αθανασόπουλος Δημήτριος, *Αποκατάσταση Κτιρίων – Μνημείων*, Ζ' έκδοση, 2007.
2. Archibugi Franco, *Conservation and Development Strategies for Larger Cities*, European Planning Studies, vol. 5, no. 2, 1997.
3. Benevolo Leonardo, *Η πόλη στην Ευρώπη*, μετ. Άννα Παπασταύρου, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1992.
4. Bourdieu P. *Outline of a Theory of Practice*, Cambridge University Press, Cambridge, 1977.
5. Γαλάνη Ντόρα, *Πρόγραμμα ενοποίησης αρχαιολογικών χώρων Αθήνας – Η ανάπλαση του Ιστορικού κέντρου της πόλης*, Ενοποίηση αρχαιολογικών χώρων Αθήνας ΑΕ, Αθήνα 2004
6. Γέροντας Απόστολος, *Το νομικό καθεστώς των παραδοσιακών οικισμών και των διατηρητέων κτιρίων*, Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου 2001.
7. Γιαννέκου Έλενα, *Συμβολισμός και Νατουραλισμός: η απεικόνιση και η ερμηνεία του κόσμου από τον μεσαιωνικό καλλιτέχνη*, Πτυχιακή εργασία, Βιβλιοθήκη τμήματος Μεθοδολογίας, Ιστορίας & Θεωρίας της Επιστήμης του ΕΚΠΑ, Αθήνα 2007.
8. Γκητάκος Μ. Χαρίλαος, *Κοινωνιολογικά προβλήματα της αστικής αναπτύξεως*, Μέτρον, Αθήνα³.
9. Choay Francoise, *The invention of the Historic Monument*, Translated by Lauren M, O'Connell, Cambridge University Press, 2001.
10. Clark T. N., Lloyd R., Wong K. K., Jain P., *Amenities drive urban growth*, Journal of Urban Affairs, 24, 2002.
11. Cristiaens Etienne, Moulaert Frank, Bosmans Bie, *The End of Social Innovation in Urban Development Strategies? The Case of Antwerp and the Neighborhood Development Association "BOM"* European Urban and Regional Studies, 14, 2007.
12. Δελλαγραμμάτικας Θοδωρής, *Αστική ανάπλαση και ιστορικό κέντρο: πέντε ευρωπαϊκά παραδείγματα*, Διάλεξη-Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα, 2004, Εθνική Βιβλιοθήκη Μετσόβιου Πολυτεχνείου, Διάλεξη 2004/137.
13. Ζήβας Διονύσης, *Τα μνημεία και η πόλη, Ιστορική πόλη και σύγχρονη ζωή*, Libro, Αθήνα 1997.
14. Ζήβας Διονύσης, *Η προστασία των ιστορικών κέντρων: η περίπτωση της Πλάκας*, Έκδοση ΤΕΕ, Απρίλιος 2005.
15. Fishelez M. William, *Historical Landscapes: an international preservation perspective, Landscape Planning*, Elsevier Scientific Publishing Company, Amsterdam, 1988.
16. Giovannoni, G., *Il restauro dei monumenti*, Roma 1945.

-
17. Hall P., *Creative cities and economic development*, Urban Studies, 37(2000).
 18. Καιροφύλας Γ., *Η ιστορία της συνοικίας του Ψυρρή*, Φιλippότη, Αθήνα 2000
 19. Καλογήρου Ν., Νομικός Μ., Παλάσκας Γ., Παπαμίχος Ν., *Ο σχεδιασμός της επανάχρησης, η μεθοδολογία των επεμβάσεων στα ιστορικά οικιστικά σύνολα της Μακεδονίας*, εκδόσεις ΤΕΕ/ΤΚΜ, Θεσσαλονίκη 1990
 20. Κανετάκης Γ., *Το κάστρο: Συμβολή στην πολεοδομική ιστορία των Ιωαννίνων*, Έκδοση ΤΕΕ, Αθήνα 1994
 21. Κοντοράτος Σ., *Η προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Καταβολές και χαρακτήρας μιας ιδεολογίας*, περιοδικό Αρχιτεκτονικά θέματα, αριθ. 9, 1975
 22. Καραδέδος Γ.Π., *Προστασία Μνημείων και Συνόλων, Ιστορία και εξέλιξη της προστασίας μνημείων και συνόλων*, τεύχος 2, ΑΠΘ τμήμα Αρχιτεκτόνων – τομέας Β', Θεσσαλονίκη 1991-1992
 23. Κιζής Γιάννης, *Αποκατάσταση Μνημείων: Αναβίωση ιστορικών κτιρίων στην Αττική*, Έργον IV, Αθήνα 2004
 24. Κνιθάκης Ιωάννης, *Οι διεθνείς αρχές των αναστηλώσεων σήμερα*, περιοδικό Αρχιτεκτονικά θέματα, αριθ 9, 1975.
 25. Μπούρας Χαράλαμπος, *Αποκατάσταση των μνημείων I, Η αντίληψη για τη διατήρηση των μνημείων ανά τους αιώνες*, ΕΜΠ Σπουδαστήριο Ιστορίας Αρχιτεκτονικής, Αθήνα 1982.
 26. Νομικός Ε. Μιχαήλ, *Αποκατάσταση, επανάχρηση ιστορικών κτηρίων και συνόλων: Μεθοδολογία-Εφαρμογές*, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Α. Π. Θ., Θεσσαλονίκη 2004.
 27. Ξεναρίου – Μανασσή Α., *Συντήρηση και αναβίωση παραδοσιακών κτιρίων και συνόλων, Διεθνές επιστημονικό συμπόσιο Βόλου, Νομοθεσία προστασίας ιστορικού και παραδοσιακού δυναμικού στις χώρες: Γαλλία, Ιταλία, Βέλγιο, Ολλανδία*, Studio Press, Θεσσαλονίκη 1982.
 28. Παπακώστας Γιάννης, *Φιλολογικά σαλόνια και καφεενία της Αθήνας*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2001.
 29. Σκαλτσά Μ, «Κοινωνική ζωή και χώροι κοινωνικών συναθροίσεων στην Αθήνα του 19ου αιώνα», Θεσσαλονίκη, 2^η έκδοση, 1983.
 30. Σταματίου Ελένη, *Διατηρητέα κτίσματα: πόσο εφικτή και συμφέρουσα η επιχείρηση προστασίας τους από τους ιδιώτες*, Παρουσίαση στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο. <http://kallithea.hua.gr/epixeirein/hmerida6/Stamatiou.pdf>
 31. Thompson Paul, *The Work of William Morris*, Oxford University Press, 1993³.
 32. Φιλippίδης Δημήτριος, *Για την ελληνική πόλη: μεταπολεμική πορεία και μελλοντικές προοπτικές*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1990.
-

II

33. *Αρχιτεκτονική και Πολεοδομία από την αρχαιότητα έως και σήμερα: Η περίπτωση της Αθήνας*, Πρακτικά Διεπιστημονικού συνεδρίου, Μουσείο Βούρου-Ευταξία, 15-18 Φεβρουαρίου, εκδ. Αρσενίδη, Αθήνα 1997.
34. Βασιλειάδης Άρης, *Στα άδυτα του νέου Εθνικού Θεάτρου*, Περιοδικό Ταχυδρόμος, 19/09/2009
35. Λοβέρδου Μυρτώ, *Μια βόλτα στο εργοτάξιο του Εθνικού*, Εφημερίδα Το Βήμα 12/10/2008.
36. Μαρίνου Έφη, *Το νέο Εθνικό*, Εφημερίδα Ελευθεροτυπία 6/01/2008.
37. ΤΕΕ, Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας, *Διατηρητέα κτίρια και στοιχεία ανθρωπογενούς περιβάλλοντος – Παραδοσιακοί οικισμοί και οικιστικά σύνολα – Ιστορικά κέντρα και πόλεις*, 2007.
38. Εφημερίδα Ελευθεροτυπία, «*Αθηναϊς, κόσμημα*», 17/01/2001
39. Εφημερίδα Καθημερινή, Ένθετο Επτά Ημέρες της Καθημερινής, *Αθηναϊκοί δρόμοι: Οδός Αθηνάς, οδός Βασιλίσσης Σοφίας, οδός Πατησίων*, 15/03/2001.
40. Εφημερίδα Καθημερινή, Ένθετο Επτά Ημέρες της Καθημερινής, Αφιέρωμα: *Με το Αρωμα του Καφέ*, 15/02/1998.
41. Περιοδικό Αρχιτέκτονες, *Αρχιτεκτονική Κληρονομιά*, τεύχος 47-περίοδος Β', Σεπτέμβριος/Οκτώβριος 2004.

III

ΓΟΚ Ν. 1577/1985, όπως τροποποιήθηκε με τον Ν. 2831/9-13-06-2000 (ΦΕΚ 140 Α') και τον Ν. 4067/9-04-2012 (ΦΕΚ 79 Α').

«Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς» Ν. 3028/28-06-2002 (ΦΕΚ 153 Α').

Charter for the Conservation of Historic and Urban Areas της UNESCO.

«Κύρωση της Σύμβασης για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Ευρώπης» Ν. 2039/13-04-1992 (ΦΕΚ 61 Α').

SECHURBA Εγχειρίδιο, «*Από τον πολιτισμό και την ιστορία προς τη βιώσιμη ανάπτυξη, εξασφαλίζοντας το μέλλον, προστατεύοντας το παρελθόν*»

Ηλεκτρονικές διευθύνσεις

<http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=3416&lang=1&catid=1>
http://www.domiki.gr/kpn/text_2g/0_2.htm
www.minenv.gr
www.yppo.gr
www.mathra.gr
<http://www.ypai.gr/site/home.csp>

<http://www.artivist.gr/2011/07/paradosiakoi-oikismoi-stin-ellada>
<http://beta.cosmo.gr/Entertainment/treatro/Eidiseis/h-anakainish-toy-ethnikoy-theatroy.1281393.html>
http://www.haef.gr/libraries/find_out/national_theatre.php
http://www.bigroadstv.com/index.php?option=com_content&task=view&id=802&Itemid=7
http://www.eie.gr/archaeologia/gr/arxeio_more.aspx?id=145
<http://europa.eu/>
<http://www.european-heritage.coe.int/sdx/herein/index.xsp>
<http://www.giubberosse.it/giubbe/index.html>
<http://www.anticocaffegreco.eu>
<http://www.lesdeuxmagots.fr>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΦΕΚ Δ'648/25-7-1997: Χαρακτηρισμός ως διατηρητέων α) των χρήσεων 47 θερινών κινηματογράφων και β) και δύο κτηρίων θερινών κινηματογράφων που βρίσκονται στην περιοχή του Λεκανοπεδίου Αθηνών και καθορισμός ειδικών χρήσεων κα περιορισμών δόμησης αυτών. Απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημ. Έργων

ΦΕΚ Β'269/23-4-1996: Χαρακτηρισμός ως ιστορικού διατηρητέου μνημείου και ιστορικού τόπου του θερινού κινηματογράφου ΑΙΓΛΗ στις οδους Αγ. Νικολάου και Κασσάνδρου στη Θεσσαλονίκη & Χαρακτηρισμός ως ιστορικού διατηρητέου μνημείου και ιστορικού τόπου του θερινού κινηματογράφου ΝΑΤΑΛΙ στην οδό Μεγ. Αλεξάνδρου 3 στη Θεσσαλονίκη. Απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού